

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HARDSYSSELS AARBOG

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND
FOR RINGKØBING AMT

TRETTENDE BIND · 1919

KØBENHAVN · 1919

I KOMMISSION HOS LEHMANN & STAGE

REDAKTIONSUDVALG

E. SCHLANBUSCH, Borgmester, Toldforvalter, Ringkøbing

P. STORGAARD PEDERSEN, Lærer, Hee

J. P. HAAHR, Lærer, Holstebro

INDHOLD

	Side
Johs. Faurschou: Barndoms minder fra Ringkøbing-Eggen. . .	1
P. Storgaard Pedersen: Latinskolerne i Hardsyssel	24
Palle Fløe: Om en Bro i Arnborg.	81
— Indvinding af Salt ved den sydlige Ende af Ringkøbing Fjord	84
Pastor Idum: Ringkøbing-Lægen Christian Hansen Legardt. .	91
Alfred Jeppesen: Bure Kirke	96
Chr. Christensen: Tilstanden i Hardsyssel paa Christian VI.s Tid	101
Navnefortegnelse	159
Regnskab	164

BARNDOMSMINDER FRA RINGKØBING-EGNEN

VED JOHS. FAURSCHOU
FHV. SOGNEPRÆST

I 1864, hint for vort Land og Folk saa mindeværdige Aar, blev min Fader, som dengang var Katechet og Førstelærer ved Borgerskolen i Lemvig, forflyttet til Dejbjerg og Hanning ved Ringkøbing, hvor han var Sognepræst i 7 Aar til sin Død 1871. Dengang maatte Præster jo ofte vente længe paa Befordring og trøste sig med det kendte Rim: „en Kapellan kan gammel blive, men har dog Haab, mens han er i Live“.

Fader rejste i Forvejen og skulde være en Del af Naadensaaret sammen med Formandens, Provst Jungerens Familie, og naar denne kunde komme ind i deres nye Hjem, Skjellerup paa Fyn, vilde Moder saa følge efter med os Børn. Men tidligere end vi havde ventet, kom Opbrudet for os, grundet paa Tyskernes Fremrykning i Nørre-Jylland. Skønt kun en 7aars Dreng, mindes jeg levende, hvorledes en Dag Konsul Mathias Møller kom farende op til os paa Borgerskolen i en altereret Tilstand og meddelte Moder, at Fjenden var i Anmarsch og vilde tage de offentlige Bygninger i Besiddelse. Det blev da bestemt med faa Timers Varsel, at der skulde lejes en Vognmand til at befordre Moder, os 3 Børn, en Pige samt det nødvendigeste Tøj til Dejbjerg. Bohavet sørgede Konsulen for at faa anbragt, til senere Forsendelse kunde finde Sted. Jeg tror ikke,

at Fader fik eller kunde faa Underretning om vort Komme, da Telegrafforbindelsen vist var afbrudt, og Brev næppe heller kunde naa frem, særligt da Postforbindelsen i hin Tid var saa langsom.

Det var en mindre hyggelig Rejse for enlige Kvinder og smaa Børn; paa Vejen mellem Holstebro og Ringkøbing mødte vi Fjendens Skarer. Vi Børn troede jo, at vort Liv havde Ende, fordi Tyskerne fandt Morskab i at true ad os med Bajonetter og Sabler. Heller ikke Vognmanden var særlig modig og vilde helst have vendt om, men vi slap da igennem.

Soldaterne fremviste triumferende, hvad de havde ranet paa deres Vej af Pølser, Skinker o. s. v., og ved Tim Kro mindes jeg, hvorledes man kunde se dem gennem de aabne Døre staa omkring Krokonen og dennes Piger og affordre dem, hvad de ønskede af Spisekammers og Kælders gode Sager. Ogsaa husker jeg, at østerrigske Soldater stod paa Stiger og klippede Telegraftraade over med deres Sabler. Et gammelt Ord siger jo, at „Barnemindet rækker langt“, og disse Minder ville altid leve i min Erindring.

Vi slap dog igennem trods al Forskrækkelse og naaede i god Behold til den ensomt beliggende Præstegaard, hvor Fader jo blev meget overrasket ved vort uventede Komme. Det var jo ikke saa lige en Sag at faa en hel Familie anbragt paa staaende Fod, men ved velvillig Imødekommen fra Proprietær Krarup paa Store Skindbjerg, vest for Præstegaarden, fik vi overladt en Storstue og et Par Kamre i Hovedbygningens vestre Del, hvor vi indrettede os paa bedste Maade, til Jungerens Familie flyttede.

Dér begyndte saa et nyt Afsnit af min Barndom, fra det 7de til det 14de Aar, en Tid, der staar for mig i et vemodigt Mindernes Skær.

Egnen var dengang som nu øde og bar, indrammet mod Øst af mørke, dystre Hedebakker, og skønt Vestbanen nu gennem en lang Aarrække har passeret Sognet, er Stedets Præg væsentlig det samme som dengang. Præstegaarden ligger ene ved Vejen til Stavning, paa den ene Side Banelinien; Kirken ligger højt paa en Banke ved Siden af den gamle Gaard Dejbjerglund. En lille Holdeplads ved et enligt Vogterhus midtvejs mellem Kirke og Præstegaard er der kommet i Tidens Løb, men ellers ikke nogen Nybygning, hvilket dog gerne plejer at være Tilfældet ved Stationer og Holdepladser. I Præstegaardsmosen tæt derved var det, at den bekendte Offervogn fra Oldtiden blev fundet, der nu er opstillet i Nationalmusæet. Det er, som Skuepladsen for hine Minder fra fjerne Tider vil have Lov til at ligge hen i sin urgamle Stilhed og Fred, uberørt af Nutidens Jag og Tummel. Fra Kirkegaarden har man mod Vest en vid Udsigt over Ringkøbing eller Stavning Fjord, med Klitbræmmen hinsides Fjorden, Jyllands Bolværk mod det brusende Hav, — mod Syd Lønborg Kirke, mod Nord Velling og Lem.

I min Barndom skete Forbindelsen med Omverdenen ved Diligence, der fulgte Landevejen fra Holstebro til Ribe, en Køretur paa 22 Mil, ofte gennem øde Strækninger. I den nordlige Del af Sognet laa Rabjerg Kro ret enligt ved Chausseen med mørk Hede til Baggrund. Det hørte til ~~en~~ af min Barndoms faa og nøjsomme Adspredelser imellem at gaa den halve Mil derhen, dels for at hente Post, som vi ellers kun fik to Gange om Ugen, dels for at se et Glimt af Diligencen og dens Passagerer. Undertiden fulgte der Bivogne med; det var en Begivenhed af Rang, ligesom et Pust fra den store Verden, og gav Anledning til Beretninger ved Hjemkomsten, — saa lidt kunde optage Sindene den-

gang. — I disse Omgivelser henrandt min Barndom; det kan vel ikke undgaas, at en ensom Natur udadtil, og et stille Liv inden Døre nøjsomt og jævnt, som det dengang blev ført, sætter sit Præg for Livet. — En underlig dragende Magt har disse Barneminder, og naar jeg senere har gæstet Egnen, hvor jeg nu i bogstavelig Forstand er en fremmed og Pilgrim, bliver man alligevel saa underlig betaget, og gribes af den vemo-dige Sangs Ord, „jeg drømmer mig da tilbage til Fortidens gyldne Land“. Men jeg skal ikke dvæle ved alle de mere personlige Minder fra Livet inden Døre, som maaske ikke have Interesse for en videre Kreds, kun drage saadant frem, der muligt kunde have Betydning for en og anden, der er knyttet til Egnen ved Nutids eller Fortids Baand.

Min Fader fik meget at gøre i de to vidtstrakte Sogne, som nu er delt, idet Hanning i Tidens Løb er blevet skilt fra. Det var lange og drøje Ture, særligt om Vinteren; en Mil til Hanning Kirke, og ikke sjældent maatte han i Forretninger til den lille By Finderup, 2 Mil borte, hvor der nu ogsaa er bygget en Filialkirke. Af og til hændte det, at Vognen væltede paa de daarlige Veje, hvad jeg selv var med til at opleve en Vinteraften, og rimeligvis fik Fader Stødet til sin Sygdom ved et saadant Uheld, saa han tidligt gik bort, omkring 50 Aars Alderen.

Til det øvrige Arbejde havde han det brydsomme Hverv at være Sogneraadsformand, hvad Præsterne dengang ofte var, men ikke altid „blot til Lyst“. Jeg mindes, at Møderne af og til blev holdt i Præstegaarden, hvilket medførte en større Beværtning, og vi Børn vilde gerne have en Passiar med Sognets kaarne Mænd, hvoraf flere var venlige og snaksomme. Der var enkelte iblandt, hvad jeg mindes, som kunde volde Fader,

med hans milde og følsomme Sind, noget Bryderi, naar de i Fattigsager forekom ham for trevne. Men Vestjyderne i det hele, og ikke mindst Befolkningen i Ringkøbing Amt, har altid haft Ord for at høre til de bedste i Landet, og dette Indtryk har holdt sig levende hos mig gennem de mange Aar. Menigheden var, om jeg dømmer ret, præget af den gammeldags Hengivenhed og Ærbødighed for Kirke og Præst og omfattede baade dennes Gerning og Hjem med Kærlighed og Interesse. Saa lille jeg var, mindes jeg dog adskillige, der viste en rørende Trofasthed baade i de lyse og mørke Tider. Desværre har jeg glemt mange Navne, men nogle lever dog i min Erindring, bl. a. den gamle Sognefoged i Hanning, Niels Bendsen, der gennem en svær Prøvelses Tid i hans Hjem var blevet knyttet stærkt til Fader.

Skulde disse Linier komme nogen af hin Slægts Ætlinge for Øje, vil jeg gerne bringe disse en hjertelig Hilsen og Tak paa deres bortgangne Forfædres Vegne, der nu hvile under Mulde. I denne Sammenhæng vil jeg og nævne den gamle Aftægtsmand Laurids Korsholm fra Vester Rabjerg i Dejbjerg, hvem jeg har mindedes i Hardsyssels Aarbog for 1916.

Saa vidt jeg kan dømme, var der dengang i Dejbjerg og Omegn ikke stærk aandelig Bevægelse i nogen Retning, saaledes som Tilfældet er blevet i de forløbne Aar, — dog begyndte der at røre sig forskellige Strømninger. Der var god Kirkegang trods de kolde Kirker og de lange Veje; med Pietet hang man ved Kingos Salmebog, og først efter Faders Død blev Conventssalmebogen indført, vist ikke uden nogen Modstand. Jeg mindes saa tydeligt den Inderlighed, hvormed enkelte af Salmerne blev sungne, og saa ofte jeg møder Salmen „Gud Helligaand i Tro os lær“, maa jeg tænke

paa Dejbjerg Kirke og dens syngende Menighed, selv om et musikalsk Øre kunde have meget at indvende. Det var kønt at se de ældre Kvinder komme med den gammeldags Salmebog med Spænder, svøbt ind i Lommetørklædet sammen med en Ambra-Dusk. De kom gerne i god Tid og satte sig stille og andagtsfulde paa deres Pladser, som vi kan se det paa den afdøde Maler Dalsgaards Billede fra Bondelivet i Salling i hennearne Dage.

Indre Mission var ikke ret begyndt, men dens Forløbere var der, idet enkelte Hjem sluttede sig til de gudelige Forsamlingers Folk, der vist havde faaet det første Stød fra Hernhuterne i Christiansfeld, og der blev af og til holdt Møder af omrejsende Kolportører i private Hjem. Jeg mindes, at en af disse, den senere ret kendte Lægprædikant Julius Dahlstrøm, var særlig yndet og samlede mange om sin Forkyndelse. Man kaldte dem „Pietister“, men de stod i venligt Forhold til Kirken og min Fader, skønt han nærmest var grundtvigsk paavirket.

Af og til talte han ved festlige Lejligheder i Hjemmene sammen med Lægprædikanter; jeg mindes fra hans sidste Tid, at der var stort Dobbeltbryllup i en Gaard i Ulbjerg, hvor Dahlstrøm og maaske flere ogsaa var Talere.

En Bevægelse, der ogsaa begyndte at komme frem, og som har fundet stor Tilslutning paa Egnen, særligt i Skjern, var de saakaldte „Bornholmere“ eller „Møllerianere“, kaldte saaledes efter den begavede Prædikant Møller fra Bornholm. Partiets egentlige Navn er jo „den evangelisk-lutherske Frimenighed“, der har mange Tilhængere rundt om i Landet. De traadte, saa vidt jeg har forstaaet, ikke ud af Folkekirken, søgte Daab og Nadver i den, men hvad Forkyndelsen angik, holdt

de sig mest til deres egne Missionshuse, hvilket vel nok frembragte et noget køligt Forhold til Præsterne. Ikke saa faa af „Pietisterne“ sluttede sig til dem, saaledes en af disses betydeligste Mænd, Gaardejer Jeppe Bank i Finderup, med hvem min Fader havde en Del at gøre. Jeg mindes, at omtalte Mand mistede en lille Datter, der paa sit Dødsleje svarede, da hun blev spurgt om, hvem hun holdt mest af, „at hun holdt mest af Jesus“. Der var jo dem, som mente, at det i Forhold til hendes Alder og Udvikling havde ligget nok saa nær at svare „Moder og Fader“. Men der var maaske ogsaa tidligt sket en saadan Modnethed, at det faldt naturligt for Barnet at give hint Svar, selv om det hører til Sjældenhederne.

Hvad Befolkningens daglige Liv angaar, var det præget af stor Nøjsomhed og Tarvelighed. Særligt tiltalende var det gæstmilde Sind, der mødte én overalt i de store Gaarde som i de mindste Hytter, saa man maatte sande Hostrups kendte og smukke Ord: „Gæstfrihed møder den Vandringsmand, langs med de trange Veje“. Man var knapt kommet ind af Døren, og det hjertelige „Walkommen“ havde lydt, før Husmoderen skyndte sig ud i Køkkenet at faa raget op i Klynegløderne paa Skorstenen og Kaffekedlen sat over. Naar jeg fulgte med Fader ud paa hans Husbesøg, var jeg meget interesseret i denne Travlhed, thi „naar det regnede paa Præsten, saa dryppede det paa Degnen“. Jeg lærte jo snart de særligt gæstfrie Steder at kende, hvor jeg glædede mig til at komme, ikke fordi Traktementet var overdaadigt, men man følte, at det var én vel undt, og selv var man ikke forvænnet. Med megen Lyst nød jeg gerne nogle smaa, tarvelige Kager, som den Gang var paa Mode, hvide Mel og Vandkager med brune Sirupsstreger, i mine Øjne saare tiltalende.

Som bekendt, hvad jeg ogsaa har dvælet ved i mine Optegnelser om gamle Laurids Korsholm, havde de saakaldte „Rakkere“ et af deres Tilholdssteder i Dejbjerg, hvilket er behandlet andetsteds af kyndigere Forfattere. Jeg skal derfor blot indskrænke mig til enkelte personlige Minder om dem, jeg kom i Berøring med.

Af den kendte Kvemberg-Slægt var der i min Tid to Brødre i Sognet, Jens og Anders. Jens med Hustru Stine og Børn boede i en ussel lerklinet Hytte ved Kanten af en bred Grøft, ikke langt fra Præstegaarden, ved Vejen Øst paa til Vognbjerg Bakker. Jens var langtfra nogen sympatetisk Mand, lille og uanselig med et ondt Udtryk, maaske hidrørende fra Svir og Sværm. Som de fleste af hans Stammefæller, levede han af ulovlig Jagt og Fiskeri, lidt Blikkenslagerarbejde, og hvad der ellers kunde falde for. Hans Kone og de andre Taterkvinder kom ofte i Præstegaarden for at betle, og hun var meget talende. Beskedne i deres Fordringer var disse Damer ikke, og de drog gerne afsted med en god Forsyning fra Spisekammer og Kælder. Deres Tiggeri blev Egnen saa paagaende, at der i Sognene udnævntes en „Stodderkonge“, der skulde bræmse for dette Uvæsen og imellem anholde dem, der overskred det tilladeliges Grænser; at rapse veg Rakkerne heller ej tilbage for. Jeg var engang i et Ærinde sendt ned til Jens Kvembergs; hyggelig til Mode var jeg ikke, thi der stod nu engang en vis Respekt for at komme dette Folkefærd paa nært Hold. Saa vidt jeg husker, bestod Lejligheden af et stort Rum, hvor Renlighed og Hygge var fremmede Begreber. Jens laa i en snavset Alkove, fuld var han og brummede vredt, saa jeg følte mig betydelig lettet, da jeg vel var ude af Døren; man havde en Fornemmelse af, at der kunde vanke Ubehageligheder.

En af Taterne, Johannes Muus, der boede i Vognbjerg, arbejdede i Præstegaardens Have, men udmærkede sig ikke ved Flid. Han holdt mest af, støttet til sin Spade, at holde gudelige Foredrag, idet han havde sluttet sig til Pietisterne eller Forsamlingsfolket. Om han var særlig velset indenfor deres Kreds, tvivler jeg paa, — der var nu engang en ret dyb Kløft mellem Befolkningen og hans Standsfæller, som det ikke var saa let at faa slaaet Bro over. — Tilmed var hans Liv efter Sigende nok heller ikke altid saa eksemplarisk, men det var han jo ikke ene om. Nøjsom i Retning af Tilhørere var han da, naar han vilde ofre sin Veltalenhed paa en Praas som mig, der næppe kunde følge ham paa hans høje Flugt.

Ogsaa den kendte og frygtede Ingeborg Kat, der havde været i „Viborre Hus“ for sin Delagtighed i Overfaldet paa vejfarende Personer, mindes jeg. Hun kom imellem i Præstegaarden for at tigge, og havde da gerne sin Bindehose med, og Garnnøglet bar hun heftet paa Brystet. Stor og mandhaftig var hun, kras i sit Blik og sin Tale, hvorfor vi Børn ikke var ret modige ved at komme i hendes Nærhed, naar det meldtes, at hun var i Køkkenet; dog sejrede Nysgerrigheden over Frygten. Der var jo en vis Duft af Røverromantik over hende, naar man vidste, at hun havde ligget i Stenkiste ved den øde Landevej og hjulpet sine mandlige Fæller med at lade Skydevaaben og drage Kniv mod intet anende Rejsende.

Dersom Carit Etlar havde kendt hende, vilde hun have været en værdig Pendant til nogle af de Taterkvinder han nævner, som maaske ere opdigtede Figurer.

Den i hans kendte Fortælling „Madsalune“ omtalte Kro, „Sortekro“, ligger ogsaa i Dejbjerg, i den østre Del af Sognet, bag Hedebackerne, ved Landevejen ned

mod Skern. Jeg har det Indtryk, at det nærmest var en Slags Smugkro; maaske tager jeg Fejl, og vil nødtigt gøre nogen Uret. Men jeg mindes at have været der med Fader, saa det muligt var meget hæderlige Folk, der ejede og drev den.

Et Vidnesbyrd om, at Rakkerne ikke vare vel set af Befolkningen, var de saakaldte „Rakkerstole“ bagerst i Dejbjerg Kirke oppe under Taarnet, hvor enkelte af dem sad i min Barndom. Meget kirkesøgende var de neppe; men man kan jo ikke fortænke dem i, at den isolerede Stilling ikke har tiltalt dem, som den da heller ej var paa sin Plads i Guds Hus, og hine Stole er ogsaa i Tidens Løb blevet fjernet. I Sognet laa to større Gaarde, Dejbjerglund og Store-Skindbjerg; den første havde fra gammel Tid været ejet af Adelsfolk, om hvem der endnu levede Minder paa Stedet. I en større Begravelseskælder i Kirken (omtalt i Artiklen om L. Korsholm, Hardsyssels Aarbog, 1916) havde der henstaaet mange Kister, der gemte Støvet af adelsbaarne Mænd og Kvinder, men de blev senere nedsat paa Kirkegaarden.

Dejbjerglund, hvis Bygninger var af nyere Dato, ejedes i min Tid af en ældre Proprietær Dresler, Præstesøn fra Lolland, der havde den i mange Aar, til han solgte den og flyttede bort.

Store Skindbjerg vest for Præstegaarden ejedes af en Proprietær Krarup, der var gift med en Datter af den i sin Tid kendte Justitsraad Kofoed, som havde ejet flere Gaarde i Hind-Herred og døde i en høj Alder paa Aldershvile ved Ringkøbing. Dennes Hustru, som jeg tydeligt mindes fra hendes Besøg paa Skindbjerg, var Datter af Proprietær Lassen paa Aabjerg og var en begavet og aandslivlig Kvinde. Skønt meget tunghør, kunde hun, naar man forstod at faa hende i Aande, bedst ved at tale Fingersprog, være meget un-

derholdende. Hun var ualmindeligt hjemme i Holbergs Værker og citerede ofte lange Brudstykker deraf, som hun kunde udenad. Vi Børn vilde gerne i Lag med hende og prøvede paa at efterligne Fingersproget, hvad vi kom daarligt fra, saa hun rystede paa Hovedet.

Krarups havde 3 Børn, en Søn, der er i Paris, og to Døtre, hvoraf den ene er død ugift i Vejle, den anden er Overlærerinde ved Frederiksberg Skolevæsen, ogsaa kendt som en trofast og højt skattet Veninde af vor afdøde Landsmand, Statsraad Thor Lange i Rusland.

Som forhen berørt var det aandelige Liv paa Egnen dengang ikke saa stærkt som nu, men det var ved at bryde frem, og det var særlig den grundtvigske Bevægelse, der gjorde sig gældende. Der havde tidligere ved Præsterne Birkedal i Ringkøbing og Hassenfeld i Velling været gjort et Forarbejde, der bl. a. fandt varm Tilslutning hos Familien Bruhn paa Rydbjerg i Velling Sogn. Da jeg jo var Barn, mindes jeg ikke at have hørt særligt om disses Virken, der laa længere tilbage i Tiden. Kun husker jeg at have hørt fortælle, at Birkedal, der var Katechet og Lærer ved Borgerskolen, fik det Svar af et Par Dreng, at en Helt var en Fisk i Fjorden, og at Jordan var i Skern, hvor der dengang var en gammel Præst af dette Navn. Derimod var jeg engang med mine Forældre til et Møde paa Ringkøbing Raadhus, da Birkedal efter mange Aars Forløb gæstede sin gamle By. Han havde Pastor Svejstrup med sig, og begge talte de gribende om den sønderjydske Sag ud fra den gamle vemodige Folkesang om liden Gudrun, der sad i fremmed Land, hvilket de anvendte paa Sønderjydernes Kaar.

Hvad Birkedal og Hassenfeld i sin Tid havde begyndt, blev nu genoptaget og fortsat af den livlige og

aandfulde Pastor Henrik Bech i Lem-Ølstrup, en fordrevet sønderjydsk Præst fra Stenbjerg i Angel. Da han kom til Lem, var der ikke meget Liv; de havde der i mange Aar haft en ældre Præst, Esmark, som hørte til den gamle Skole. Men det kendtes snart, som skrevet staar, at „det gamle var forbigangent, og alt blevet nyt“. Baade i og udenfor Pastoratet fik Bech Vandene rørt; store Skarer samledes om ham, hvor han førte Ordet, i Kirke som ved Møder.

Egentlig folkelig kunde Bech ikke kaldes i sin Fremtræden, idet han bar Præget af den fine og aristokratiske Embedsmandskreds i København, hvorfra han var udgaet. Men han havde tidligt og med Begejstring til-egnet sig Grundtvigs Syn, maaske paavirket af sin Svoger, den kendte Pastor Gunni Busck i Brøndbyerne ved København. For dette Livssyn blev han en varm Talsmand, saa det fandt Genklang i Vestjydernes Hjerter, og der er sikkert mange af den nuværende ældre Slægt paa de Egne, der mindes med Glæde og Tak, hvad han betød for dem i de unge Dage. Tydeligt erindrer jeg den første Gang, han kom paa Besøg i mit Hjem; — det var en varm Sommerdag. Vi Børn opdagede gerne snart, naar noget usædvanligt viste sig i Horizonten, og var ikke sene til at aflægge Rapport derom inden Døre, at man kunde være forberedt. En høj spænstig Skikkelse med hvide Benklæder, vist noget ret usædvanligt paa de Egne, kom vandrende ad den ensomme Vej fra Kirken, — det var den nye Præst i Lem. — Dette Besøg blev Begyndelsen til et oprigtigt og inderligt Venskab mellem de to Nabopræster, der varede ved til Faders Bortgang. I mangt og meget vare de Modsætninger, Bech fyrig og livfuld, Fader afdæmpet og stille, men det staar for mig, som de paa en god Maade udfyldte hinanden, selv om der imellem blev brudt en

Lanse. Skønt jeg var Barn, har jeg det Indtryk, at der var en levende og frisk Strøm i hans Forkyndelse, der kom som en velgørende Regn over Agre, der gemte Muldjord nok. Han havde en egen Evne til at paavirke ældre og yngre, fik Ungdommen til at komme til Møder og søge Højskole.

Ogsaa arbejdede han paa at vække Sans for Hygge i Hjemmene og fremelske Skønhed udadtil, idet han var ivrig for at faa Folk til at plante, ligesom Hedeselskabet i ham og havde en forstaaende Ven. Hans eget Hjem bar Præget af den fine Kultur, han var vokset op i, — smukke Billeder og Kunstværker prydede Væggen, — Minder om den Kreds af Landets ansete Kunstnere, der havde haft deres Gang i hans Forældres Hus i København.

Var der smukt inden Døre, øvede hans Have ikke mindre Tiltrækning paa alle, der kom i den, thi baade Bech og hans Hustru havde skabt en sand Oase i Ørkenen. En Bæk løb igennem den, og man kunde ikke andet end gribes ved at sidde i en hyggelig Krog i Udkanten af Haven ved Bækkens Bred, og se ud over de dystre Hedebakker mod Øst; det var Modsætningerne, der her talte deres stille men stærke Sprog, hvor Manden fra Sjølund's fagre Sletter baade aandeligt og timeligt søgte at bringe Liv i Hedens Vemod.

Blandt Præsterne paa Egnen fik Bech en Del at sige; der blev paa hans Initiativ oprettet et Konvent, noget der neppe før var kendt dér. Jeg har det Indtryk af disse Sammenkomster, at de vare til Gavn og Glæde; saa vidt jeg husker, omfattede det Medlemmer baade fra Bølling-Nørre Herred og Hind Herred. Dog samledes vist det enkelte Herreds Præster skiftevis i Præstegaardene; jeg mindes, at det var en Festdag for os Børn, særligt vel fordi det bragte Afveksling i vor saare

ensformige Tilværelse. Naar en enkelt af Præsterne gav sig lidt af med os, var det jo kærkomment, selv om kun faa Ord blev vekslet, — lidt kan fornøje Børn. — Af dem jeg mindes bedst, skal jeg nævne følgende, der nu alle forlængst hvile under Mulde:

1) Provst Kjær fra Skjern, en stille, mild og venlig Mand; jeg tror nok, at han indtog en ret passiv Stilling i Konventet, men de holdt alle af ham, da han var en behagelig og imødekommende Foresat. Han døde tidligt, kort før min Fader; der var næppe et Aar mellem deres Bortgang. Af og til kom vi i hans Hjem, hvor der var jævnaldrende Børn, 6 i Tal; da gik Legen muntert baade inde og ude. Undertiden blev det vel livligt; saaledes var vi engang i Laden og boltrede os i Høet, sprang ned fra Bjælkerne o. l. I en saadan animeret Stemning kom en af Provstens Døtre til at jage mig en Høfork op i Kinden tæt ved Øjet, men jeg slap med Skrækken og et stærkt blødende Saar.

Provstens Enke flyttede med sin Børneflokk til Hovedstaden, og ikke længe efter kom Moder med mig ogsaa derover, — mine Søskende vare alle døde. — Minderne fra de henfarne Dage bandt jo de to Familier sammen, og særligt bestod der et Venskab mellem en af de to Sønner og mig. Vi fulgtes i Ferien over til den gamle Egn, hvor vi særligt fandt et Sommerhjem hos den gæstmilde Familie Cramer i Stavning Præstegaard, som jeg i det følgende skal omtale. Ved en tidlig Død, som ung Student, bortkaldtes han, hvilket var mig en Sorg, da jeg kun havde faa Venner og ingen, der var knyttet til hine Egne. Nu er der af den Familie kun to ugifte Døtre tilbage, hvoraf den ældste, Frøken Karen Kjær, har en stor og anset Skole i København.

2) Den Præstefamilie, som jeg ved mine gentagne Feriebesøg blev særlig knyttet til, var den før nævnte

Pastor Cramers i Stavning. Til det Hjem staar jeg i stor Taknemlighedsgæld fra de henfarne Dage, og ufor-glemmelige er Minderne om de mange lyse og glade Timer, jeg oplevede der. Pastor Cramer var Typen paa en værdig Præst af den gamle Skole, udgaet af en Præsteslægt. I mange Aar sad han i Stavning, der var hans andet og sidste Embede. Jeg har Indtrykket af, at der bestod et vist patriarkalsk Forhold mellem ham og Menigheden. Thi ved Siden af sin Præstegerning var han en meget praktisk og dygtig Mand, der selv drev sin Gaard i mange Aar og tillige opelskede herlige Plantninger om det gamle Hjem, der var en sand Fryd i den ellers saa barske og bare Egn. Sligt har sin store Betydning i Menigmands Øjne; de føle, at der ogsaa paa det Omraade er en Samvirken og Forstaaelse, der ofte kan hjælpe til, at Ordets Sæd og Plantning vinder bedre Indgang. Jeg var for ung til at kunne dømme om Betydningen af hans Præstegerning; fandt maaske imellem, at han talte for længe. Men jeg har det Indtryk, at han følte ved, hvad han sagde; thi han var ofte meget bevæget. Som noget, der var sjældent i hin Tid og bærer Vidnesbyrd om, at han var forud for sin Tid paa det Omraade, mindes jeg, at han fulgte Missionens Arbejde i Hedningeverdenen med stor Interesse og Kærlighed. Han studerede nøje Kort fra Missionsmarken, læste megen Litteratur vedrørende den Sag og talte gerne derom, naar noget særligt havde opfyldt ham, — det er altid smukt, naar Hjertet banker varmt for en god Sag.

Fru Hanne Cramer født Wigelsen, øvede en særlig Tiltrækning paa Husets mange Gæster, ikke mindst de unge, hvis Interesse og Spøg hun forstod at gaa ind paa. Dersom jeg havde været i Besiddelse af en Frits Reuters Pen, vilde der være rigt Stof til at skildre denne

uforlignelige Type paa ~~en~~ af de nu forlængst forsvundne Præstekoner, der ved sin gammeldags Hyggelighed og morsomme, ofte barokke Indfald, var en stadig Kilde til Oplivelse. Naar hun sad paa Forhøjningen ved det midterste Vindue i den store trefags Dagligstue med sit Strikketøj, kunde hun paa engang overskue, hvad der foregik i Gaarden, eller ude paa Vejen, og tillige beherske Situationen inden Døre. Hun var Midtpunktet i Kredsen af den Ungdom, der saa gerne samlede sig om „Madam Cramer“, som Bønderne dengang endnu brugte at kalde hende. Ved sine Martha-Bekymringer saavel som ved sine spøgende Bemærkninger, kunde hun faa os alle til at briste i Latter. Hvem der har set den kendte afdøde Fru Julie Sødring i nogle af hendes Glansroller, vil have let ved at drage Parallellen mellem denne og Fru Cramer. Der var, hende selv vel ubevidst, en uimodstaelig Komik i Mine, Blik, Gebærder og Tale; alt nævnte hun ved sit rette Navn, hvad der fremkaldte mangt et forfærdet „men Fru Cramer dog“, efterfulgt af en Lattersalve.

Hyggeligt var det til en Afveksling at følges med hende og Hjemmets trofaste Støtte, Datteren Birgitte, „bette Gitte“, (gift med Pastor Trojel fh. Skivholme), ind i det store Spisekammer. Der bænkedes vi os, som vi kunde bedst, i det gammeldags Rum med Bjælkeloft og Murstensgulv omkring Fru Cramer, der gerne sad paa det store Saltkar. Og medens Passiaren gik livligt, krydret ved den gamle Frues Indfald, smurte Gitte dejlige Sigtemellemmader til os med røget Faarekød, og ikke sjældent i Tilgift en Æggesnaps; ja! det var i de gode gamle Dage!

Morsomme Timer oplevede vi ogsaa af og til, naar der indtraf Tordenvejre om Natten, hvilket skete jevnligt, idet Havets og Fjordens Nærhed medførte sligt fra Syd-

vest. Skønt Fru Cramer var meget bange, og kom med hyppige Frygtens Udbrud, var Situationen tidt saa komisk, at vi unge ikke kunde staa derfor, trods Alvoren og Uhyggen ved det voldsomme Uvejr. Jeg mindes særligt en Nat, da vi havde forsamlet os i et stort Pige-kammer ved Siden af Dagligstuen ud til Haven, vist fordi Fru Cramer ikke vilde se de stærke Lynglimt over Fjorden. Hun sad paa Sengekanten og saa meget fortabt ud; kom der et stærkt Skrald, fo'r hun sammen, og Regndryp fra det utætte Loft, der faldt ned i opstillede Mælkefade, mindskede ikke Uhyggen. Men kom en af os andre med et Frygtens Udbrud, kunde der godt lyde et irettesættende „aa! din Nar“ fra den bange Frue, der virkede pudsigt, naar man saa hendes egen Angst. Pastor Cramer gik gerne udenfor Gaarden at betragte Vejret sammen med sin trofaste Karl Niels, der var Familien sønlig hengiven. Dette var jo ogsaa en Kilde til Bekymring for Fruen, der ikke kunde forstaa „hvad Far vilde det for“, og imellem blev en sendt ud med en advarende Paamindelse.

Ja! det var Dage, som altid vil staa i et eget Mindernes Skær og taknemlig Ihukommelse hos dem, der endnu er tilbage af hin Kreds. Foruden den tidligere nævnte Datter, Fru Trojel, lever to af Pastor Cramers Sønner endnu, nemlig Kancelliraad Cramer og Proprietær Cramer i Rindum.

3) Til de ældre af Præsterne i Konventet hørte Mollbeck fra Hee, en ejendommelig Personlighed. Naar jeg tænker paa ham, maa jeg mindes Ordet om „den sidste Rest af nordisk Heltekraft“. Noget egentligt præsteligt Indtryk gjorde han ikke, stor og kraftig som han var; snarere mindede han i sin Fremtræden om en Rytterofficer eller stovt Landmand. Saa vidt jeg husker, omfattede han ogsaa Landbrug og Havevæsen med stor

Interesse, og var vist en Foregangsmand paa det Omraade, men det forekommer mig ogsaa, at han kunde være livlig og interessant i en Debat.

4) Blandt de yngre Elementer vil jeg særligt nævne tre, Vilstrup fra Borris, Kapellan hos sin gamle Fader, Konsistorialraad Vilstrup, Reinhold Hertel, Kapellan i Velling hos den apoplektiske Pastor Aagaard, og Olrik, Præst i Bølling.

Vilstrup var en stiltfærdig Mand, hvad han alle Dage vedblev at være, ogsaa da han fulgte Faderen efter i Embedet og blev Provst. Man havde Indtrykket af, at han ved at leve længe sammen med en vist myndig Fader, var blevet noget af en Baggrundsskikkelse. Han blev senere gift med en af Frøknerne Bruhn fra Rybjerg i Velling, et Hjem der var Arnested paa Eggen for et pulserende kristeligt og folkeligt Liv. Det undrede sikkert mange, at den livlige og begavede Frøken Frederikke, der bl. a. dyrkede Modellerkunsten, kunde passe sammen med den stille, tavse, i sin Fremtræden noget tørre Mand, men Modsætningerne mødes jo ofte.

Olrik og Hertel repræsenterede den yngre grundtvigske Retning, og de virkede oplivende paa deres ældre værdige Brødre. Af den første har jeg det Indtryk, at han var ualmindelig fornøjelig; i mange Aar var han knyttet til Vestjylland, idet han kom fra Bølling til Ølgod. Senere kom han til Stillinge ved Slagelse, hvor han døde, — en Søn af ham er den kendte Kunstmaler Sigurd Olrik, hvem jeg i Tidens Løb har truffet paa min Vej.

Reinhold Hertel, en Præstesøn fra Sønderjylland var en noget sværmerisk Natur; ikke sjældent kom han vandrende over Engene fra Velling og blev til næste Dag, undertiden længere. Jeg tror nok, at han satte megen Pris paa min sindige Fader, der virkede afdæm-

pende paa ham, naar han kom op paa de høje Tinder. Han var forlovet med Frøken Agathe Birkedal, Datter af Pastor Vilhelm Birkedal, med hvem han engang besøgte os i flere Dage. De passede neppe for hinanden, og just som han havde faaet et fast Kapellani i Vendsyssel, og Brylluppet var berammet, hævdede hun Forbindelsen 8 Dage i Forvejen. Det kunde hans bevægede Temperament ikke bære, saa han af Sorg derover blev sindssyg og tilbragte en lang Aarrække til sin Død paa jydsk Asyl ved Aarhus.

Af og til mødtes Konventet i Ringkøbing til en større Samling med Brødrene nordfra hos den gamle hyggelige Ole Andersen, der drev et gammeldags hjemligt Gæstgiveri. Han var rigtig i sit Es, naar han som en bedstefaderlig Ven trippede om mellem de gejstlige Herrer, ved hvis Nærværelse han synligt følte sig og sit Hus bæret. Saa vidt jeg husker, var han Enkemand, men havde et eneste Barn, en tiltalende Datter, Frøken Emma, om hvem han gerne vilde tale med faderlig Stolthed og Kærlighed til de deltagende Præstefruer. Jeg mindes de gamle Stuer, der var spartansk udstyrede; hvad der særlig tiltrak sig min Opmærksomhed var en Del Billeder fra Napoleonstiden, bl. a. Napoleon paa sin Dødsseng, omgivet af en lille trofast Vennekreds.

Af Præsterne nordfra husker jeg den gamle Østergaard fra Husby tidligere Missionær i Grønland, hvilket i mine Øjne gav ham en særlig Tiltrækning. Han var nok en from og elskelig gammel Mand, til hvem de alle saa op med stor Pietet. Med ham var i Følge hans unge livlige Kapellan, Jacob Hansen, senere Sognepræst i Thisted, gift med hans Plejedatter. Saa var der den forunderligt stilfærdige, ydmyge Plesner fra Vedersø med sine unge Sønner; hans Hustru var død, en Sorg, der

vist havde ældet ham før Tiden, men ogsaa havde givet ham noget forklaret i sit Ydre. Til Slut skal jeg nævne Worsøe fra Stadil, og Gjerløff fra Ulfborg, to stille Mænd. Den sidste havde været den bekendte Frøken Nathalie Zahles Ungdomskærlighed, da han i sin Tid var Lærer ved hendes Skole. Hun glemte ham vist aldrig, — en af hans Sønner af første Ægteskab, som jeg ofte har leget med, bar Navnet Nathanael, sikkert til Minde om hende, og hun interesserede sig levende for Familien. Paa dette Tidspunkt var han gift anden Gang med Frøken Vilhelmine Bruhn fra Rybjerg, den ældste af Døtrene. Jeg vil derfor i denne Sammenhæng gerne minde om dette ejendommelige Hjem, der fortjener, at dets Historie skulde skrives. Forhaabentlig findes der en eller anden, som har bedre Adgang til at øse af de rette Kilder og bevare Mindet om denne Slægt for Efterverdenen.

Ensomt og med et vist ærværdigt Præg af Fortids Minder, ligger den gamle Herregaard i det venlige Velling, nær den blaanende Ringkøbing Fjord. Gamle Adelslægter havde siddet tilhuse her i henfarne Tider; nu var Gaarden i Hr. Thomas Bruhns Eje, der var Sønderjyde af Fødsel. Han og Hustru Conradine født Schönau fra Kølbygaard i Thy, havde tidligt sluttet sig til den aandelige Bevægelse, der mødte dem gennem Birkedal og Hassenfeld. Da disse var borte, kom der tørre Tider, men Bruhns vidste altid at finde de levende Kilder, hvor disse sprang, i det nære som i det fjerne. Det var derfor en stor Glæde og Støtte for Hjemmet paa Rybjerg, da Pastor Bech kom til Lem; om hans Prædikestol samledes man derfra med mange andre ofte og gerne, saa længe han virkede der. Baade Hjem og Have paa Rybjerg stod altid aabne for dem, der førte Ordet og vilde høre det. Jeg mindes at have væ-

ret med til et stort Sommermøde i Haven, hvor bl. a. Schrøder fra Askov talte, og gamle Bruhn og hans Hustru vare glade ved at se de mange færdes frit omkring paa deres Enemærker.

Tunge Prøvelser var gaaet hen over Hjemmet; flere voksne Børn mistede de af Brystsyge, deriblandt to haabefulde Sønner, begge juridiske Kandidater, ansatte i Ministerier i København. Om jeg mindes ret, har Forfatteren Thomas Lange nævnet disse, med hvem han vist havde været Skolekammerat i Viborg, i en af sine Smaafortællinger, „en Balnat paa Brejninggaard“. Et Par af Sønnerne rejste til Amerika, hvor de for ikke saa længe Siden ere døde i en høj Alder. Det var rørende at se den Trofasthed og Kærlighed, hvormed de gamle Forældre i deres Alderdomsbo i Sidefløjen paa Rybjerg fulgte Sønnernes Liv og Færden i det fjerne gennem Korrespondance og Blade. Ogsaa laa det dem paa Sinde at følge det aandelige Livs Vækst derovre, som det gjorde at fremme det herhjemme. Jeg mindes at have set Fru Bruhn sidde med et stort Amerikakort foran sig, og da hendes Syn var svagt, ved Hjælp af Loup og Knappenaale at stedfæste de Byer og Pladser, som vare anførte i Breve derovre fra. Alt i alt var det et Hjem, hvor det var godt at komme og dvæle; med stor Kærlighed blev der fredet om Fortids Minder, og fulgt med i Nutidens gode Fremskridt. Jeg er vis paa, at Velling Sogns Beboere, som alle, der kom i Berøring medhar dette Hjem, derfra modtaget Indtryk og Minder, som sent vil glemmes.

En Jul var jeg i Besøg i Velling Præstegaard hos den svage Pastor Aagaard, hvis dygtige og energiske Hustru gennem mange Aar holdt Hjemmet oppe. Hun havde en egen Evne til at gøre det hyggeligt for alle, som kom der, ved sin Gæstmildhed og Skønhedssans. Vi blev

da bedt ned til en stor Julefest paa Rybjerg for Sognets Børn, noget i den Tid nyt og usædvanligt. Det staar i et eget Mindernes Skær for mig at se den store Skare af glade Barneansigter om Juletræet i den gamle Riddersal, fra hvis Væg et stort Maleri af en fordums adelig Ejer og hans Familie i ophøjet Fornemhed saa ned paa den demokratiske Forsamling. Maaske vilde de have vendt sig i deres Grav ved at se „den usselig Bonde“s Sønner og Døtre fornøje sig i deres Højeløftssal. Godt, at gamle Bruhns havde Øje og Hjerte for, at det sande Adelskab findes lige saa vel i den fattigste Hytte som paa Borgen. Der blev uddelt smaa Mindegaver til Deltagerne, og jeg har gennem mange Aar bevaret et lille beskedent Porcelæns Krucifiks, som den elskværdige Frøken Thyra Husted, Datter af Konsul Husted (A. C. Husted) i Ringkøbing rakte mig. Desværre blev hun som alle hendes Søkende bortkaldt ved en tidlig Død af Brystsyege.

Nu er de fleste af hele den Kreds borte; underligt nok skulde det falde i min Lod for faa Aar siden at tale ved en af gamle Bruhns Sønesønners Baare, Proprietær Bruhn til Boddum Bisgaard i Thy. Dér saa jeg vel for sidste Gang de nulevende Repræsentanter af Slægten Bruhn fra Rybjerg, til hvilken jeg var knyttet ved Mindernes Baand fra henfarne Dage. Da min Fader døde i Dejbjerg for de mange Aar tilbage, stod Frøken Frederikke Bruhn (senere Fru Vilstrup) ved Moders og min Side i de saa tunge Tider.

Pastor Bech i Lem, der havde været den ledende Sjæl i hele Kredsen, blev senere forflyttet til Tranebjerg paa Samsø, hvor han døde; jeg har det Indtryk, at en stor Del af hans Hjerte blev tilbage i det kære Vestjylland. Har man engang levet sig sammen med den Egn og dens Befolkning, trives man ikke ret andetsteds.

Ogsaa Fru Bech, født Fischer, en døbt Jødinde, er gaaet til Hvile; hun var en mere stille og tung Natur, der ikke traadte i Forgrunden som hendes livlige og bevægelige Mand. Endnu lever deres eneste Søn, cand. mag. Herman Bech, forhen Rektor ved Gymnasiet i Hesselager paa Fyn, og en elskværdig Plejedatter, Frøken Louise Bech, Konventualinde i Slagelse Kloster.

I Forbindelse med Lem vil jeg ogsaa gerne nævne Lærer Baadsgaard, Dbmd., som gennem en lang Aarrække virkede der, og paa mange Maader var en ejendommelig Personlighed, der sikkert ikke er glemt. Han var Thybo af Fødsel, og havde som en lille fattig Dreng vogtet Faar i Hansted Klitter, hvad han tidt dvælede ved. Velvillige Mennesker hjalp ham til at komme paa Snested Seminarium under den kendte og ansete Præst og Historiker Ludv. Chr. Müller, hvem han skattede højt. En Tid virkede han som Lærer i Thisted, og kom derfra til Borgerskolen i Lemvig samtidig med min Fader, og senere mødtes deres Veje igen paa Vesterengen, idet de blev Naboer, og de gamle Baand befæstedes yderligere. Om hans Begavelse som Lærer kan andre tale bedre end jeg, men han gik med megen Iver og Kærlighed op i sin Gerning, og han besad lige til det sidste en fænomenal Hukommelse.

Flere dygtige Mænd har været hans Elever, saaledes den kendte Læge Dr. Hindhede, vistnok ogsaa Tænkeren og Forfatteren Lambæk, m. fl. Han var en enfoldig from Kristen, forsonlig og rummelig, glædede sig ved Livet, fra hvilken Side det mødte ham, og han vilde gerne selv føre Ordet i gudelige Forsamlinger. En varm Fædrelandsven var han ogsaa, med Stolthed og Glæde dvælede han gerne ved Minderne om Treaarskrigen, i hvilken han havde deltaget, særligt under Helten Olaf Rye, efter hvem en af hans Sønner var opkaldt. Meget

Vemod lagde sig over Baadsgaards og Hustrus Hjem, idet alle deres Børn, 5 Sønner i Tal, drog til Amerika, Kun en af dem, den ældste, kom tilbage til Hjemmet for at dø, de andre blev derovre, og dem saa de aldrig mere.

Da Baadsgaard tog sin Afsked efter en lang Virksomhed, flyttede han og Hustru, der ogsaa var Thybo, op til hendes Barndomshjem, Bedsted, hvor de begge døde; han som den sidstlevende fyldte 90 Aar.

Paa den Tid var jeg Præst i Thy, og vore Veje mødtes, underligt nok, igen efter mange Aars Forløb. Desværre blev det en Skuffelse for de to gamle at være kommet derop; kun faa eller ingen af deres samtidige var tilbage, saa de følte sig ensomme. Baadsgaard gik meget om til gamle og syge, hvad han altid havde brugt, og var sikkert derved til Velsignelse for mange, som han og vedblev gerne baade at høre og føre Ordet. Men der var i Thy vakt en stærk Missionsbevægelse, som ikke var frisindet, hvilket ofte berørte Baadsgaard pinligt. I Bedsted boede der en Indre-Missionær, der i særlig Grad manglede Tolerance, og derfor brød Staven over den gamle, fromme Mand, hvilket smertede denne meget. Omtalte Missionær kom engang ind til mig; i Samtalens Løb spurgte jeg til Baadsgaard.

„Ja! hvad det timelige angaar, da har han det vist godt nok, men Livet i Gud kender han næppe“, lød det haarde Svar.

Jeg tillod mig at bemærke, at det undrede mig at høre, thi saa langt tilbage jeg kunde huske, mindedes jeg ham netop som en Mand, der altid havde søgt sin Glæde i, hvad der hørte Guds Rige til.

Derpaa fik jeg det Svar: „om jeg vidste, hvorledes det gik til, naar man fiskede Flynder i Vilsund?“

Jeg var jo ikke inde i Enkelthederne vedrørende dette,

og fik saa den for Baadsgaard som mig knusende Oplysning, „at kun de Flyndere, der havde Mærket, blev taget ind, men de andre blev kastet ud“.

Jeg tillod mig dertil blot at bemærke, at det nok i Bedsted, som saa mange andre Steder, skortede paa den Kærlighed, der „fordrager alt, taaler alt“.

Ensom og mæt af Dage lukkede gamle Baadsgaard sine Øjne i det lille Hus, hvor hans sidste Dage gled hen. Jeg er forvisset om, at daglig gled hans Tanker med Vemod til det kære Lem, hvor han havde haft den lykkeligste Tid af sit Liv, og hvor han ganske anderledes havde været forstaaet og paaskønnet. Det staar for mig, som det vilde have været bedre for ham at være blevet i de gamle Omgivelser; men Livets Førelser er ofte saa underlige. Jeg ved, at det var lyse Tider, baade naar han fik Brev fra de gamle Venner, og naar enkelte af de trofaste Lemboere gæstede ham. Det lyste op i den gamle Mands ensomme og vemodige Tilværelse, og skulde disse Linier finde Vej til nogen af dem, der mindes ham, da vilde jeg gerne, at de skulde bringe en Hilsen og Tak fra „Gamle Baadsgaard“.

Ja, saa skal jeg standse Pennens Fart, idet jeg vil tilføje, at hvad han længtes efter og dvælede ved i sin vemodige Livsaften, har fyldt og fylder mange andre Hjerter, der har haft den Lykke at leve en kortere eller længere Tid i det kære Vestjylland.

LATINSKOLERNE I HARDSYSSEL

VED P. STORGAARD PEDERSEN

I den første Halvdel af Middelalderen var al Kunskab og videnskabelig Dannelse udelukkende hos Gejstligheden, og det er tillige dens Fortjeneste, at der rundt omkring i Landene skabtes et ordnet Skolevæsen. Klosterskolerne blev fra først af de egentlige Bærere af Oplysning og Undervisning. Vi hører derfor ogsaa om, at Nordens Apostel Ansgar, der var opdraget ved Klosterlivet, straks begyndte sin Virksomhed her med at faa en lille Skole i Gang for 12 Drenge, som han vilde opdrage og oplære til Guds Tjeneste. Senere oprettedes Kathedralskoler ved Bispesæderne. Den middelalderlige Skole var saaledes i særlig Grad Kirkens Datter. Undervisningen gik især ud paa at uddanne den gejstlige Stand, og Skoleungdommen skulde da særlig have Kundskab om Kirkelæren, Kirketjenesten og Kirkelovene. De øvrige Fag omfattede de saakaldte syv frie Kunster, der deltes i Trivium og Quadrivium.*) Til Trivium regnedes Læsning (Gramatik), formel Tænkelse og Disputerekunst (Dialektik) og Regler for mundtlig og skriftlig Fremstilling (Rhetorik). Til Quadrivium hørte: Arithmetik, Geometri, Astronomi og Musik. Undervisningen var ofte grumme tarvelig og utilfredsstillende. Særlig blev Latin og Musik gennem-

*) Stedet, hvor tre eller fire Veje støder sammen, en Korsvej, en aaben Plads, hvor Lærerne i Rom ofte samlede deres Disciple.

terpede, begge Dele af Hensyn til Gudstjenesten. Skolens Disciple skulde nemlig møde i Kirken og hjælpe til med Gudstjenesten. Denne tvungne Sangpligt har ret ofte været til Besvær for de unge Peblinge*), og i det hele var Disciplenes Kaar ikke blide hverken i eller udenfor Skolen før Reformationstiden.

Den ældste Skole her i Vestjylland er Kathedralskolen i Ribe. I Aaret 1145 fik Biskop Elias i Ribe dannet et Domkapitel, og dette fik samtidig Lov til at indrette en Skole i Byen efter eget Ønske og med Biskoppens Samtykke. Fra først af synes Skolen her at have været ordnet som Klosterskole, en Kannikeskole, hvori der blev arbejdet efter bestemte Regler.***) Skolens Hensigt var da især at være Præsteseminarium, og den har vistnok ikke haft helt unge Lærlinge. I Aaret 1278 skænkede Biskop Tyge af Indtægterne ved Darum Præstembede et Legat, der aarlig skulde yde 60 Tdr. Rug til Skolemesteren ved Domskolen, og derfor skulde han give fri Undervisning til 100 fattige Drengene rundt om fra Stiftet, og han skulde hvert Aar aflægge Regnskab for, at Indtægterne var brugte, som de skulde, og at han havde undervist det fastsatte Antal Børn.

Henved 20 Aar senere stiftede Biskop Christiern et Hjem for 20 fattige Skolebørn. Stiftelsen var for Poge og blev oftest kaldet Puggaard eller Pughus. Biskop Christiern opførte paa Pugetoft et nyt Hus til Stiftel-

*) Peblinge, ɔ: smaa Papæ, Præster eller Degne, var Navnet paa Drengene i den sorte Skole. Den kaldtes saaledes, fordi Eleverne til deres kirkelige Forretninger skulde bære en sort Kappe med en liden Pibekrave.

**) Ved saadan Regel (Canon) blev det fastsat, at dens Medlemmer skulde bo i samme Hus, spise og sove sammen og regelmæssig bede de fastsatte Bønner samt daglig samles for at læse et Kapitel af Bibelen. Deraf Navnet Kannik.

sens Brug, og omtrent samtidig opførtes ogsaa her en Kirke, der blev indviet til St. Mikael.

Da der i Ribe Stift ikke fandtes ordnet Skolevæsen paa den Tid udenfor Ribe By, meddeles Stiftelsesbrevet her i Oversættelse *): „Kristiern, af Guds Naade Biskop i Ribe, hilser i Herren alle, som ser nærværende Brev. Omsorgen for Styrelsen, vi har paataget os, leder os til at yde saadanne Personer, som er Kirken tjenlige, et Fortrin og en særlig Yndest. Endskønt vi er tilbøjelige til at sørge for alle, som beder om Almisse, saa bør dog de, der søger Kundskab til at blive Kirkens Tjenere, særlig forsørges af det gejstlige Gods, saa de kunne faa deres Underholdning af den, de indvier sig til Tjeneste hos. Vi gør det derfor aabenbart for alle, at vi med vort Kapitels enstemmige Samtykke og Raad har skænket, skødet og til evig Ejendom overgivet alle de nedenfor nævnte rørlige og urørlige Ejendomme med deres Tilbehør, som vi har erhvervet for vor Fædrearv i vor Styrelses Tid, da vi har forestaaet Ribe Kirke, til Understøttelse af 20 fattige Skolebørn, der er tjenlige til at studere, og som skal tages fra alle Dele af Stiftet, og de skal stedse nyde Kost og Bolig i Ribe efter en Form og Regel, som passer for dem, og Stiftelsen skal staa under Ribe Kapitels Styrelse“.

Godset, der blev henlagt til Skolen, var saa betydeligt, at Indtægterne paa Reformationstiden skal have udgjort 24 Læster **) Korn foruden dertil svarende Indtægter i Smør, Svin og Penge. De betydeligste Ejendomme, der her i Hardsyssel blev lagt til Skolen, laa i Madum Sogn. Efter Reformationen lagdes det til et Hospital i Ribe, som gav det i Len til Hovedsmanden paa Riberhus, Claus Sehested. Han skulde aarlig af

*) Af Kinch: Ribe Byes Historie I, S. 123.

**) 1 Læst var 22 Tdr.

Godset i Madum svare 1 Td. Smør, 2000 Fisk, 3 Ørte Rug og 1 Td. Sild.*) Endnu ved Aaret 1700 ejede Hospitalet dette Gods, der oprindeligt bestod af 4 Gaarde, 1 Mølle og et Bolsted, og før Skyldsætningen 1688 var det sat til 38 Tdr. 5 Skpr. Hrtk. Da Matrikullen nævnte Aar blev fastsat, var Møllen øde, og de øvrige Ejendomme havde, formodentlig paa Grund af Sandflugten, mistet en Del af deres Værdi, saa Hartkornsafgiften blev nedsat til 19 Td., 1 Skp., 1 Fdk. og 1 Alb.

I Aaret 1303 stadfæstede Pave Benedict Gavebrevet paa Skolen, og Aaret efter tog Kong Erik Menved Stiftelsen under sin særlige Varetægt og gav dens Jordegods fri for Leding og alle andre kongelige Skatter og Byrder.

I det hele var det i Middelalderen en almindelig Tankegang, at den, der ydede noget som Gave til Kirke og Skole, derved havde samlet sig Skatte i Himlen, som hverken Møl eller Rust kunde fortære. Det blev ogsaa set paa som en god Gerning, naar Forældre satte deres Dreng i Skole. Peder Palladius skriver saaledes i sin Visitatsbog en „Formaning til Folk, at de skulde sætte deres Børn i Skole“**): „Og hvilke smaa Dreng, som I fornemme, at de lære vel, og det løber i dem som bræd Smør,***) hvad Degnen lærer dem, og de ville have Bog og ville til Skole, naar I spørger dem ad, saa lader dem gerne komme til næste Købstad til Skole! Lejer Eder heller en liden Plovdræng saa længe, at I kunne se, hvad Gud skikker Eders Barn til, og hvad der skal blive af hannem. Efter et Fjerdingaar kunne I spørge Skolemester til, om Eders Barn lærer noget; siger han nej, da kunne I tage hannem hjem og gøre

*) Hofmans Foundationer IV B., S. 552.

***) Peder Palladins Visitatsbog, Udg. ved C. Rosenberg. S. 92.

***) bræd Smør = smeltet Smør.

af hannem, hvad Gud haver forskikket om hannem. Siger han: Ja, det er et godt Barn, han lærer vel, det var stor Synd at tage hannem fra Skolen, da vare din Hud, om du tager hannem derfra igen.“ . . . „Bønder er Guds gode Folk, naar de have Troen til Jesum Kristum; men der sidder tit paa en Bondekvindes Skød et dejligt lidet Drengbarn, som vokser op og kommer til Skole og kan siden hjælpe en hel Hob Slægt indtil niende Knæ*) med Guds salige Ord og andre gode Raad, saa at I kunne faa af Eders egne Børn til Sognepræster og til Sognedegne, det var jo Eders store Ære.“ . . . „Haver I ikke at føde Eders Børn med, lader dem ikke derfor blive fra Skolen . . . I saa aldrig nogen Pebbling suelte ihjel; de faa deres Føde halv snarere end andre. Vi kom lettere ad vor Føde, den Tid vi gik og tiggede vort Brød for gode Dannemænds Døre, end vi gør paa denne Dag.“ . . . „Lad ikkun dit Barn løbe hen til Skolen; dør han bort, saa finder du ham i Himmerige, bliver han ved Livet, saa kommer han dig nok glad hjem igen, det tør du ikke tvivle paa.“

Peder Palladius opfordrer ogsaa til Gavmildhed mod Skolebørnene. „Hjælper I dem“, sagde han, „da hjælper I Guds Ord paa Fode“. Skolepeblingerne havde efter gammel Sædvane Ret til at søge deres Ophold ved Tiggergang hos Godtfolk, hvor de sang for Dørene og gennem Sangen paakaldte Folks Medlidenhed. Christian II søgte at standse denne Uskik, der dog først afskaffedes i Løbet af det 17. Aarhundrede.

Forud for Reformationstiden var Skoletugten barbarisk. Hele Børneopdragelsen var præget deraf. Blandt Peder Laales Ordsprog, der er samlede i det 14. Aarh., findes flere Udtryk derfor. Det hedder saaledes: „Barn skal haffue Dricke som en Falk, Hug som en Asen,

*) niende Led, Slægtled.

Føde som en Nøhd oc Klædher som en Vædher“. „Riis gjør goth Barn“. „Ræffelse ær goth, om hun ær ey for møghen“. „Man skal ræffse et Barn, at thet ei bliver ont, oc et ont, at thet ey bliver værre.“ Skolens Opdragelse af Børnene var stærkt præget af disse Teorier. Derfor afbildes Skolemesteren altid paa gamle Skolebilleder med Riset i Haanden, og Øgenavnet „Ars-pisker“ var ikke uforskyldt.

Skolemesterens Virksomhed indskrænkedes oftest til at høre Lektier og til at bruge Riset, naar Lektierne ikke var lært.

Det danske Skriftsprogs Fader, Christiern Pedersen skrev 1531 et lille Skrift „Om Børn at holde til Skole og Studium“. Han fortæller deri om sin egen haarde Skoletid, hvorledes „ufornuftige Skolemestere og Hørere flængede og hudstrøge, slede og sloge de stakkels Peblinge og Degne med Ferler og store Bøddelris for en Tøddels eller et Ords Skyld, saa Lærlingerne sad saa rædde som Hare for Hunde og ikke kunde komme i Hu, hvad der sagdes eller læstes for dem. De skulle dog fare frem med Lempe, Lyst og Glæde, og ikke gøre Bødler af dem selv; men spurgte man dem, hvi de fore saa umilde frem, svarede de: „Jeg haver saa købt min Lærdom og Visdom, jeg vil og saa sælge hannem igen“. O, hvilke ufornuftige og slemme Svar var det af de vanvittige Æsler; den onde Aand regerede fast mere i dem end den Helligaand, som altid vil være der, som Kærlighed og Miskundhed er“. Kristiern Pedersen skriver videre, at der ginge mange til Skole at lære 15 eller 20 Aar, og de kunde dog hverken tale ret Latin eller skrive godt Dansk paa deres eget Modersmaal; havde han selv Børn, da skulde de ikke aleneste lære Latin og andre Tungemaal, men og Krøniker og Historie. De skulde heller ikke dermed lade

sig nøje, men de skulde og lære vel at sjunge, og at regne og lægge Regnskab, og at maale Dybde og Længde paa Vand og Land og at forstaa dem paa Himmelens Planeter og Løb“. Og Christiern Pedersen vil ikke alene have Ungdommen oplyst om dens Samtid; han vil ogsaa have dens Sans aabnet for Fortiden. Derfor slutter han sit Skrift med følgende Klagesuk: „Vi danske have altid været forsømmelige og ere ogsaa endnu desligest, at vi ikke ville beskrive det, vi dagligen hører og ser for vore Øjne. Hvad skulle vi da beskrive det, vi i Sandhed udsørge kunde af vore gamle Oldinge“.

Det er nye, renere Toner, der klinger igennem Christiern Pedersens Ord om Skolen, og flere havde Forstaaelse af, at der trængtes til en Genfødselse af Skolevæsenet. Reformationen var en Protest mod Kirkens indre sædelige Forfald, og gennem den sprængtes mange af de gamle Former, der var uden Indhold. Renaisancetiden bragte en Genfødselse med sig ogsaa paa Skolevæsenets Omraade. Skolerne fik god Tilgang. I Ribe Skole nævnes en Rektor Bakken som en dygtig og virksom Mand, der med Iver søgte tilbage fra Midaldalderens halvbarbariske Lærdom til de bedre Former, man kendte fra Oldtidens Skolevæsen. Det fortælles om ham, at han indførte bedre Skolebøger, som han forklarede paa en simpel Maade og paa Modersmaalet. I hans Tid gik den senere Biskop Peder Palladius i Ribe Skole. Han fortæller, at der dengang var 700 Peblinge i Ribe Skole, som derved blev saa overfyldt, at de smaa maatte læse paa Skolens Loft. Tidens mest berømte Skolemand blev dog Morten Borup, der 27 Aar gammel „løb fra Plov og Bondehors“ til Aarhus Skole, som han siden kom til at staa i Spidsen for i henved 30 Aar. Det laa ham paa Hjærte at gøre Skolegangen lys og kær for sine Disciple, og mange af dem mindedes

siden med Glæde, hvor meget de skyldte hans faderlige Vejledning.

Et godt Udtryk for Fremgangen i Skolens Arbejde findes i Christiern Pedersens førnævnte Skrift: „Om Børn at holde til Skole og Studium“, der blev trykt i Antwerpen 1531. Heri skrev han: „Gud haver nu givet sin store Naade dertil, at Børn og unge Mennesker kunne nu lære med Leg, Lyst og Glæde allehaande Visdom“. Der blev da ved Reformationen oprettet Skoler rundt i de mindre Købstæder, og Skolevæsenet ordnedes i Henhold til de i Kirkeordinantsen vedtagne Bestemmelser. Der gøres en Adskillelse mellem højere og lavere Latinskoler. Til den sidste Slags hørte de tre Skoler, der oprettedes her i Hardsyssel i Ringkøbing, Lemvig og Holstebro, og hvoraf ingen nogensinde fik mere end to Klasser. Det var Reformatorenes Tanke, at det inddragne Biske- og Klostergods i Hovedsagen skulde bruges til Skoler og milde Stiftelser, altsaa til Hjælp for og Fremme af Skole- og Fattigvæsenet, som Klostrene særlig havde taget sig af i Middelalderen. Efter Reformationen omdannedes da ogsaa mange af de i Købstæderne værende Klostre, der nu var forladt af deres Beboere, til Skoler og Hospitaler; men det var i det hele kun grumme lidt af de katolske Biskoppers og Klostrenes rige Ejendomme, der blev brugt efter Hensigten. Bispetienden gik over til at være Kongetiende, og Biske- og Klostergods inddroges under Kronen, mens kun en ringe Del deraf blev henlagt efter Bestemmelsen til Skoler og milde Stiftelser.

RINGKØBING LATINSKOLE

Kort efter Reformationen indrettedes den latinske Skole i Ringkøbing. Den var fra først af fattig paa

timeligt Gods. Det nævnes, at Skolen blev funderet paa noget Alter og Gildegods, som laa rebet til Byens Gaarde og var beliggende paa Bymarken. Dette Altergods har ligget til St. Annæ Alter i Ringkøbing Kirke, og Gildegodset er utvivlsomt inddraget fra et nedlagt Præstegilde, en Art Præstekonvent, der formodentlig her, ligesom Tilfældet var i flere andre Byer, har ejet en Bygning, hvori den holdt sine Sammenkomster. I dette Gildehus er vistnok Skolen indrettet, ligesom her har været Bolig til Rektoren. De smaa Latinskoler havde i Almindelighed kun en Skolestue, der brugtes i Fællesskab af begge Lektierne, Mesterlektien og Sinkelektien. Ved Aaret 1630 nævnes det, at Ringkøbing Skole var meget brøstfældig, men i de nærmest følgende Aar blev den opbygget af ny; thi Sognepræsten Joh. Paludanus indberetter 1638 til Professor Ole Worm: „Udi Byen er en eneste liiden kirke med en skole, som nylig er opbyggt, mens var dog itt skolehus tilforn, mens forfalden. Kan være ungeferd et hundrede borgere i byen, mesten aff saare ringe formue“.*)

Hvormeget Jordegods, der fra først af er lagt til Skolen, kan ikke nu opgives, men der var gode Grunde til at søge Hjælp. Ifølge Brev af 6. September 1547 skænkede Kongen da sin Part af Rindum Sogns Tiende til Skolemesterens Ophold.**)) Denne Tiende udgjorde oprindelig 24 Ørte Rug og 24 Ørte Byg; men 1649 klagede Rektoren over, at Indtægten var „temmelig forringet ved en adelig Frues Nedsættelse der samme Steds“. Den adelige Frue hed Mette Lange, Erik Lykkes Enke fra Vennergaard, og 1644 havde hun taget Ophold paa Rindumgaard, hvorunder laa 4 Gaarde i Rindum Sogn. Da Rindumgaard saaledes blev ade-

*) Danske Samlinger II Række, IV B., S. 32.

**)) Erslev og Møllerup: Danske Kancelliregistranter, S. 356.

lig Sædegaard, har Fruen hævdet, at Gaarden var tiendefri.

Efterhaanden skænkedes en Del Jordegods til Skolen. Af en gammel Skolebog, der nu findes i Bispearkivet, ses det, at Rektoren ved ovennævnte Aar havde Indtægten af 9 Enge i Rindum, 18 Enge i Hee, 2 Enge paa Holmsland og 1 Eng i Velling. Indtægten deraf var 3 Ørte Byg og 3¹/₂ Rdl. Desuden havde Rektoren aarlig af Hedegaard 4 Skilling grot, der var 3 Rigsort, af Midterby i Gammelsogn 1 Ørte Byg, af Bøndergaard i Nysogn ¹/₂ Ørte Byg, af Mark og Eng under Hee Præstegaard 2 Ørte og 2 Skpr. Byg, af Jord i Heeager 8 Skpr. Byg, af Nagengaard i Velling ¹/₂ Ørte Byg, 2 Gaarde i Mejlby i Stavning svarede 1 Rigsort, 2 Enge paa Stavning Elt 6 Skilling, 2 Agre ved Kolding i samme Sogn 6 Skilling.

Desuden nød Rektoren den halve Degnerente af Ringkøbing. Denne Afgift udbetaltes 2 Gange om Aaret med 2 Skilling dansk hver Gang af hvert Par Folk, første Gang om Paasken til Skolemesteren (Rektoren) og anden Gang om Mikkelsdag til Hørerer, der var Skolens Andenlærer (Collega). Af de gamle Degneembeder, der laa mindre end to Mil fra Købstaden, skulde der ifølge Kongebreve af 1568 og 1574 ydes en aarlig Afgift til Byens latinske Skole, hvis ældre Disciple saa skulde forrette Degnetjenesten i de paagældende Landsogne. Af Degneembedet i Hee nød Rektoren derefter aarlig 1 Rdl., af Velling 2 Tdr. Byg, og desuden nød han af Ringkøbing 4 Rdl. i Korpunge paa hvert Aars St. Thomas Dag (21. December).*) Rektorens visse

*) Paa den Dag begyndte Juleferien, og den var en særlig Festdag for Skolen, da flere af Skolens Legater uddeltes, ligesom Klæder og andre milde Gaver tildeltes fattige Disciple. Paa den Dag kappedes Lærere og Disciple om at more sig med alskens Løjer og Lystighed.

Indtægt opgøres derefter saaledes: 17 Tdr. Rug, 32 Tdr. Byg, 5 Rdl., 5 Mark og 12 Skillings.

Hørerens Indkomster: Hørerens Gregers Jensen Velling opgav 1649 Embedets Indtægter saaledes:

Degnerente af Hee Skole 2 Tdr. Rug og 2 $\frac{1}{2}$ Ørte Byg, haver været mere tilforn, men kan ikke bekommes. Gives af Degneboel 9 slette Mark, Nou 1 Td. Byg, Velling 2 Tdr. Byg. Rente af 200 Sletdaler, som er given til Skolen, 18 Rdl. Degnepenge af Ringkøbing 3 a 4 Mark, Skolegjæld 1 Rdl. Discantpenge 10 Daler, Markedspenge 2 Sl. Daler. Denne Hørerens Rente af Ringkøbing er ganske ringe, haver dog nogen Stye (Støtte) og Hjælp til Kosten hos Borgerskabet. Gud bevæge Christen Øvrighed til nogen Forbedring, at Skolen maatte blive ved Magt.

Baade Skolemesteren og Hørerens kaldedes af Biskoppen til Embederne i de mindre Købstæder. Da Lønnen var saa ringe, var det mest unge Mænd mellem 20 og 30 Aar, der søgte disse Stillinger, der næsten altid var Overgangsled til et Præstekald. Som det vil ses af den følgende Række, varede Virksomheden her sjelden mere end 2—3 Aar, men denne stadige Skiften af Lærerpersonalet maa have virket ret uheldigt paa Skolearbejdets rolige Udvikling. Lærerne opnaaede sjældent at blive ret hjemme i deres Gerning, og for Disciplene var det lige saa uheldigt ret hyppigt at skifte Lærere. Blandt Skolens efterladte Arkivsager, der nu gemmes i Landsarkivet, findes en Fortegnelse over Skolens Rektorer indtil Aaret 1624, og den udfyldes her med, hvad jeg fra andre Kilder har kunnet finde. Fortegnelsen, der kun indeholder Navne og faa Aarstal, bærer tydelige Vidnesbyrd om, at den er optegnet efter mundtlig Overlevering. Den nævner følgende Rektorer:

Michael.

Jens Kjeldsen (senior), som blev Præst i Nørre Nisum omtrent 1555.

Jens Kjeldsen (junior), som blev Præst i Gudum og Fabjerg 1560 og døde der Aar 1600. Skolebogen nævner om ham, at han var „bonus et doctus“ (dygtig og lærd).

Morten Pedersen er maaske identisk med den Morten Pedersen Jelling, der 1606 døde som Præst i Vilslev.

Casper Olai (Olesen) fra Stadil blev siden Skibspræst paa Kongens Skib.

Claus Mortensen, som siden blev Rigens Skriver. Han er vistnok flyttet fra Ringkøbing Skole 1571 og er Rigens Skriver endnu i Aarene 1605—07. *)

Niels Krag, der 1572—74 var Skolens Rektor, vandt senere ret stor Navnkundighed som Historieskriver og Diplomat. Han var født i Ribe ved Aaret 1550, blev Student 1567, hvorefter han ved Biskop Poul Madsens Anbefaling blev Alumnus ved Helligaandshuset i København. I Marts Maaned 1570 gav han i Hidsighed en af sine Kammerater en Ørefigen, mens de sad ved Middagsbordet, og af den Grund blev han bortvist fra Stiftelsen. Familien maa derefter have støttet ham med Midler til en Udenlandsrejse, thi omtrent halvandet Aar studerede han i Wittenberg. Efter sin Hjemkomst fik han saa Rektoratet her i Byen.

I hans Embedstid udstedtes følgende Kongebreve vedrørende Embedet her. 11. April 1574 bevilges, at Niels Krag, Skolemester i Ringkøbing, der har beklaget sig over, at Embedets af Kong Christian d. Tredie skænkede Alter og Gildegods er bortfæstet til nogle Borgere og Bønder for en aarlig Afgift af 8 Tdr. Korn og 1 Daler, uagtet det kan indbringe meget mere, herefter

*) H. F. Rørdam: Københavns Universitets Historie III B., S. 178—82.

selv maa bruge Godset, saafremt de, der have det i Værge, ikke ville svare lige saa meget i Afgift deraf, som andre ville give. Dog skal han, hvis han selv overtager Godset, tilbagebetale de nuværende Indehavere det Stedsmaal, de bevisligt have givet.*)

Samme Aar fik han kgl. aabent Brev paa, at han i de to følgende Aar maatte nyde Kongetienden af Staving Sogn til Hjælp ved sine Studeringer udenlands.**)

Efter sin Hjemkomst blev han 1577 Rektor ved Frue Skole i København. 1589 blev han ekstraordinær Professor i Historie, og 1594 udnævntes han til Anders Sørensen Vedels Efterfølger som kgl. Historiograf med Forpligtelse til at skrive en Danmarks Historie paa Latin. I flere Aar blev han brugt meget til diplomatiske Sendelser i Udlandet, saa det gik kun langsomt med hans historiske Arbejder. Da han døde 1602, var kun 16 Aar af Christian den III's Historie færdig fra hans Haand.***)

Steffen Laugesen, Søn af Raadmand Lauge Steffensen i Ribe, havde gaaet i Fødebyens Skole, og derefter studeret i Wittenberg. En ældre Broder, Hans Laugesen, blev 1569 Biskop i Ribe, og han kaldede Broderen til Rektorembetet her, hvor han døde 7. April 1575 i sit 29. Aar. †)

Claus Mortensen Borch var Præstesøn fra Sdr. Bork. Han nævnes 1579 i et kgl. Brev til Biskop Hans Laugesen, da denne fik Paabud om at være Claus Mortensen, der en lang Tid havde været Skolemester i Ringkøbing og nu havde begæret at faa et andet godt Kald, behjælpelig med at faa det første ledige Kald i

*) I Cancelliets Brevbøger efter „Jydske Registre“ I 223.

**) Anførte Sted 27. April 1574.

***) Biografisk Leksikon IX.

†) J. Kinch: Ribe Bys Historie, II B., S. 115.

Ribe Stift, saafremt han da kendes duelig dertil.*) Saa vidt man kan skønne blev han faa Aar senere kaldet til Faderens Eftermand, og han døde 1604 som Præst i Sdr. Bork.

Jens Andersen Resen bærer i den gamle Skolebog Efternavnet Ripensis. 1586 henvendte han sig til Kongen om at blive Guds Ords Tjener i Velling Sogn, hvorfra Hr. Christen Eskesen formedelst nogen Uenighed med Sognebeboerne var bleven fjernet. Han fik et Brev med til Erik Rosenkrantz paa Rybjerg og Thomas Fasti paa Venergaard, hvori det hedder, at da denne Brevviser *Jens Reisner* har berettet, at han en lang Tid har tjent i Skolen i Ringkøbing, saa anmodes de om, saafremt de ikke vil tage Hr. Christen igen til deres Sognepræst, at de da tager Jens Reisner, hvis han kendes duelig af Bispen og kan faa lovligt Kald af Sognemændene.***) Imidlertid kom han ikke til Velling Præstekald. Han var Skolemester her, til han i Februar 1602 fik Ringkøbing Præsteembede, hvor han døde 4. September samme Aar.

Peder Andersen Biechlef virkede her til 1603.

Jakob Hansen Hegelund, Søn af Borger- og Raadmand i Ribe Hans Hegelund og Hustru Mette Pedersdatter Krag, blev Student fra Fødebyens Skole 1599 og kaldet hertil 17. Marts 1603, drog udenlands 1606 og blev efter sin Hjemkomst Præst i Gudum og Fabjerg, hvor han døde 1629. En af hans Brødre, Hans Hegelund, døde 1622 som Skolemester i Holstebro.***)

Søren Lauridsen Lemvig, Baccalaureus †), styrede Skolen her til 1. April 1614.

*) Cancelliets Brevbøger 10. Marts 1579.

**) Cancelliets Brevbøger 24. Novbr. 1586.

***) J. Kinch: Ribe Bys Historie II B., S. 151.

†) Baccalaureus betegner den laveste akademiske Grad ved Universitetet.

Peder Truelsen, Nykøbing, 1614—1616.

Peder Madsen Pors, Søn af Præsten ved Ribe Domkirke Mads Andersen Pors og Hustru Anna Pedersdatter Baggesen. Han blev Student fra Fødebyens Skole 1615, rejste derefter i England og Holland. Efter 2 Aars Virksomhed her kaldedes han 1618 til Præst i Vilslev, hvor han døde 1646.

Kjeld Nielsen Ulfborg, kaldet hertil selve St. Kjelds Dag (8. Juli) 1618. To Aar senere søgte han om at blive Faderens Adjunctus og Successor i Ulfborg Præstekald, hvorfor Biskoppen 18. April 1620 fik kgl. Paabud om at undersøge, hvorvidt han var skikket til den søgte Gerning. I Henhold til Biskoppens Kendelse blev Ansøgningen bevilget.*)

Christian Buch fra 3. Juli 1620 til Paaske 1621.

Jakob Nielsen Aael fra 1. Juni 1621 til 13. Juli 1622.

Niels Gjødstrup fra 19. April 1622, senere Præst i Gjellerup, hvor hans Fader virkede før ham.

Peder Chrisensen Marebæk (1630—31) roses for Flid, Troskab og hæderlig Opførsel, blev siden Præst i Vorbasse.**)

Gregers Jensen Velling, var først Hører her ved Skolen og siden Rektor til 1634, da han blev Præst i Bølling-Sædding, hvor han døde ved Aaret 1685.

Clemens Lavesen var Rektor 1635, da han i et af Chr. IV udstedt Fæstebrev paa Kirkens Enge kaldes „Os elskelige Skolemester i Ringkøbing“.***)

Niels Lauridsen Rindom, blev 1645 Præst i Lunde-Outrup, hvor Formandens Datter blev hans første Hustru, men hans anden Hustru var Elisabeth Hansdatter Kiaer, der var Præstedatter her fra Ringkøbing.

*) Jydske Registre 22. Juli 1620.

***) Ny kirkehistoriske Samlinger I. 662.

***) Frost: Beskrivelse over Købstaden Ringkøbing, S. 147.

Mag. Christen Christensen Hafve (Hortulanus) aflagde Rektored for Biskoppen 13. Decbr. 1645. I Bispearkivet findes fra 1649 en af ham indsendt udførlig Indberetning om Skolen. Samme Aar blev han Sognepræst i Ramme.

Mads Poulsen Birch aflagde sin Ed til Embedet her 16. Juli 1649. Han var Student fra Roskilde Skole 1638, blev 2 Aar senere Hører ved Kolding Skole og 13. November 1650 Præst i Verst og Bække.

Peder Jørgensen Dorschøus (Torsk) var kun 20 Aar gl., da han blev Rektor her. Han blev siden Feltpræst ved Gyldenløves Regiment og 1658 Sognepræst ved Trinitatis Kirke i Fredericia.*)

Niels Pedersen Kragelund (1653—55) Søn af Biskop Kragelund i Ribe, som i Edsbogen skrev: „Til Ringkøbing havde jeg pro Rectore forskikket i min Tid min Søn M. Niels, siden kaldet til Leirskov“. Hans Ordination til Embedet fandt Sted 23. Oktbr. 1655.

Jens Olufsen Ringkøbing, født i Rkb. 1627, aflagde sin Ed her til Embedet 7. Oktober 1655. 4 Aar senere blev han Sognepræst i N. Omme—Brejning.

Augustinus Miller var født 1626, blev Hører ved Skolen her 21. Marts 1656. 1659 var han Rektor i 2 Maaneder, før han blev Præst i Sdr. Bork, hvor han døde 1698. Over ham og Enken Vibeke Hansdatter Kiaer (Paludan), Præstedatter fra Ringkøbing, sattes følgende Eftermæle paa en Ligsten, indmuret i Sdr. Bork Kirke:

„Den salig Herrens Mand, Hr. Augustinus Miller sine gamle, trætte Ben her nedenunder hviler.

I Aarhus var han født, der lærte han sin Bog, Ringkøbing Skole ham derfor til Rektor tog.

I otte og tredive Aar Guds rene Ord han lærte retsindigen i Bork; med et oprigtigt Hjærte

*) Ny Kirkehistoriske Samlinger 1. B. 102.

omgikkes han for Gud og for hver kristen Mand, halvfjerdsindstve Aar og to dem naaede han. Vibekke Paludan, hans dydefulde Matrone, der seksogtredive Aar som en gudfrygtig Kone med hannem levede, dog uden Livets Frugt, er og i Graven her med hannem indelukt. Gud rejse dennem op af Graven at fremtræde paa din den store Dag til Himmelfryd og Glæde, naar alle troende med evig Lov og Pris skal findes frydelig i Himlens Paradis.“

Jens Lauridsen Stadil, aflagde Embedsed 7. Novbr. 1659. Han var Præstesøn fra Stadil og fulgte Faderen i Embedet der 1664.

Jens Andersen Riber aflagde Embedseden hertil 1660. Er formodentlig samme Mand som Frost nævner under Navnet J. A. Gonsager efter Galthens Beskrivelse over Ribe S. 208.

Joh. Matsen Trane aflagde Embedsed 15. Marts 1666 og blev 1669 Præst i Vorgod.

Søren Jensen Hee, blev Hører ved Skolen 1670 og senere Rektor. Han var Søn af Præsten Jens Christensen Gjødstrup i Hee.

Christen Andersen Agerholm, Rektor 1684—85, blev som Kapellan i Ringkøbing gift med Karen Hansdatter Kiaer, Datter af Sognepræsten her. Aaret efter søgte han om tillige at blive Hører ved Skolen her og indgav følgende Ansøgning:

Velædle og Højærværdige Hr. Biskop!

Eftersom Høreren her ved Skolen har Anslag paa noget bedre, og min Lejlighed kun er ringe, da beder jeg ydmygeligen, at hans velædle Højærværdighed vilde forunde mig Hørerens Lectie i Skolen, naar den bliver ledig, til min slette Indkomst noget at forbedre. Hans

velædle Højærværdighed har alle Tider og i alle Maader hjulpet. Jeg troer han endnu hjælper.

Ringkøbing, d. 17. April Anno 1687.

Hans velædle Højærværdigheds ydmygeste Client.
Christen Andersen Agerholm.

Ved hans Afgang som Rektor, blev Embedet givet til Mag. *Joh. Christoffer Jakobsen Eilerts*, men da denne 1689 blev Rektor i Kolding,*) overtog Agerholm hans Embede her, som han besørgede sammen med sit Kapellanembede til 1711. Han blev Enkemand og giftede sig igen med Dorthea Bertelsdatter Tavlow, en Datter af den 1664 afdøde Pastor T. her i Ringkøbing. Agerholm blev en meget gammel Mand. Han var med til som Student at forsvare Københavns Volde mod Svenskerne, saa han maa have været henved de 90 Aar, da han døde 4. Maj 1725. Han ligger jordet i Rindum Kirke, hvor der hænger en Mindetavle over ham. Om Sønnen Bertel Agerholm, der en Tid var Hører ved Ringkøbing Skole og siden blev Præst i Oddum, findes Meddelelser i Hardsyssels Aarbog I B.

Hans Lauridsen Friis aflagde sin Embedsed som Rektor 27. April 1711. Han var født i Ribe 4. Oktbr. 1685 og Student fra sin Fødebys Skole 1702. Derefter var han et Aar paa Regensen og 2 Aar paa Borchs Kollegium. Siden blev han forberedt til Embedseksamen i Ulfborg Præstegaard hos Morbroderen Hans Hansen Rahr. I 5 Aar var han derefter Huslærer hos Amtsforvalter Heldvad i Ringkøbing, indtil han blev Rektor her i Byen. Aaret efter tog han Magistergraden. Skolen her styrede han med stor Dygtighed. 1720 ægtede han Maren Agerholm, Formandens Datter, og samme Aar blev han Sognepræst i Alslev.

Iver Hansen Hemmeth, Præstesøn fra Skjern, var Hø-

*) Han blev Præst i Ringkøbing 1690.

rer her i nogle Aar, før han 1720 blev Rektor. 1722 ægtede han Maren Jakobsdatter, en Steddatter af forhenværende Rektor Søren Hee.

Biskopperne fik 1732 Paalæg om at afgive deres Betænkning over, hvorvidt det vilde være heldigt at nedlægge nogle af de smaa Latinskoler. Deres Betænkninger blev afgivet til en Kommission, der 1739 fremsatte Forslag om, at en stor Del af de smaa Latinskoler blev nedlagte og deres Indtægter lagte til de større Skoler. I Henhold dertil blev nu 16 af Jyllands 24 Latinskoler nedlagte, og Indtægterne fra de smaa Latinskoler her i Ringkøbing, Lemvig og Holstebro blev efter deres Nedlæggelse i det væsentlige lagt til Ribe Katedralskole. Fra Ringkøbing Skole overgik af Indtægter omtrent 100 Rdl. aarlig til Ribe Skole, deraf var Rindum Kongetiende anslaaet til 70 Rdl. aarlig. Desuden gik til Ribe Skole to Legater hver paa 100 Rdl. Det ene var skænket af Fru Christence Bryske, Thomas Fasties Enke paa Vennergaard, det andet af Fru Regitse Vesteni, Sal. Otto Kaases til Søgaard. Renterne af disse Penge hørte til Hørerens Løn.

Ved Latinskolens Nedlæggelse 1. Jan. 1740 blev der tillagt Rektor Iver Hemmet 40 Rdl. aarlig som Efterløn. Han døde Paaskelørdag 1751.

Skolens sidste Hører, Henrik Broholm, der var bleven kaldet hertil 17. Juli 1738, blev nu udnævnt til Kordegn i Byen, og han skulde desuden holde Skole for Byens fattige Børn uden Vederlag mod at nyde Bolig i det gamle Skolehus ved Kirken og tillige Renten af de Legater, der var lagt til Latinskolens Lærere og Disciple for deres Deltagelse i Gudstjenesten. Desuden beholdt han som Løn den almindelige Degnerente af Byen samt Offer og Accidenser. Henrik Broholm døde 23. Aug. 1763.

Uddannelsen i Skolen gik især ud paa at dygtiggøre Disciplene til den gejstlige Stand. Latinskolerne stod allevegne i en nær og inderlig Førbindelse med Kirken. Baade Rektorer og Hørere havde de fleste Steder kirke- lig Virksomhed. Rektorerne som Kapellaner, Aftensangs- præster eller endog blot som Kordegne. Disciplene i ældste Klasse, Mesterlektien, skulde være Degne ved de Kirker, der laa indenfor 2 Miles Afstand fra Byen. Latinskolen kaldtes „den sorte Skole“, fordi Disciplenes Klædedragt skulde være sort, naar de skulde møde i Kirken og bistaa ved Gudstjenesten. De skulde da yderst bære en sort Kappe forsynet med en liden Pibe- krave. Latinskolens Drengene fik ofte Benævnelsen Peb- linge, der betyder smaa Papæ, smaa Præster eller Degne. Havde en Pebling ikke Raad til at skaffe sig den sorte Dragt, skulde dette ske paa Kirkens Regning. Iver Christensen, Foged paa Volbjerg, stiftede 1621 et Le- gat paa 300 Rdl. til Ringkøbing Skole, for at Korsangen derved kunde fremmes. Det hedder i Fundatsen, at Skolemesteren skulde personlig møde med Børnene i Kirken hver Morgen, om Sommeren Kl. 5 $\frac{1}{2}$ —6 og om Vinteren 6 $\frac{1}{2}$ —7, for at tilse, „at alting i sand Guds- frygt kunde forrettes“. Ved Morgensangen skulde Koret først synges: Te deum laudamus (O, store Gud vi love dig) og ellers en eller to kristelige Salmer, samt Bene- dicamus (Velsignelsen) efter Sognepræstens og Skole- mesterens Forordning. Af Legatets Renter skulde Skole- mesteren aarlig nyde 4 Rdl., Collega ved Skolen 2 Rdl. og Disciplene skulde have 12 Rdl. til Deling.

Denne tvungne Sangpligt i Kirken faldt ofte besvær- ligt for Disciplene. Vi forstaar saa godt, at denne halve Morgentime i en kold Kirke ikke virkede meget tiltræk- kende paa en livlig Ungdom, der Resten af Dagen, om Sommeren fra Kl. 6 Morgen til Kl. 5 Eftermiddag og

om Vinteren fra Kl. 7—4, med korte Afbrydelser skulde sidde paa Skolebænken.

I en gammel Regnebog fra 1560 staar da ogsaa følgende Hjærtesuk:

„En Discippel han heller vil danse og springe,
end han udi Kirken vil sjunge,
og heller for unge Kvinder hoffiere
end udi Kirken ministrere.“

Langt anderledes tiltrækkende var Sangen ude. Der skulde synges ved Bryllupper og Begravelser i Hjemmet, paa Vejen til Kirken og igen i Hjemmet. Ved saadanne Lejligheder blev der sørget godt for de unge med Mad og Drikke, og de har ikke altid holdt Maade med Nydelsen. I en Forordning 1656 hedder det: „Gejstlige og verdslige Øvrighedspersoner samt de fornemste Købmænd maa have den hele Skole med Kapper paa for deres Lig, om det begæres. Andre skal lade sig nøje med den gemene Skole enten hel eller halv, eller saa mange Lektier, enhver er begærendes; men tilstædes ej Skolebørnene paa Gaden at skjænkes.“ 1682 forbødes al Sang af Skolebørn ved Begravelse paa Vejen til Kirken. Børnene maa „møde i Kirken og der Sangen forrette“. Rektor Jens Oluffsen har 1656 skrevet i den gamle Skolebog: Af Ligpenge tilkommer Halvparten Rektors, Collega en Kvadrant og Børnene den resterende.

Foruden den daglige Morgensang i Kirken, har der ogsaa været holdt Aftensang af Disciplene. Dette ses af et Legat paa 20 Rdl., som Raadmand Thue Olufsen og Hustru stiftede 12. Marts 1716, og den af Skolens Disciple, som forestod Korsangen Morgen og Aften, skulde nyde Renten deraf. Paa de store Helligdage var det Skik, at Lærere og Disciple gik rundt og sang for

Dørene for at samle milde Gaver. Ringkøbing havde fra gammel Tid to aarlige Markeder, St. Bodils Dag (Budolfi Dag 17. Juni) og St. Ægidii Dag (1. September). Paa disse Dage opvartedes ogsaa med Sang. Rektoren deltog vistnok ikke i denne Forretning, dog skulde han nyde en Foræring af de indkomne Penge, eftersom Summen var til. Derimod gik Hørerer vistnok med i Almindelighed, thi det hedder i den gamle Skolebog: „Af Markedspenge til St. Bodils og Ægidii Dag bekommer Hørerer Halvparten, dersom han selv gaar med og sjunger, efter at Rectori er giffuen sin Foræring.“

Om Foraaret holdtes „Majgrevefest“, og af det, som indkom derved, skulde Rektoren have $\frac{2}{3}$ og Hørerer $\frac{1}{3}$. Paa samme Maade deltes den Indtægt, der indkom ved Bryllupper, hvor der opvartedes baade med Sang og Musik.

Majgrevefesten skulde holdes Valborgs Dag, men den blev ofte udsat til Skoven var grøn. Festen begyndte med, at Byens unge Piger samledes for at binde Kranse og Blomsterkoste. En af Skolens Disciple kaaredes saa til Majgreve, og udenfor Byen blev han pyntet med Majløv om Hatten og Flitterstads paa Klæderne. Med blomstersmykket Spir i Haanden satte Majgreven sig saa i Spidsen for de andre Skoledisciple ind i Byen, mens to af Kammeraterne bar en Krans foran ham. Det pyntelige Optog, der sluttedes af Skolens Lærere, standsede i Reglen for enhver anset Borgers Hus, hvor der blev sunget en Sang. Det var vel oftest den gamle, herlige Majvise, der kendes i flere forskellige Former fra gammel Tid:

Alverdens Skaber mild og blid
Hør det, som vi bede!
Vi prise glade Aarsens Tid.
Vær os alle en naadig Gud med Glæde!

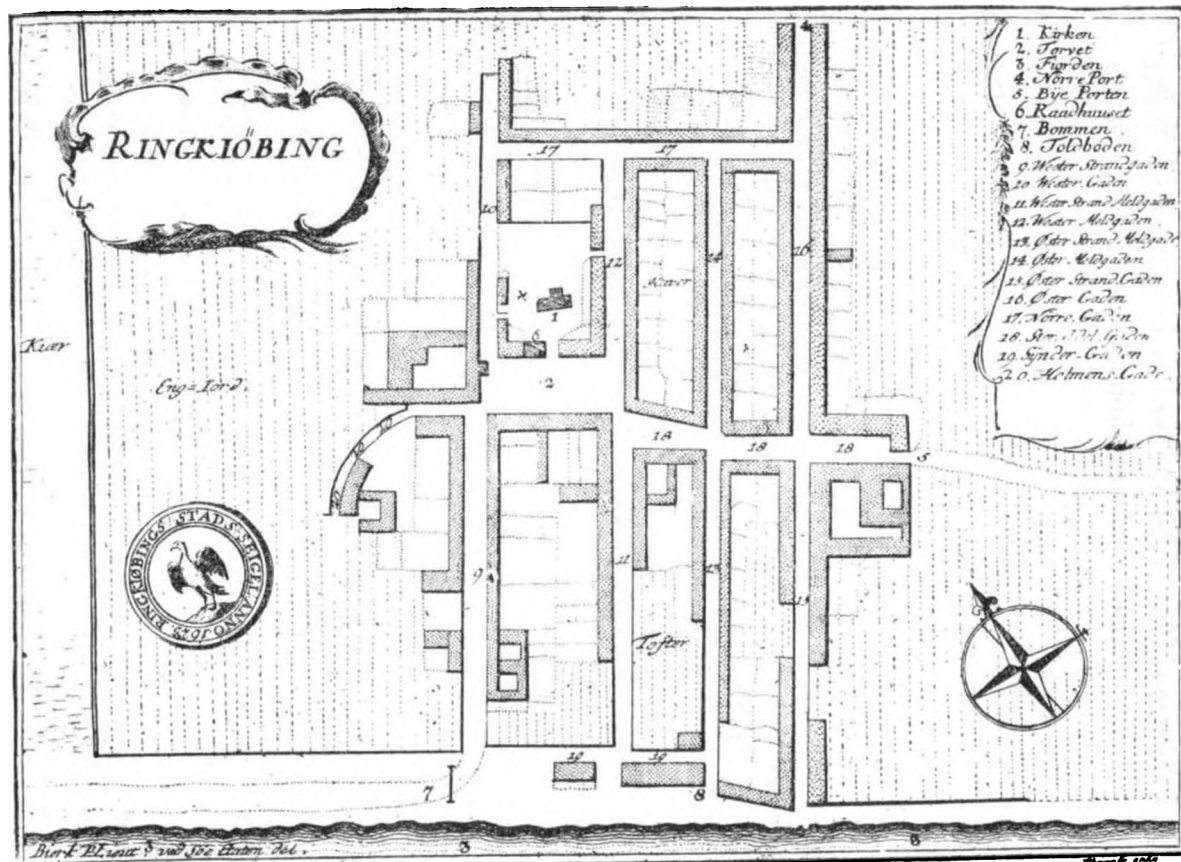
I mange Vers nedbedes saa, tidt i simple og hjertelige Udtryk, Himlens Velsignelse for det kommende Aar over Hjem, By og Land. Ogsaa blev der mange Steder forfattet nye Sange til Majfesten. Hvis en af Lærerne havde en lille poetisk Aare, var hjer en særlig Grund til at vise den. Følgende Majvise fra 1730 minder paa-faldende om en Ambrosius Stub:

Kom blankeste Sol
 med mildeste Miner fra Himmelens Pol!
 Lad Straalerne kastes i Dag paa vor Stad!
 Saa bliver hver Borger fornøjet og glad,
 naar Skolen ham møder i Majmaaneds Pragt
 og skønneste Dragt.

Saa priser han Gud,
 at Vinterens kedsomme Tider gik ud;
 han hører de Toner med sødste Lyd,
 som vidne om Somrens livsalige Fryd,
 og ønsker sig derved al Velstand og godt
 fra Himmelens Slot.

Toget blev staaende og sang, indtil der raketes en Gave. Dette var vel en noget ynkelig Slutning paa Sangen om Vaarens sejrige Indtog i Byen, men den svarede godt til Skolens fattige Kaar, thi hvad der indkom af Penge deltes mellem de fattige Skolebørn og Lærerne, som paa den Maade fik et velkomment Til-læg til deres usle Løn. Dette vil ogsaa ses af de her meddelte Oplysninger om Lønforhold. Majfesten sluttede med et Gilde, hvortil en Del af de indsamlede Gaver blev brugt, hvis ikke Majgrevens Forældre var saa liberale, at de betalte Omkostningerne. Man skønner da, at der ofte ved Valget af Majgreve blev taget Hensyn til, om hans Forældre kunde og vilde yde Støtte til Festen bagefter.

I det 18. Aarhundrede mister Majgrevefesten sin gamle Betydning, og da Latinskolerne nedlagdes her i Hard-

Grundplan af Ringkøbing By 1769 efter „Danske Atlas“. Latinskolen laa ud mod Vestergade (+) lige vest for Kirken.

syssel, kan man regne, at saadanne Fester ophørte rundt i Landet.

I Aarene 1680—1701 findes en Opgivelse af Tallet paa Disciplene i Ringkøbing Skole. Gennemsnitlig havde der i disse Aar været 23 Disciple. Det største Antal i disse Aar var 36 i Aaret 1685, nemlig 14 i Mesterlektionen og 22 i Sinkelektionen; det mindste Antal fandtes 1697, da der var 10 i Mesterlektionen men kun 1 i Sinkelektionen.

Det var ikke almindeligt, at de smaa Latinskoler dimitterede Eleverne til Universitetet; hyppigt forberedtes de en kort Tid til Slutning ved Stiftsbyernes større Skoler; men vi finder dog flere Gange nævnt i den gamle Skoles Dokumenter, at der gaves Støtte til Disciplenes Rejse, naar de sagde Farvel til Skolen og skulde afgaa til København. Latinskoletiden var ellers tidt baade lang og trang; den afsluttedes ofte først, naar Disciplene var henved de 30 Aar. Derimod gør det et underligt Indtryk, at Embedsstudiet endes i faa Aar, ja ofte naaedes uden noget Studium ved Universitetet.

LATINSKOLEN I LEMVIG

Kort efter Reformationstiden blev ogsaa Latinskolen i Lemvig oprettet, vistnok i en Bygning, der har staaet i Forbindelse med Kirken i Tiden før Kirkefornyelsen, eller den har maaske hørt til et Vikarie, som senere nævnes under Navnet „Vor Frue Vikarie“. Denne Bygning laa paa Hjørnet af Torvet og Vasen lige overfor Kirken. 1542 blev Kongetienden af N. Lem lagt til Skolemesterens Løn, og 1586 blev Kongetienden af Lomborg og Fjaltring ligeledes lagt til Skolemesterembedet i Lemvig, „for at dette bedre kan blive besat med dueilige og

lærde Personer“. Skolemesteren skal derefter altid være forpligtet til at prædike Froprædiken i Lemvig Sognekirke hver Søn- og Helligdag og skal passe sit Embede i Skolen tilbørligt, hvormed Superintendenten i Ribe Stift, naar han visiterer, og i hans Fraværelse Sognepræsten i Lemvig skal føre Tilsyn.*) Kongetienden af Lem Sogn toges paa Kærven og gav i Alm. 11 a 12 Traver Rug, 26 Traver Byg og 40 Traver Havre. Om denne Tiende findes følgende Kongebrev: Christian IV af Guds Naade osv. Vor Gunst tilforn; Viid, at denne Brevviser Christen Søffrensen, Skolemester i Lemvig, haver underdanigst suppliceret og ladet tilkendegive, hvorledes at Kronens Part af Tienden af Lem Sogn altid nu udi mange forleden Aar skal have fulgt Skolemesteren, som før hannem der samme Steds været haver, udi Kjerven til kort Tid siden forleden, os elskelige Christen Skeel, vor Mand og Raad, den Tid han havde vort Slot Bøvling udi Befaling,**) skal samme Tiende have bortfæst som en anden Kronens fri og ledig Tiende til en ved Navn Peder Munck udi Lemtorp, at han deraf skulde give XVIII Tdr. Korn, hvorudi Skolemesteren mener sig ikke at ske Fyldest, mener ogsaa samme Tiende at være funderet til Skolemesterens Underholdning af vor kære Hr. Fader-Fader, salig og højlovlig Ihukommelse, begerende derfor underdanigst samme Tiende at maatte udi Kjerven, eftersom hans Formand før ham, nyde og beholde. Da have vi derom ladet forfare Lejligheden udi vore Cancelliregistranter, og efterdi deraf er at befinde, at Tredieparten, som er Kronens Part af Tienden af forn. Lem Sogn, er bekræftet og funderet af højbeholdte vor kære Hr. Fader-Fader til Skolemesteren udi Lemvig og hans Efterkommeres Underholdning udi det

*) Kancelliets Brevbøger 5. Juni 1586.

***) Christen Skeel var Lensmand paa Bøvling 1569—88.

Aar 1542, mod hvilken vor kære Fader-Faders Fundats og Forordning vi ingenlunde vil have handlet. Og deraf er at fornemme, at hvad Fæstebrev forn. Peder Munck enten af forn. Chresten Skeel eller vor kære Hr. Fader, salig og højlovlig Ihukommelse, kan have paa forn. Tiende ikke er med nøjagtig og ret Beretning forhvervet, bede vi dig og ville, at du paa vor Vegne forskaffer, at forn. Tiende af Lem Sogn aldeles ubehindret udi Kærven følger forn. Skolemester udi Lemvig, og hennem derpaa ingen videre Forhindring eller Forfang sker udi nogen Maader, og forn. Peder Munck igengives, hvad han bevislig kan gjøre at have derpaa til Stedsmaal udgivet, som os er kommen til Regnskab. Dermed sker vor Vilje og Befaling. Befalende dig Gud.

Skrevet paa vort Slot, København, 25. Juli Ao 1589.

Under vor Signet. Og vor allernaadigste udvalgte Herre Prinds og Konings tilforordnede Regering, som nu tilstede ere.

Niels Kaasz.

Jørgen Rosenkrantz.

Egen Haand.

Egen Haand.

Christopher Walchendorf.

Egen Haand.

De her nævnte Tiender udgjorde Hovedparten af Skolens Indtægter, og da Rektorembedet derved var bedre lønnet end i Ringkøbing og Holstebro, ses det ogsaa, at Rektorerne bliver her i flere Aar. I Skolens Embedsbog, der er indrettet 1729 og gemmes i Bispearkivet,*) opgives Rektors samlede Indtægt saaledes:

1. For Skolen at opvarte er ham tillagt Nørre Lems Konge-, Korn- og Kvægtiende.

2. Er ham tillagt Degnekaldet til samme Nørlem, som en Discipel her af Skolen betjener, af hvilket Degnekald Rektoren nyder Degnetraven kaldet Plovkorn, 10 Kærve Korn af en Helgaard, 5 af en halv.

*) Capsa 50, Pakke 5 for Vandfuld Herred.

3. Nyder Rektoren af samme Degnekald til hver Jul et Brød og en Faarelaar af en Helgaard, af en halv nyder han begge Dele men lidt mindre. Item til Paa-sken 10 Æg af en Helgaard og 5 af en halv.

4. Af nogle Jorder, som herefter findes specificerede, gaar 7 Skpr. til Leje, om han dem bortlejer.

5. Af hvert Ildsted i Lemvig 2 Skilling, som alle Rektorerne efter gammel Skik forhen haver nydt.

6. For Froprædiken nyder han 45 Tdr. Korn: 10 Tdr. Rug og 2 Skpr. 2 Fdk., 35 Tdr. Byg og 2 Fdk., som er opbod (oppebaaret) paa Tønderne, som Forvalteren paa Rösenstens Baroni paa sit højvelbaarne Herskabs Vegne af Lomborg og Faltring Kongetiender leverer.

7. Til Jul Skolegjæld af Disciplene (4 Mark pro persona).

8. De halve Ligpenge og de halve Discantpenge.

NB. Skulle nogensinde disputeres Rektoren de 5 Rdl. som Herskabet paa Cappel haver givet mig og mine Formænd af Bjerggaard og Nørskov indlagt under Hovedgaarden, da ligger her ved Skolen derfor baade Kontrakter og Tingsvidner. Lomborg og Fjaltring Kongetiender skulle følge Rektoratet i Lemvig for Froprædikens Tjeneste. Skolens Jorder, som Rektor har: 1 Stk. nord for Lem Kirkedige 3 Agre, andre 4 smaa Agre, der strækker sig fra Adelvejen paa Nordsiden, 1 Ager ligger i Øst og Vest. Tvende smaa Stkr. Engjord kaldet Tavljord.*)

Der findes i den gamle Skolebog en „Katalog over Rektors ved Lemvig Skole“; men den er ikke fuldstændig, og særlig er den mangelfuld for Skolens første Tid. Den bliver derfor udfyldt med, hvad der fra anden Side har kunnet opspores.

Christen Søffrensen er nævnt som Rektor 1589 i Brevet om Lem Kongetiende. Samme Aars 3. Juli fik

*) Der var ialt 14 Agre, mest smaa Stykker, som oprindeligt hørte til Degnekaldet i Lem Sogn.

han kgl. Stadfæstelse paa en Vedtægt mellem ham og Borgmestre, Raad og Borgere i Lemvig om, at Rektor hver Søndag skal holde Morgenprædiken i Sognekirken, hvorfor de og deres Efterkommere aarlig ved Juletid skal give den, der besørger Tjenesten, 10 gl. Daler, og at Kirkeværgerne skulle holde Skolen og Skoletjenernes Bolig i Stand for de Penge, som de har vedtaget aarlig at ville yde Kirken udover den sædvanlige Tiende.*)

Laurits Pedersen Hegelund, f. 31. Juli 1596, Søn af Biskop Peder Hegelund i Ribe. Han var Magister og forestod Skolen her i flere Aar. I det kgl. Bibliotek findes en Samling Testimonier, han har udgivet i Aarene 1627—37. Da han fratraadte Embedet her, levede han en Tid paa Vadskærsgaard. Han døde i Ribe 1655.**)

Poul Brems nævnes i følgende Brev, der i Kopi findes i Skolens Arkiv: Efterdi den ganske Menighed ideelig haver begeret en Aftensangs Prædiken her i Byen om Søndagen, og Skolemesteren Poul Brems den har lovet tilbørligen at forrette, da haver jeg Borgmester Simon Christensen og Raadmændene og de bedste af Menigheden i Lensmandens og Bispens Nærværelse lovet og tilsagt og nu hermed lover og tilsiger paa Byens Vegne til hver Juleaften ham og hans Efterkommere at give for samme Aftensangstjeneste thi Rigsdaler, paa hvilken den kongelige Confirmation findes af Byen at skulle gives og hidindest i mange Aar ikke er indkommen, og skal samme thi Rigdrl.s Løn angaa paa ny igen nu førskommende Jul, og skal baade jeg og den ganske Menighed omgaas med formeldte Skolemester Poul Brems kærligen, christeligen, sagtmodelig, oprigtig og ærbødig, saa han med Billighed ikke skal have sig at beklage, og skal jeg ogsaa til næstkommende Ting-

*) Cancelliets Brevbøger 1589. S. 208.

***) J. Kinch: Ribe Bys Historie II. S. 207.

dag møde med formeldte Poul Brems til Lemvig Byting og lade denne min Erklæring læses, paaskrives og i Stadsprotokol indføres og give Poul Jensen Brems herpaa, at saadant af mig og Menigheden uden al Arge- list uryggeligen holdes skal og efterkommes, hvorfor vi begge samtlig ydmygelig beder vores kære Lensmand Joachim Bech og vores kjære Biskop, hæderlig og høj- lærde Mand, Mester Johan Borchardsen samt de andre forskrevne Præstemænd og Raadmænd med os til Vidne- bekræftning denne Forlig at underskrive,

Actum Lemvig, d. 6. December 1635.

Simon Christensen. Poul Jensen Brems.

Joachim Bech. Johan Borchardsen.

Chr. Christensen Gjødstrup. Niels Bertelsen.

Olluf Jensen. Laurits Jensen. Peder Lang.

Jørgen Jacobsen Wolf, udnævnt af Biskop Erik Mon- rad til Embedet her. Aflagde Rektored 27. Juni 1647.

Poul Struch (Ed 1659) blev Præst i Brovst-Svenstrup, død der 1667.

Peder Jørgensen Jelling, f. i Ribe 1612, Student i Randers 1632. Efter sin Virksomhed her blev han per- sonel Kapellan i Brøndum og siden Præst i Stavning, hvor han døde 1684. Embedet her var ledigt 1660, da Fr. III udstedte følgende Brev til Bispen i Ribe: „Efter- som vi komme i Erfaring, at Rectoris Plads udi Lemvig Skole skal ledig være, da er vi naadigst tilfreds, at os elskelig, hæderlig og vellærd Niels Kjeldsen igen dertil forordnes. Dermed o. s. v. Hafniæ, 7. Decbr. 1660.*) Rimeligvis har Biskoppen paa dette Tidspunkt kaldet en anden, thi den her nævnte Niels Kjeldsen findes ikke i Biskoppens Edsbog og heller ikke i Skolens Ka- talog.

Jakob Jakobsen Holm aflagde Rektored i Slutningen

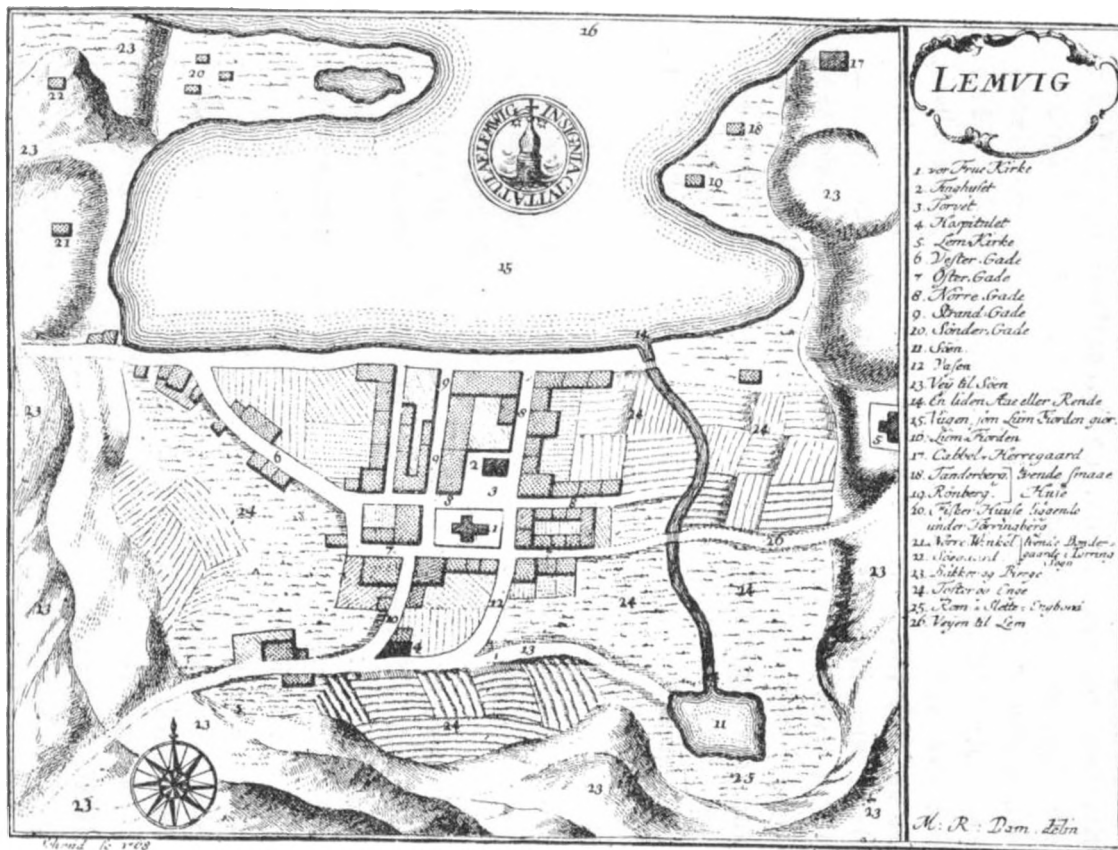
*) Kirkehistoriske Samlinger III R. 6. B. S. 184.

af Aaret 1660, og fire Aar senere blev han Præst i Hemmet-S. Vium, hvor han døde 1680.

Niels Hansen Hegelund, Rektor her 1664 og to Aar senere Præst i Gjørding, Vem og Bur. Han var visnok Præstesøn fra Stavning, da han ofte bruger dette Navn.

Peder Jensen Hygom blev kaldet til Rektorembetet her 1666, og han virkede her i en længere Aarrække. 1680 ægtede han Marie Andersen, Enke efter Raadmand Mikkel Gregersen, og 5 Aar senere blev han Præst i Tørring-Heldum, hvor han døde 1691.

Frants Rosenberg, født i Ribe 1662, Student fra Fødebyens Skole 1680 og Magister 1692. Om Embedsboligens Tilstand i hans Tid findes følgende Synsforretning: 22. Marts 1694 var Provst Laurids Clausen Borch sammen med Præsterne Christen Godske i Humlum og Hr. Poul Weirum i Tørring tilstede i Lemvig Skole for efter Mag. Frants Rosenbergs Ønske at syne Lokalerne, som han meget beklagede sig over. Synet saa og erfarede: I) at han manglede og maa endelig en skikkelig Skorsten have, eftersom der ikkun er en ringe Ildsted under aaben Tag, hvorudover Jord og Skarn falder ofte ned i Maden og paa Klæderne, Røg og Smøg tager ilde afsted i Huset, og over alt dette maa være Fare for ulykkelig Ildsvaade, saasom han maa lægge sin Ildebrand omkring Ildstedet; II) at han behøver ogsaa endelig en Bagerovn og et Bryggers, efterdi han som en fremmed Mand maa holde Hus iblandt fremmede Folk her paa Stedet, da han ikke kan faa Kosten at købe, ihvorvel han rundelig derfor skal have budt; III) at han lige saa vel som sin Formand burde have en Kølle, da hans ringe Indkomst her paa Stedet for besværlig Skole og Kirketjeneste bestaar i Korn, og Bygget deriblandt er det meste, thi det var ham altfor stor Skade, om han Bygget straks skulde bortsælge som

Grundplan af Lemvig By 1769 efter „Danske Atlas“. Latinskolen havde ligget paa Hjørnet af Torvet og Vasen.

hidindtil og ikke kunne faa det gjort i Malt; IV) at han ikke kan ombære (undvære) en Lade, saasom han opbærer kgl. M. Anpart Tiende i Nørlem Sogn paa Kjærven, og det er Gud og hver Mand her i Eggen vitterligt, hvordan Bønderne i Nørlem Sogn 1692 lagde den dejlige Kornindkomst paa Skaften lige paa Gaden her foran Skolen, saasom han havde ikke Lade, at han det der kunde indlægge, og de vare saa fortrædelige, at de ikke vilde føre det en Mil bort efter Loven, hannem ikke til ringe Fortræd, Skade og Pengespilde; V) at hans Øl i det ringe Udskud ved Skolen ikke skal kunne staa sig, at det jo forfryser om Vinteren, og, som det ligger lige mod Søndén, at det surner og bliver fordærvet om Sommeren, og han derfor trænger ret haardt til en god Jordkjælder. Og endelig, VI) at han en liden Stald vel behøvede, at han sit ringe og til Husholdning umistelige Kvæg der kunde have. Hvilke umistelige Commoditeter (de vigtigste Momenter angaaende), som hans hæderlige Formænd før hannem haft haver, saa formoder han visselig, at de højgunstige vedkommende hannem herudi forløjper, at han kan have en skikkelig Bolig og fornødne Værelser efter Loven.

Som den følgende Opgørelse med Eftermanden viser, har Frants Rosenberg selv maattet afholde en stor Del af de nødvendige Udgifter ved Embedsboligen. Han blev Sognepræst i Lemvig 1697. Han var tillige Herredsprovst i flere Aar og døde 1730.

Michael Pedersen Dorschæus aflagde sin Embedsed 1698. Lemvig Kirkebog har følgende om ham: „1698 d. 24. Novbr. blev copuleret i Skoleresidentsen den meget hæderlige, fornemme og vellærde Mand Michael Dorschæus, Rector Sch. her paa Stæden med Gud og dydelskende Møe Antonette Augusta Riis.“

I Aaret 1700 tog han Magistergraden.

Lemvig By havde lidt overordentlig meget ved den store Ildebrand 1684, og Frants Rosenberg havde efter Evne søgt at bøde paa den Ødelæggelse, Skolen var overgaaet. Da han overtog Præsteembedet, var Præstegaardens Bygninger ogsaa ringe, hvorfor han fik afholdt „Syn og Takst af Præster og Dannemænd over Lemvig afbrændte Skoles opsatte Bygning efter Stiftamtmandens og Biskoppens Befaling“.

Det hedder, at Laden har ligget uden Tag siden Branden, og at Fr. Rosenberg fik sit Udlæg vurderet paa følgende Maade:

Det Hus østen i Gaarden bestaar af 16 Fag a 4 Rdl. 4 M. for Tømmeret er 74 Rdl. 4 M. Tømmermandens Arbejdsløn og Kost for hvert Fag 1 Rdl., ialt 16 Rdl. Tagsten til hvert Fag Hus 3 Rdl. 2 M. blev 53 Rdl. 2 Mark. Murmesterens Kost og Løn var 16 Rdl. Kalk 6 Rdl. 4 M. Det hele beløb sig til 307 Rdl. 4 M., som Præsten beder om at faa godtgjort, særlig da Præstegaarden, han flytter ind i, kun har ringe Hjælp til Bygningens Vedligeholdelse. Stillingen som Rektor var især som Følge af den ulykkelige Ildsvaade kun ringe, og 1704 naaede Dorschæus at faa Præstekald i Vinding-Vind, hvor han døde 28. Maj 1749.

Jens Hee, f. i Ringkøbing 1679, Søn af derværende Rektor Søren Hee, blev Student 1699 fra Fødebyens Skole. 1705 blev han Præst ved Odense Hospital. Han blev Stiftsprovst 1745 og døde 1747.

Tobias Bøtcher havde Embedet her til 1719, da han blev Rektor i Fredericia. Han foretog 1718 en større Reparation paa Embedsboligen og ansøgte om at faa Omkostningerne for Skolens Opbyggelse refunderede. Stiftamtmanden resolverede derfor, at Rektor fremtidig maatte nyde visse Toftpenge af Byen.

Broder Brorson, f. 1692, var den mellemste af „det rare Kløverblad fra Randrup“. Han var Rektor her 1719—22. I et Brev fra ham til Biskop Thura 11. Juli 1721 hedder det bl. a.: „Endelig sker der baade Provsten i Lemvig og mig en temmelig Afgang i vor aarlige Tiende og anden Indkomst af Lem Sogn, hvis Kongetiende og Degnekald ligger til Rektoratet, fordi Ejeren til Kappel, der i Sognet beliggende, har for en Del Aaringer lagt nogle Gaarde øde og under Hovedgaarden henregnet deres Jorder, som alle ad Aare skal til Hvile eller Græsning henlægges, og os deraf nægtes den aarlige Tiende og Indkomst, som vi kunde faa, om Bønderne selv sad ved deres Gaarde. Da, som det næppe kan for vore Efterkommere forsvares at tie til den billige Indkomstes Formindskelse, vil jeg mulig blive nødt til med Hr. Provsten ved Rettens Midler at søge den Ret, som med det gode ikke er at erlange, uden min højgunstigste Herre herimod har noget at befale, da jeg deri som i alle Ting underdanigst skal efterleve Ordre“.

Broder Brorson blev kaldet til Præsteembedet i Medolden samme Dag, som Broderen Hans Adolf Brorson blev Præst i Randrup. 1736 blev han Stiftsprovst i Ribe og Aaret efter Biskop i Aalborg, hvor han døde 1778.

Eskild Christensen Kaalund havde været Rektor i Holstebro fra 1715, og 1727 blev han Præst i Blære-Ejdrup. Der findes et Brev fra ham 1723 til Biskoppen, hvori han nævner, at Hørerens her ved Lemvig Skole gaar paa Gravens Bred og aldeles ingen Nytte kan gøre ved Skolearbejdet, hvorfor han spørger, om han maa „ophøre en smuk Person, som, om Hørerens i det samme dør, kan antage Embedet, dog det vil blive ondt at faa en, der duer noget, som her er stort Arbejde og liden Løn“. Hørerens skal prædike til Aftensang Aaret om

for 20 Rdl., som han dog aldrig kan faa af Borgerskabet uden med Fortræd, og daglig gaa i Skole, hvorfor han kan have 20 Rdl. og et Par Tdr. Korn, tilsammen 50 Rdl. Han har intet Logement og ingen Kost.

Peder Gálthen tiltraadte Embedet vistnok sidst paa Aaret 1728, thi Aaret efter hedder det, at han skal gøre Regnskab med Formanden Magister Kaalund. I Skolens Bog skrev han: 1731 dimitterede jeg Peder Lang og Jep Frans, og blev begge Personer forhjulpne til Havn af Herredspræsterne ved Hr. Rosenbergs og mine skriftlige Recommendationer, og de nød god Hjælp af Byen foruden til deres Rejse, da det var paa den Tid over 20 Aar siden, der deputerede nogen fra Lemvig Skole. Aaret efter søgte han om, at hans Hustru maatte fritages for at yde Stolestade-Penge i Lemvig Kirke, og han anfører som Grund derfor, at han maa prædike hver Søn- og Helligdag til Froprædiken uden at nyde noget derfor af Kirken eller Byen. Stiftsøvrigheden beviledede hans Ansøgning af Hensyn til den af Rektor G. udviste Flid. 1737 blev han Præst i Hersom, Bjerregrav og Klejtrup, hvor han døde 1768.

Claudius Schougaard var den sidste Rektor ved Skolen. Han tog Magistergraden 1738. Da Skolen blev nedlagt 1. Januar 1740, var han i nogle faa Maaneder Præst i Hove, indtil han blev kaldet til Præsteembedet i Husby-Sdr. Nissum, hvor han døde 1785.

Latinskolens Bygninger blev 1747 indrettede til en dansk Skole, som skulde oprettes for et Legat paa 500 Rdl., skænket af Anne Marie Madsdatter, der var Enke efter Kammerraad Matthias Pedersen til Kongensgaard.

Mens Rektoren i Lemvig havde været nogenlunde lønnet, var Hørerens Stilling grumme tarvelig. Derfor skiftes der stadig i dette Embede.

Anders Christensen Bødcher var her 1717, da han

indsendte følgende Specifikation over Hørerens Indkomst:

Visse: Af Gudum og Fabjerg Degn 1 Td. Rug og 6 Tdr. Byg, af Hygum Degneboel 2 Tdr. Byg, af Trans og Fjaltring Degn 1 Td. Byg, af Nørnisum Degn 8 Sletdaler, af Resen og Humlum Degn 2 Sletdaler.

Uvisse: Borgerskabet haver tilsagt for Aftensangsprædiken at holde Aaret igennem 20 Rdl. Paa de tvende Højtidsaftener om Jul bekom jeg forleden Aar til min Part (Discantpenge) 3 Rdl. 4 Skl. For Lig at sjunge haver jeg intet bekommet siden Michaelis. Af en Discipel gives mig paa St. Thomæ Dag 1 Mark, $1\frac{1}{2}$ a 2 Mark udi det højeste til Skolepenge.

Af ovenforskrevne maa jeg selv forsyne mig med Klæder, Kost, Kammer og anden Fornødenhed.

Dette i Sandhed saaledes at være testere jeg.

Anders Christensen Bødcher,

m. pr.

Stillingen som Hører beklædtes i Almindelighed af en yngre, ugift Mand, men Kirkebogen nævner dog ogsaa Hørere, der var Familiefædre. 1732 har Hørerens klaget til Biskoppen over sine ringe Kaar, og denne paabød, at der skulde indrettes en Lejlighed til ham i Rektorens Hus. Rektoren satte sig imidlertid imod denne Ordning, da han var gift Mand og selv skulde bruge sit Hus. Det blev da paabudt Kirkeværgerne at sørge for en passende Lejlighed til Hørerens andet Steds i Byen og yde ham den sædvanlige Hjælp af Byen dertil.

Det er kun grumme lidt, der i Skolens gamle Papi-rer findes om de mange Hørere, der under Skolens omtrent 200 Aars Virksomhed var knyttede hertil. I Reglen var Hørerens Tjeneste ved de smaa Latinskoler kun kortvarig, men som før nævnt fandtes dog her

1723 en ældgammel skrøbelig Hører, sikkert nok den fornævnte Anders Christensen Bødcher, som formodentlig har været knyttet til Skolen i mange Aar. Iøvrigt nævnes her Peder Jensen Klaglund, der aflagde sin Ed for Biskoppen 8. Aug. 1661 og Aaret efter d. 25. Aug. nævnes i Kirkebogen en Claus Hører som Fadder ved et Barnedaab. 1672 d. 30. Juli aflagde Laurids Petersen Trans sin Embedsed, og 1675 nævnes Peder Lang som Hører, mens Skolens sidste Hører var Peder Wilse, der 1727 fik Embedet, som han havde til Skolens Nedlæggelse. Han var gift med Maren Bjerregaard fra Nørre Vinkel, som den Gang beboedes af den dygtige Selvejrbonde Niels Bjerregaard og Hustru Kirstine Mikeldatter. Da Peter Wilse var færdig med sin Gerning ved Lemvig Skole, drog han og Hustru med deres tre Børn Jakob, Niels og Stine til Nørre Vinkel, hvor de vilde opholde sig, indtil Wilse kunde faa Præsteembede. Ventetiden kunde gerne være blevet lang for dem, da der paa den Tid var Overflod af theologiske Kandidater. De fleste Præstekald blev den Gang besatte af Godsejerne, og Wilse havde ingen formaaende Velyndere blandt dem. Han var derfor bekymret for sin Fremtid; men hans livlige Svigermoder opmuntrede ham og fik ham til at rejse til København med en Lemvigskipper for at rette en personlig Ansøgning til Ministeren. Da Wilse endelig naaede København og fik Audiens, blev han ikke naadig modtaget. Ministeren var i daarligt Lune og sagde til ham: „I staar her og hylér og klager for at blive Præster, og naar I saa faar Embede, bliver I nogle Bæster“.

Denne Tiltale var Wilse for haard. Han vendte sig øjeblikkelig bort fra Ministeren, gik ud af Audienssalen og søgte ned til Havnen for at finde en Skipper, der igen kunde føre ham hjem til Lemvig. Han var forbe-

redt paa, at hans Ansøgning var forgæves; men han blev glædelig overrasket da han kom hjem til Nørre Vinkel; thi da laa der Kaldsbrev til ham, hvorefter han var udnævnt til Præst for Søndbjerg-Odby Pastorat paa Tyholm. Ministeren havde fortrudt sin Uartighed og straks sendt Wilse Udnævnelsen til det søgte Embede. Han gjorde ogsaa senere god Fyldest i sin Præstegering og skildres som en brav og retskaffen Mand, der nød fortjent Agtelse baade af sin Menighed og sine Foresatte.

Efter at han i 30 havde været Præst i Søndbjerg-Odby, byttede han Embede med Sønnen Niels Bjerregaard Wilse, der var Præst paa Jegindø. Her var han Præst i sine sidste 12 Leveaar og døde 79 Aar gammel i Aaret 1786.

Hans ældste Søn Jakob Nicolai Wilse blev Præst i Norge og en anset Forfatter.*)

Lemvig Latinskole blev aldrig ret stor. I Aarene 1718—40 giver Skolens efterladte Papirer Oplysninger om Tallet af Disciple. Det største Tal i disse Aar er 22, det mindste 10, og Gennemsnitstallet 16. Af disse var i Almindelighed kun den ene Trediedel i Mesterlektien, mens de to Trediedele gik i Hørerens Klasse (Sinkelektien). I Aarene fra 1728—35 var der kun 4 Disciple i Mesterlektien. Undervisningens Ordning har været omtrent som i Ringkøbing. Om Morgenens tidlig skulde Disciplene møde til Korsang i Kirken. Til Støtte og Opmuntring for denne, hedder det i Skolens Optegnelser, „haver velagte Karl Iver Christensen, Foged paa Volbjerg, af et godt, christeligt Betænkende givet og perpetueret til arme latinske Skolebørn udi Lemvig Skole tre Hundrede slette Daler, som de aarlig og evin-

*) Samlinge til jydsk Historie og Topografi I Række, 4. Bind, Side 264 ff.

delig skal have Renten udaf for en Chorsang at holde udi forn. Lemvig, saa længe som Verden staar, for hvilken Velgerning Gud være hans store Beløuner“.*)

Gaven er sikkert givet 1626 ligesom i Ringkøbing, og til Minde derom er der ogsaa i Lemvig Kirkes sydlige Korsarm sat en Indskrift. 1694 beklagede Rektoren Fr. Rosenberg sig over, at Halvparten af disse Penge i nogen Tid ingen Renter havde givet, og den anden Halvpart var udlaant til Folk „af slette Vilkaar“. Mens Broder Brorson var Rektor havde Anne Jeginds (vistnok Præsteenke) laant 50 Sletdaler. Da hun 1721 leverede Laanet tilbage, var det med megen modig Bøn og Taarer, hun bad om Rentens Eftergivelse. Rektor B. skriver, at han har Medlidenhed med hende. Hun skyldte Renten for næsten 3 Aar, ialt 5 Rdl., og hun er efter hans Skøn i stor Armod og Elendighed.

Disciplenes Pensioner af Degnekaldene var følgende: Bøvling og Flønder 3 Rdl., Engbjerg og Harboøre 2 Rdl., Vandborg 1 Rdl. 2 Mark, Lomborg og Røm 1 Rdl., Dybe 1 Rdl., Hove 1 Rdl., Ramme 1 Rdl., Ferring 1 Rdl., Tørring svarer Korn, et Aar 1 Td. Rug og 7 Skpr. Byg, et andet Aar 7 Skpr. Rug og 1 Td. Byg. For Sang ved Begravelser indkom 1720 henved 10 Rdl. Fjerdeparten deraf 2 Rdl. 8 Skilling blev anlagt i Papir: 8 Bøger meget fint Papir, hver Bog til 14 Skilling, og 8 Bøger 18 Ark noget grovere, hver Bog til 10 Skilling. Den øvrige Indtægt sammen med de saakaldte Discantpenge, der indkom for Sang ved Markeder og paa Festsdage og kunde udgøre 3 Rdl., uddeltes i Almindelighed St. Thomæ Dag sammen med Renterne af Skolens Legater. For en fattig Student udgaaet af Lemvig Latinskole var der af den navnkundige Astronom Chr. Sørensen Long-

*) Bispearkivet (nu Landsarkivet): Lemvig lat. Skole. Capsa 50 Nr. 1.

berg oprettet et Legat, hvorm findes Meddelelse i Hardsyssels Aarvog I (S. 138).

Ved Latinskolen Nedlæggelse 1740 blev Indtægterne i det væsentlige lagt til Ribe Katedralskole. Det nævnes saaledes i Hofmans Foundationer og Gavebreve 1759, at Lem Sogns Kongetiende svares dertil med 50 Rdl. aarlig, nogle Agre ved Lem Kirke gav en Indtægt af 5 Rdl. 4 Mk. 2. Sk. Fjaltring Kongetidende gav 20 Tdr. 5 Skpr. Byg, mens Lomborg Kongetidende gav 10 Tdr. 2½ Skp. Rug og 14 Tdr. 3½ Skp. Byg. Af Lemvigegnens Degneembeder skulde Ribe Skole aarlig nyde: Af Gudum 1 Td. Rug og 6 Tdr. Byg, af Nissum 7 Rdl., men det hedder, at „den nærværende Degn, förmedels Uformuenhed, ey kand betale 3die Parten“. Degnen i Resen skulde svare 1 Rdl. 2 Mk., Degnen i Trans 1 Rdl. og Præsten i Hygum svarede 3 Tdr. Byg, formodentlig fordi han var Bruger af den gamle Degnejord i Sognet.

Da Latinskolen nu var nedlagt i Lemvig, savnede Byen en Skole for den opvoksende Ungdom. Vel havde der allerede, mens Byen havde Latinskole, til Tider været en dansk Skole ved Siden af; thi der nævnes danske Skoleholdere enkelte Gange i Kirkebogen, men ifølge jydsk Register 1747 stiftede Kammerraad Mathias Pedersens Enke et Legat paa 500 Rdl. „til en dansk Skoles Hielp i Lemvig“.

Om det gamle latinske Skolehus findes følgende Vedtægter: „Lemvigs forrige latinske Skole, som vedligeholdes af Kirkens Indkomster, er efter høje Øvrigheds Designation henlagt til Beboelse for Klokker og Kordegnen samt den danske Skoleholder, hvorefter Klokkeren har de Værelser, som tilforn var beboet af den latinske Skoles Rector med Køkken og Udhus ud til Vasen, og den danske Skoleholder derimod beboer den

vestre Ende, hvor den forrige latinske Skole blev holdt, med Køkken og Tørvehus sønden forud til Gaarden, som altsammen aarlig endnu vedligeholdes paa Kirkens Regning.“

I Fundatsen for fornævnte Mathias Pedersens Enkes Legat hedder det videre derom: „Erfaringen har vist, at den bemeldte Lemvig By skal højlig være trængende til en dansk Skoles Indsættelse især for fattige Børn, hvis Forældre og Slægt ey formaar at holde dem til Skolegang og mindre at lønne en duelig og beqvem Skoleholder.“ . . . „Det gamle latinske Skolehus, saavidt Klokker og Chordeggen ikke er behøvende, maa dertil ansættes, beskikkes og fremdeles henhøre, samt at dens Reparation paa Tømmer, Ler og Tag bekostes og sker paa samme Maade ligesom hidindtil, altsaa paa Kirkens Regning.“ . . . „Hvis (hvad) Inventarium dertil nu for Haanden maatte behøves, saasom Bøger, Borde, Bænke, Skammeler og Hyldbord item Jern-Kakkelovne kan vel ikke af Kirkens Revenuer erholdes, men rettere bekostes med den Rente, som af mig udbetales fra sidste Nytaarsdag til Michaelis næstkommende, eftersom Huset til Skolehold ikke kan faas i Stand eller Skoleholder bekommes før.“

Dermed havde Latinskolens gamle Bindingsværksbygning afgivet Plads til Byens danske Skole, som der i mange Aar var til Huse. Endnu 1784 hedder det i en Indberetning: „Lemvig har een Skole, der er indrettet til Skoleholderens Beboelse og vedligeholdes af Kirken“. Men Forholdene var stadig smaa og fattige, og 1795 nævnes det, at i Skolehuset undervistes 20—30 Dreng og Piger i Christendom, Skriven og Regning.

HOLSTEBRO LATINSKOLE

Før Reformationstiden var der en Bispegaard i Holstebro, og da Bispegodset skulde bruges til Skoler og milde Stiftelser, er det sandsynligt, at den Latinskole, som nu blev oprettet, har faaet en Del af Bispegaardens Bygninger til Brug. Disse Bygninger laa paa Hjørnet af Skolegade og Skolegyde, der altsaa begge har Navn efter den. Skolebygningerne har vistnok ligesom i Lemvig været opført som Bindingsværk med Straatag, og de Bygninger, hvori Skolen her først indrettedes, maatte derfor ombygges omtrent 100 Aar senere; thi i Holstebro Kirkeregnskab for 1639 meddeles, at Skolen er ombygget paa Kirkens Bekostning. Og atter 1716 modtog de en Udbedring, som slugte det meste af de 148 Rdl., som Borgerskabet havde sammenskudt til Kirkens og Skolens Reparation. Da Skolen 1740 blev nedlagt, indrettedes en dansk Skole i dens Bygning, der ifølge Tegninger af Byen, som findes i „Danske Atlas“ 1769, bestod af to Længer og laa paa det Sted, hvor nu Holstebro Højskolehjem ligger, lige op til Kirkegaardens og med den vestlige Længe ned mod Blødens Bæk. Ifølge Kirkens Regnskaber blev det gamle latinske Skolehus ved Auktion 29. Juli 1777 solgt til Th. Rud. Bech for 60 Rdl.

Til Holstebro Bispegaard laa iøvrigt ret store Jordejendomme, der senere blev skyldsæt for 18 Tdr. Hartkorn. Men disse Ejendomme fik Skolen intet af, da de af Kongen blev pantsat for at skaffe Penge. 1599 maa Pantet være indløst, thi da laa Bispegaardens Jorder under Kongsgaarden Lundenæs. 1618 blev denne Gaard og meget andet Gods bortskødet til Christen Hansen Baden paa Nørsgaard, men senere fik Kronen igen Gaarden i Mageskifte og skænkede den derpaa til Holstebro

By. Latinskolens Rektor klagede over, at han nu ikke fik den sædvanlige Tiende, 2 Tdr. Byg aarlig, siden Bispegaarden kom under Holstebro Bys Frihed.

Latinskolen her har sikkert nok først begyndt sin Virksomhed, efter at Kong Christian den Tredie under et Besøg i Holstebro 1542 den 29. Maj havde skænket Bispetienden af Maabjerg Sogn til en Skolemesters Underholdning der i Byen.*) I Aaret 1553 d. 31. Oktober gav Kongen atter Skolen her Landgilden af noget „Ladegaardsjord udenfor vor Købstad Varde, som Fru Karine, Kjeld Iversens Efterleverske, udi Værge haver. Bemeldte Landgilde skal være og blive til evig Tid til Holstebro Skolemesters Underholdning. Den nuværende Bruger skal beholde Jorden paa Livstid mod at betale Landgilde til Skolen.

Datum Koldinghus Mandag post Sanctorum Simonis et Judæ apostolorum Dag*.**))

Ved Aaret 1630 opgives Skolemesterens Indkomster saaledes:

1. Kgl. Majestæts Anpart i Tiende af Maabjerg Sogn, som ikke har beløbet sig nu i fire sidste Aar højere end 38 Sletdaler. Derhos er det at agte, at Bispegaards-Tienden, som var aarlig 2 Tdr. Byg, er ganske, siden Bispegaard kom efter høje Øvrigheds Bevilling under Holstebro Bys Frihed, Skolemesteren afkortet.

2. Skylden af en Gaard ved Varde beliggende aarlig $1\frac{1}{2}$ Td. Smør, $1\frac{1}{2}$ Ørte Byg og 2 Rdl.

3. Maabjerg Degneboel, som skylder aarligen 2 Tdr. Havre, samt Degnerenten af samme Sogn, som er Plovkorn 9 Traver Rug, Byg og Havre, 8 Snes Æg og i Nannest 24 Faarelaar.

4. Degnerente af hver Husholdning i Holstebro 2 Skilling er 3 Sl. Daler.

*) Danske Cancelliregistranter 1535—50. S. 222.

**) Register over alle Lande Nr. 6 Fol. 103.

5. Aarlig Jordskyld af nogle Stykker Eng halvfemte Sletdaler.

6. Sangpenge paa Mortensaften, Juleaften og Helligtrekongersaften til Skolemesters Part 10 Sletdaler. Af Discantpenge om Markederne gives Skolemesteren aarlig 1 Rdl.

7. Skolegæld (Skolepenge) to Gange om Aaret, hver Gang omtr. $3\frac{1}{2}$ Sl. Daler.

Latinskolens Rektorer:

Christen Thøgersen Vind skal have tilhørt den adelige Slægt Vind. Faderen og Bedstefaderen havde været Præster i Skjern, og her blev han selv Faderens Eftermand omkr. 1560.

Jørgen Ibsen var derefter Rektor og Sognekapellan til omkr. 1569, da han blev Sognepræst.

Toko (Tyge) Nielsen skal ifølge Viborgs Præstehistorie have haft begge ovennævnte Embeder til 1595.

I hans Embedstid i Aarene 1572—76 gik Præstesønnen Hans Poulsen fra Resen i Skole her. Netop 25 Aar efter at han blev optaget i herværende Skole, 2. April 1597, blev han udnævnt til Professor i Theologi ved Københavns Universitet.*) Senere var han i 23 Aar Biskop over Sjællands Stift. I disse fremragende Stillinger fornægtede han ikke sin jyske Oprindelse, men førte stadig en jævn og tarvelig Levemaade, saa han blev en velhavende Mand. En Del af sin Formue skænkede han til Legater for studerende, Skoledisciple og fattige. Han gav saaledes i Aaret 1624 200 Rdl. til trængende Disciple i Holstebro Skole, og for disse Penge blev der senere paa Byens Mark købt 15 Agre, hvis Afgift skulde uddeles efter Fundatsens Bestemmelse aarlig 12 Rdl. til fattige Skolebørn, som derfor skulde have Bøger og Papir, Hoser og Sko, efter Sognepræstens og Skolemesterens bedste Skøn. Ligeledes gav han 1620 sin Del af en Gaard og dens tilliggende, som han fik i Arv efter Faderen Hr. Poul Hansen i Resen. Indtægten deraf skulde ogsaa bruges til bedste for fattige Børn i Holstebro Skole.

*) H. F. Rørdam: Københavns Universitets Historie III, S. 570 og 573.

Villads Nielsen skal en Tid have været Rektor og Kapellan, inden han o. 1586 fik Præsteembedet her i Byen.

Jens Toko, maaske forr. Rektor Toko Nielsens Søn, nævnes baade som Rektor og Sognekapellan ved Aaret 1605.*)

Poul Christensen Handberg nævnes i Kapellanlisten, men hans Embedstid er usikker. I det hele er der noget usikkert over de gamle Optegnelser, der vistnok ligesom i Ringkøbing og Lemvig er gjorte paa et senere Tidspunkt efter ældre Folks Fortælling.

Christen Jensen Hviid, f. 1579, Præstesøn fra Borris, hvor han 1617 eller 18 fulgte Faderen i Embedet og døde som Præst der 1652.

Hans Hegelund, Søn af Borgmester i Ribe Jens Christensen Hegelund, døde som Skolemester her i Holstebro 1622.**)

Mikkel Jensen Hvid var Skolemester her maaske til 1643.

Knud Olesen Ølby (Canutus Olai Zythocomæus) aflagde sin Rektored for Biskoppen 4. Februar 1644. Han var Præstesøn fra Ølby, blev 1649 residerende Kapellan i Hjerm og 1660 Sognepræst der. Døde 1664.

Svend Pedersen Høst (Operinus) aflagde sin Ed for Biskoppen 30. November 1649. Han var Præstesøn fra N. Nebel og Student fra Ribe Skole 1642. Han blev her i Holstebro 1652 gift med Margrete Jeppesdatter, Enke efter Raadmand Christen Larsen Solgaard. Han blev Sognepræst her 1655, men havde allerede fra 1653 været udnævnt til Adjunctus og Successor i Embedet. Døde 1670.

Dines Jersin, Søn af Biskop Jens Dinesen Jersin i

*) Ifølge Vibergs Præstehistorie var Rektorerne gennem 100 Aar indtil 1656 tillige Sognekapellaner i Holstebro og Maabjerg.

***) J. Kinch: Ribe Bys Historie II B. S. 151.

Ribe, f. 1631, aflagde Embedsed for sin Fader Biskoppen 9. September 1652. Biskoppen skrev senere i Edsbogen, at Sønnen giftede sig imod hans Vilje, og hans Kone kom for tidlig, „som jeg spurde af Commissarien. Forbliver“. Det var sandsynligvis kun, fordi han var Biskoppens Søn, at han efter dette fik Lov til at blive i Embedet. Han blev 1655 Præst i Hunseby, hvor han i den paafølgende Krig med Svenskerne „udstod Angester, Skatter og Sygdomme, som overstege hans Kræfter“. Døde 1660.

Jepe Christensen Solgaard aflagde sin Embedsed for Biskoppen 7. April 1655. Han var Søn af Raadmand Christen Jepsen Solgaard her i Byen. Han var først gift med Eleonora Kalenus, sikkert nok en Datter af Løjtnant Kalenus og Hustru Evfrosyne Gotfredsdatter, der levede i Holstebro til Midten af 17de Aarhundrede.*) Hans anden Hustru Maren Nielsdatter Solgaard var en Datter af Borgmester Niels Sørensen Solgaard. Døde 1665.

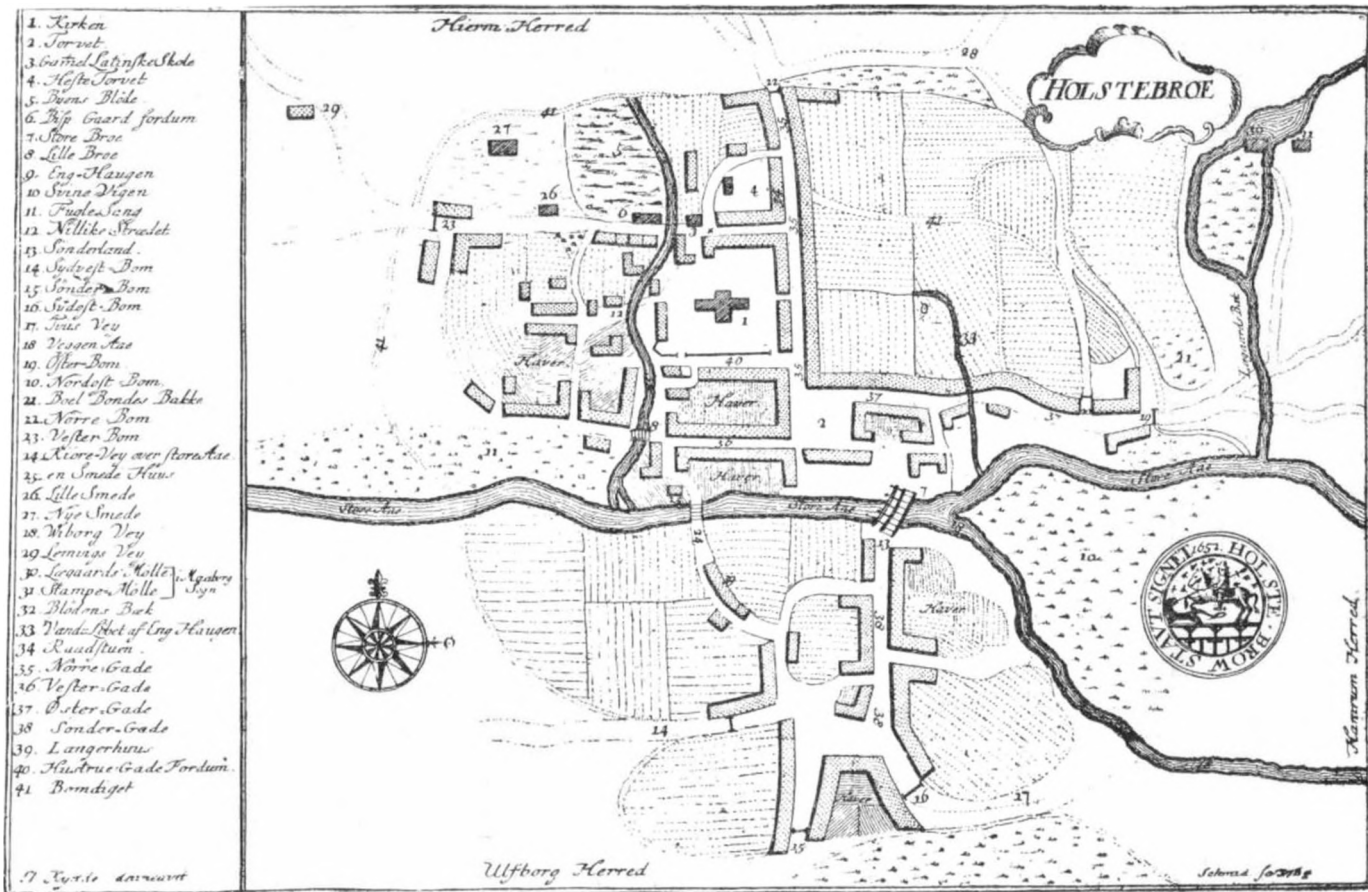
Jens Christensen Holstebro aflagde Embedsed 18. Maj 1665. Han var Søn af herværende Kapellan Christen Hansen Ringkøbing og Hustru Karen Pedersdatter. Han blev gift med Formandens Enke. Døde 1678; men hans Enke levede til 1711.**)

Ditlev Poulsen Friis aflagde sin Embedsed 30. April 1678. Blev 1682 Præst i Hygum ved Lemvig, hvor han døde 1691.

Peder Thøgersen Thisted var Skolemester her til 1715. I hans Embedstid var Skolen i Forfald. Han skrev 1713 et Brev til Stiftsøvrigheden, hvori han angiver Skolens Hører for Drukkenskab. Han var ugift og døde her i Byen 1720.

*) Se Frølund's Beskrivelse af Holstebro S. 133.

***) Frølund: Holstebro Bys Historie S. 145.

Grundplan af Holstebro By 1769 efter „Danske Atlas“. Latinskolen er den Vinkelbygning, der laa nordvest for Kirken med sin længste Fløj ned mod Bækken.

Eskild Christensen Kaalund, Præstesøn fra Vollerslev, hvor han var født 7. Februar 1690. Aaret efter, at han var tiltraadt Embedet her, tog han Magistergraden 30. Juli 1716. 1720 blev han Rektor i Lemvig og 1728 blev han Præst i Blære-Ejdrup. Døde 1738.

Hans Adolf Brorson, den senere Biskop i Ribe, blev kaldet hertil som Skolemester 1721, men 24. December samme Aar blev han kaldet til Faderens Eftermand i Randrup.

Magister *Hans Spleth* var Skolens sidste Rektor. 1729 klagede han til Stiftsøvrigheden over, at Skolens Indkomst ved Ligbegængelser var meget forringet; „Borgerne lader ikke holde Ligprædiken over deres Børn, ja selv velstaaende Borgere begravnes med Prædiken og pr. Conseqvens*) uden Sang, hvorfor Skolen nu af dem, som tilforn har givet 1, 2 og 3 Sletdaler og mange Gange heller ikke af dem, som har givet 4 Daler, noget bekommer“.

Hans første Hustru Sophie Amalie Ermandinger døde 1732. Hans anden Hustru hed Ingeborg Møller. Da Skolen blev nedlagt 1740, afgik han med Efterløn, men han døde samme Aar.

Hørerne og deres Indkomster:

I Almindelighed havde Skolen her kun en Hører, der underviste i Sinkelektien (inferiores); men i Aarene 1660—82 „da Skolen stod i største Flor“ havde den 2 Hørere og maa altsaa have haft 3 Klasser. En og maa ske flere af Hørerne var tillige Kordegne. Det ser ud til, at flere af de fra Skolen udgaaede Disciple for en kort Tid har været Hørere ved samme, hvorefter de er gaaet over i borgerlige Stillinger. 1649 indsendte Henrik Jakobsen Holstebro en „Fortegnelse paa Hørerens Løn udi Holstebro Skole: 2 Daler aarligen til Husleje, 19

*) med Følge.

Traver Korn, Rug, Byg og Havre af Naur og Sir Sogne, Faarelaar og Brød 40 ungefehr, Æg 16 Snese hartad og undertiden neppeligen 12 Snese. Oste af Sir Sogn 7. 2 Ørter Korn Rug og Byg af Mejrup Degneboel.*) Julepenge 5 Daler, undertiden mere, undertiden mindre. Discantpenge 3 Gange om Aaret 16 Daler ungefehr. Skolegjeld to Gange om Aaret ungefehr 10 Mark.“

Senere, da den rige Herremand Christen Linde, der var født i Holstebro og havde gaaet i Byens Skole, før sin Død stiftede et Legat paa 1000 Rdl. til Fordel for samme Skole, blev det fastsat, at Hørerne af Renterne skulde nyde 5 Sletdaler aarlig, mens Rektoren skulde have 15 Sletdaler.

Af Hørere nævnes:

Hans Hegelund 1612, senere Skolens Rektor 1613—22.

Henrik Jakobsen Holstebro, der aflagde sin Ed for Biskoppen 17. Aug. 1643.

Hans Christensen Holstebro, 1662, senere Rektor 1665—1678.

Knud Nielsen Holstebro aflagde sin Ed 22. Januar 1668, og 1688 blev han Præst i Idum, hvor han døde 1705.

Ottho Jensen Holbech, der aflagde sin Ed 1695, klager det følgende Aar vemodelig til Biskoppen over sin slette Tilstand og voksende store Trang. Sognepræsten Hr. Chr. Solgaard bevidner, at han er en dygtig Mand, der besørger sin Tjeneste med god Færdighed. Biskoppen finder det derefter billigt, at Ansøgeren indtil videre

*) Det er sikkert nok denne Indtægt, der nævnes i en kgl. Benaadning af 13. December 1558, hvori der henlægges visse Tiender til Hørerne ved Kolding, Vejle, Varde og Holstebro Skoler, og derved tillægges „then Locate af Holstebro ett pund korn aff Merup sogen“. H. F. Rørdam: Danske Kirkelove I B. S. 556—57.

kunde hjælpes noget ved, at han faar Mejrup Degnekald til hans anden Løn, mod at han selv betjener eller lader betjene Embedet der. 1698 blev han Kapellan her i Byen.

Peder Sørensen søger 1705 om følgende: Han har ved Hr. Christen Solgaards gode Recommendation en Tid lang nydt Mejrup Degnekald, og han beder om at beholde det fremdeles, fordi det ellers er ham umuligt at subsistere med Hustru og smaa Børn. Tilmed er og hver fjerde Froprædiken paalagt ham, og mens hans Formand derfor havde nydt Kost over Byen, nød han nu intet. Biskoppen svarede derpaa, at da Ansøgeren havde et godt Vidnesbyrd, tillod han gerne, at denne nød Degnekaldet i Mejrup, som nu blev ledigt ved, at en Discipel fra Skolen skulde dimitteres til Universitetet. Et Par Aar senere klagede en Borger Jørgen Jensen Glimming over, at Mejrup Degnekald nu ikke kunde nydes af en Discipel som forhen i hans egen og hans Faders Tid. Klagen blev sendt til Biskoppen, hvorefter Skolens Rektor Peder Thøgersen fik den tilsendt for at afgive sin Kendelse i Sagen. Han skrev et skarpt Indlæg dertil og hævdede, at det baadede Skolen bedre at have en dygtig Lærer, end at en Discipel kunde leve af det dertil lagte Degnekald.

Johan Bang var Hører her ved Skolen 1713.

Jens Simonsen Sahl 1721—30.

Hans Nielsen Berensdorph fra 1731—40, da han efter Skolens Nedlæggelse blev Lærer ved den danske Skole her.

Foruden de kongelige Benaadninger havde Skolen her flere Legater, hvoraf Renterne gik dels til Lærerne dels til Disciplene. Følgende Opgørelse findes i Skolens Arkiv:

Skolebørnenes aarlige Indkomster i Holstebro Skole:

1. Renten 12 Rdl. af Højærværdige Resens Legat.
2. Renten 15 Mark af Velbaarne Sl. Fru Rantzau's Kapital. *)
3. Renten af Fru Lunges Kapital paa 250 Rdl. **)
4. De Penge, som falder i den første Tavle, som ombæres i Kirken, naar derfra er draget 6 Rdl. til Rektorens Løn og 6 Mark til Hørereren for at gaa med den Aaret om.
5. Pension af de omliggende Degne: Ejsing 2 Tdr. Rug, Sael 2 Tdr. Rug, Hjerm 1 Td. Byg, Vejrum 2 Tdr. Rug, Borbjerg 2 Tdr. Rug, Hanbjerg 12 Skpr. Byg, Asp og Ølby 4 Daler og 2 Tdr. Byg.
6. De fire næst omliggende Sogne betjenes af Discipulene. ***)
7. Sangpenge de hellige Aftener.
8. Ligpenge.
9. Rente af velædle og velbaarne Sl. Christen Lindes

*) Fru Margrethe Rantzau, Enke efter Ditleff von Buchwald til Tvis Kloster skænkede 1643 et Legat paa 50 Rdl., og Renten deraf 3 Rdl. skulde hvert Aars 1. Marts udgives „til en vis Skoleperson, som god Forhaabning kan være om og findes dertil vedtørfdig“. Gavebrevet findes i Skolens Arkiv.

**) Ifølge Gavebrev fra Ærlige og velbyrdige Karen Lunge til Eskjær, Enke efter Hr. Holger Ulftand til Vosborg, skulde den aarlige Rente 15 Sletdaler af ovennævnte Kapital gives til en værdig Skoleperson af Holstebro Skole. Se Hofmans Foundationer III Tome S. 536.

***) Ifølge Kongebrev af 1568 blev det paabudt, at de Sogne, der var indtil 2 Mil fra Købstæderne, skulde, hvad Degnetjenesten vedrørte, lægges ind under Byens Latinskoler, og de Løbedegne, der saaledes blev sendt ud til de paagældende Sogne fra Latinskolerne's ældste Klasse, skulde nyde de sædvanlige Degneindtægter som en Hjælp til deres Studeringer. Se Hardsyssels Aarvog I S. 40 ff. Paa denne Maade besørgetes hele Degnetjenesten i Felding og Tvis, Vinding og Vind, Mejrup og Navr.

Kapital paa 1200 Daler, som blev lagte til Skolen først 1718, endda de var givne 1709.*)

Af Skolens øvrige Legater, som 1740 overgik til Ribe Skole, nævnes i det gamle Skolearkiv følgende: Borgmester Niels Sørensen Solgaard skænkede 1644 en Kapital paa 20 Rdl. Sognepræsten Poul Jensen Brems paa Jegindø gav 1656 af christelig Affektion 20 Speciedaler, hvis Renter skulde tilfalde et fattigt Barn i Holstebro Skole.**)

Følgende Brev i Skolens Arkiv giver Meddelelse om et Legat for Aftensangs Kortjeneste i Holstebro hvert Aar i Tiden fra Mikkelsdag til Paaske: „Eftersom der forleden Aar, som var den 12. Januar, et Mord og Voldtægt med en Pige udi Holstebro ved Navn Maren Christensdatter af trende Ryttere ved det lovlige Oberbechske Regimentes Livkompagni sig tildraget haver, og

*) Oprindelig var Lindes Legat paa 1000 Sletdaler. Hans Arvinger skrev, at de vilde efterkomme deres gode og kære Sl. Faders gudelige og sidste Vilje med Hjertens Glæde; „men som Holstebro Skole efter velbemeldte vor Sal. Faders Død befandtes i saa slet Tilstand i Henseende baade til Lærere og Disciple, at os ikke syntes, vi med en god Samvittighed kunde udstyre Renten af ovenmeldte Kapital til Skolen i den daværende Tilstand, have vi paa nogen Tid med en liden Del hjulpen paa nogle faa Disciple, som fra Holstebro til en anden Skole sig begave. Med den øvrige Rente, som nu er opvokset til Kapital 250 Rdlr., haver vi forøget Kapitalen og ladet paa denne Tid, vi nu ser Skolen paa en bedre Fod, Renten deraf i den Herres Jesu Navn komme Skolen til Nytte, hvoraf Rektor ligesom før er meldt, nyder 15 Sldr., Collega 5 Sldr. og Disciplene det øvrige. Gud lade alting herud ske til den allerhøjestes Ære, udi hvis velsignede Navn vi denne Fundats med egne Hænder og Signeter bekræfter . . . Ellers er at eragte, at bemeldte 1000 Sletdalers Kapital er efter kgl. allernaadigst Ordre tillige med andre deslige Kapitaler til hans kgl. Majestæts Tjeneste i denne Krigstid indkaldet, hvorefter den og straksen i Ringkøbing Amtstue mod Kvittering er vorden betalt“.

**) Se Hofmans Foundationer III Tome pag. 538.

forn. strenge og mandhaftige Herre, Hr. Christoffer Owerbech, Øverste for samme svenske Regimente til Hest, af tiltrængende Aarsager formedelst hastig paabuden Marschering, som angik 27. Januar forn. Ao. 1658, forn. 3 Ryttere ikke kunde justificere efter den ordiel*), som ved Krigsretten afsagt blev den 25. Januar. Saa haver han i samme Homicidii puncti**) fra sig straks overleveret og deponeret til den Dannemand Niels Søfrensen, velfornemme Handelsmand og Raadmand udi Holstebro Penge 60 slet Daler in Specie, af hvilke de 10 Rdl. efter hans ordre til den ihjelslagnes der paa Stedet værende Søster blev leveret, de andre 50 efter Hr. B. Hertzberg, Regimentskvartermesters saalydende skriftlige Befaling til Provsten udi samme Herred, hæderlig og meget vellærde Mand Hr. Laurits Christensen Bording, at anvende til Aftencorsangs Betjenelse“.

Som Tillæg til her nævnte Pengesum gav Borgmester Knud Gjørding efter Løfte for at have undgaaet en stor Fare i Havsnød 20 Rdl., hvoraf Skolemesteren, nuværende og tilkommende skulde nyde Renterne til Vinteraftens Korsangs Afholdelse.***)

Skolen havde ogsaa Indtægter ved Ligfærd og Bryllupper, og 1716 blev fastsat bestemte Regler for, hvad der skulde ydes for Sang ved nogle kirkelige Handlinger. Ved Brudevielser, som foregik i Huset hos Rangspersoner, skulde ydes 4 Mark, hos alle andre 1 Mark. For Sang ved Brudevielse i Kirken efter Folks Vilkaar fra 1—4 Mark, og ved Barnedaab skulde gives fra 8 Skilling til 2 Mark. Det hedder i Slutningen af dette Regulativ: „Dog staar det enhver frit for, som Gud har givet Evne og Vilje dertil, at give over Reglementet“.

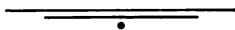
*) Dom.

**) Mords Steder.

***) Hofmans Foundationer III Tome pag. 530.

I omtrent 200 Aar havde de tre Købstæder her i Hardsyssel haft Latinskoler. Om Ringkøbing Latinskoled hedder det i „Danske Atlas“: „Den har fordum givet nogle brave Mænd af sig, og da den var i sin Velstand, sendte Forældre fra Norge deres Børn her ned til Skole“. Og paa lignende Maade har Skolerne i Lemvig og Holstebro givet mange brave Mænd af sig saavel fra By som fra Land. Det ser da ud til, at de smaa og fattige Købstæder her paa Egnen blev endnu fattigere og fik ringere Anseelse, da de mistede Latinskolerne. Rent kulturelt blev de fattigere, da de maatte give Afkald paa det eneste Skolevæsen, som dengang duede noget. Vel blev der efter 1740 oprettet danske Skoler i de tre Byer, men Lærerne ved dem var slet lønnede og slet uddannede, saa Skolerne blev kun Fattigskoler, som det hedder om dem.

I en Indberetning fra 1784 om Købstædernes Skolevæsen nævnes det, at der i Holstebro var een Lærer, en forhenværende Købmand, der havde omtrent 40 Rdl. i Løn og selv maatte sørge for Bolig. Lemvig Skoleholder, som i nogle Aar havde holdt Skole paa Landet, havde fri Bolig og 40 Rdl. i Løn, og Skoleholderen i Ringkøbing, Frederik Bendixen, der forhen havde været Skoleholder paa Romø, fik 5 Rdl. 2 Mark til Husleje og og desuden 24 Rdl. Købstadskolerne fik vel noget bedre Kaar ifølge Skoleloven af 1814, men smaat vedblev det dog at være i mange Aar derefter.

OM EN BRO I ARNBORG

MEDDELT AF PALLE FLØE, VOSTRUP*)

Det Dokument, som herved offentliggøres, viser med stor Tydelighed, hvor besværligt det kunde være at færdes gennem Hedeegnene for 80 Aar siden i Modsætning til Nutiden. — Nu gaar der baade Landevej og Jernbane gennem Arnborg, den sidste dog kun gennem Sognets yderste østlige Del.

Vandløbet, hvorover Broen skulde slaas, er Rind Aa, der begynder i Snebjerg, løber forbi Kideris Mølle og udmunder i Skjern Aa ved Sdr. Gren i Arnborg Sogn. Broen blev ikke ved Kirken, men omtrent 2 km nordligere.

Vi tager os den underdanige Frihed, at tilstille Deres Højvelbaarenhed (Amtmand Tillisch) i Anledning af en Bekjendtgørelse paa Kirkestævne i Arnborg om en Kommission, som skulde holdes i Gjelleruplund den 6. April over en Bro her i Arnborg Sogn. Da var det en stor Nødvendighed for den største Del af Beboerne i ovenmeldte Sogn, som ligger sønden og østen for Aaen, da der er ikke mindre end 16 Beboere, som har deres Kirkevej lige over Aaen ved vor Kirke og i lige Maade er vi 4 Mænd i Arnborg Grene, som hører til det vestre Skoledistrikt, og alle har vi været afholdt fra vor

*) Redaktionen modtog de herpaa følgende 2 Artikler kort før Forfatterens Død, og vi mindes med Taknemlighed Justitsraad Palle Fløes Virksomhed og Interesse for vort historiske Samfund.

Kirke og Skole fra den 4. Marts til den 30. Marts forrige Maaned, uden hvad Overfart vi har brugt paa Isen, hvorved vi ofte var udsat for Livsfare og tillige vore Børn, som skal til Skole og dem, som gaar til Konfirmation, og da ikke en Vogn har kunnet passere over Aaen fra den 7. Januar d. A. til den 30. Marts s. A.

Da samme Beboere hører til Fostermoderens Distrikt, som opholder sig i Skarrild, og vi i saadan Tilfælde med Besværlighed maa henvende os til andre. Og tillige andre Rejsende, da der til Bestandighed er en stor Overfart baade med Vejen fra Horsens og fra Vejle. Tillige findes der ingen Steder her i Arnborg Sogn saa god, fast Grund til at slaa en Bro, som ved Arnborg Kirke. Saa haaber vi, at De tager vor ringe Skrivelse i Betragtning for at lette vor besværlige Overkørsel baade for Sognets Beboere og andre fremmede Rejsende.

Arnborg Grene, d. 4. April 1838.

Eskild Madsen Green.

Poul Thomsen Green.

Hvad oven anførte troværdige og paalidelige Gaardmænd have optegnet om den besværlige Overfart over Aaen ved Arnborg Kirke ved Vinterens Tider, for deres Børn til Skole og Konfirmationsforberedelse, for dem selv og deres til Guds Hus, for den store Vanskelighed der er forbunden med at faa Gjerdemoderen fra Skarrild i paakommende Tilfælde, er aldeles overensstemmende med Sandhed.

Fra Vinterens Begyndelse indtil den 1. April har jeg kun yderst sjælden set nogen af Arnborg Østersogns Beboere i Kirke, 2 Konfirmanter sammesteds fra har næppe hele Vinteren været 3 Gange hos mig og dog hver Gang med Livsfare vovet dem over Strømmen. Ligesom ogsaa bemærkes, at jeg endnu ej har kunnet passere Aaen, uden at tale om, at jeg den hele Vinter

end ikke een Gang har kunnet besøge Skolen i Arnborg Øster Sogn.

Foranlediget af alle disse og flere Grunde maa jeg paa det allerindstændigste have hosfølgende*) Forslag anbefalet til fortrinlig Opmærksomhed, da det unægtelig vilde være heldigst for Sognebeboerne, for Kirkefolket, Konfirmantere, Skolebørn, Skolebesøg og for Gjordepoderen, at der snarere blev Bro over Aaen ved Arnborg Kirke end ved Gl. Arnborg By, men om dette ogsaa er fordelagtigst for hele Omegnen med Hensyn paa Rejser til de østre Købstæder, dertil kjender jeg Egnens lokale Beskaffenhed for lidet; imidlertid ved jeg dog med Vished, at mange Rejsende fra Vester-Eggen passerer over Aaen ved Arnborg Kirke til Horsens og Vejle, ligesom det ogsaa er mig bekendt, at Grunden i Aaen er haard og gruset.

Skarrild Præstegaard, d. 5. April 1838.

Underdanigst
Lind.

*) Skal være foranstaaende.

INDVINDING AF SALT

VED DEN SYDLIGE ENDE AF RINGKØBING FJORD
MEDDELT AF PALLE FLØE, VOSTRUP

I 7. Bind har Hr. Klitgaard fremdraget en Meddelelse fra 1808 af Lærer Sand paa Holmsland angaaende Indvinding af Salt paa Sandsletterne i den sydlige Del af Ringkøbing Fjord, men denne Avisartikkel er kun en lille Part af de skriftlige Forhandlinger, som Opdagelsen af Saltet gav Anledning til og som viser, at Sagen vakte saa betydelig Opsigt, at den endog satte Avtoretterne i Bevægelse.

Naar Lærer Sand fortæller, at det var to Mænd fra Vester Herred, som blev opmærksom paa Saltet, er dette ikke ganske korrekt, saaledes som nedenstaaende Skrivelse af 6. Juni til Amtmand P. O. Rosenørn udviser.

„1808 den 31. Maj sidstleden haver jeg undertegnede Jacob Pedersen og Jeppe Thygesen Nyland, her af Sdr. Bork Sogn, opfundet at gøre Salt imellem S. Bork og Nymindgab. Paa den flade Sand, som ligger ind til Tipperne, have vi opfundet en Plads paa denne Sande, som Sandet er salt; samme Sand prøberede vi straks, og erfarede vi kunde gjøre god Salt af det Sand. Saa snart dette Rygte spurgtes, søgte hver Mand ud til denne Plads for at hente Sand hjem, da det var stor Glæde, at de kunde bjerge Salt.

Paa Sandet findes i varm Solskin en liden Skorpe,

denne samles op og kjøres hjem og gjøres i daglig fin Salt. Nu i 4 Dage siden den Dag vi tvende Mænd have fundet paa at gjøre Salt, er der vel bjerget af fornævnte Sande 50 Tdr. Salt og maaske langt over, og nu er den Talemaade her blandt Folket, at her ikke bliver Mangel paa Salt her i Egnen, da denne gode Maade er opfundet.

Nu ere vi tvende Mænd Jacob Pedersen og Jeppe Thygesen vor underdanigste Begjæring til Deres Velbaarenhed, om De ikke kunde hjælpe os til en liden Præmie til Pris og Ære for denne gode Maade, som vi have opfundet.“

Rygtet om Saltindvindingen var dog forud for Brevet naaet til Amtmanden, og da han modtog de to Bønders Skrivelse, besluttede han at foretage en Undersøgelse deraf paa Stedet. Denne udførte han den 11. Juni i Forening med Apotheker Helms i Varde, og indsendte 6 Dage efter en Indberetning om Sagen til Rentekammeret.

Heri siger han, at „Stedet, hvor den omtalte Skorpe først og tillige i største Mængder er opnaaet, er lige øster for en Aabning kaldet Gødlen mellem Flyvesandsbanken, tæt norden ind til Ribe Amt . . . og paa den Sandflade, som egentlig synes at tilhøre Lodsejerne i . . . Nyværn, en Dæmning eller Vold, beplantet med Sandvækster, hvorved disse Lodsejere søger at forebygge Havvandets idelige og heftige Oversvømmelse over den indenfor beliggende store Sandflade og derved foranledige, at denne med Tiden . . . kan blive begroet med Græs“.

Den Fremstilling, Amtmanden giver af Opdagelsen, stemmer hverken med, hvad Lærer Sand eller de 2 Bønder fortæller; han siger herom: „Ved at arbejde paa det Nyværn, hvor en talrig Mængde var forsamlet,

blev adskillige i Middagsstunden i en meget solklar Dag ommeldte Skorpe vaer, som glindsede, og ved at smage derpaa befandtes den saltholdig. Der blev straks af forskellige fejet noget af denne Skorpe sammen og samme afhentet Læsvis, da man havde erfaret, at man ved at afsondre Sandet paa et Tapkar, som bruges til Brygning, og derefter koge Lagen, kunde erholde rent og skarp Salt“.

Det var Graavejr den Dag, Undersøgelsen foretoges, og Dagen før havde det regnet; følgelig fandtes ingen Saltskorpe, men man lod grave i Sandet og i $\frac{1}{2}$ Alens Dybde „kvældede“ Vand straks frem, „som havde en meget salt Smag“. Deraf toges en Prøve, som Apotheker Helms undersøgte; Resultatet deraf er gengivet nedenfor.

Under Henvisning til Apothekerens Analyse, som ledsagede Amtmandens Indberetning, udtaler denne, at skønt Salttilvirkningen af Vandet vel er bekosteligere end af Saltskorpen, synes den første dog at kunne „benyttes og saaledes ikke blive indskrænket til saadanne Tider, da vedblivende Tørke og Solskin letter eller saa at sige ganske fuldender samme“.

Sluttelig tilføjer Amtmanden:

„Formodentlig er dette Salt en Afsætning af Havvandet, som dels gennemtrænger Grunden, dels jevnlig overskyller samme, og da det rimeligen er Tilfældet paa flere Steder her paa den vestlige Kyst, haaber jeg, at denne Opdagelse vil give Anledning til flere lige saa heldige Forsøg“.

Med Udeladelse af Indledningen lyder Apotheker Helms Erklæring saaledes:

„Et Pund Vand, 16 Unzer, gav $2\frac{1}{2}$ Lod Kjøkkensalt, som kemisk undersøgt gav lidt Bittersalt, ikke mere end de i Handelen forekommende Salte plejer at indeholde.

Kalkjord fandtes ikke deri.

Jeg anser altsaa Saltet . . . for at være godt og brugeligt i Husholdningen. Da et Anker vil kunne rumme 90 Pund af dette Vand, og 28 Pund Salt antages at udgøre 1 Skp., saa følger deraf, at man af 4 Ankere Vand kan faa 1 Skp. Salt, som i Følge Saltets nuværende Priser synes at kunne godt betale sig og sikre Egnen for Mangel af denne nødvendige Vareartikkel.

Havets Vand i Nordsøen giver, efter antagen Mening, kun 4 a 5 Kvintin i Pundet. Det var altsaa dobbelt saa righoldigt paa Salt.“

*

Toldinspektør Fæster indberettede til Generaltoldkammeret, at der „mellem Sdr. Bork og Nyminde i Omegnen af Ringkøbing (!) er blottet Salt paa den kgl. Strand i en Distance af $\frac{1}{2}$ Mil i Længde og $\frac{1}{4}$ Mil i Bredde. Saltet udbringes af det Salt, som findes paa Overfladen af Strandsandet, ogsaa er forsøgt at udbringe det af Leret (!) taget i 1 a 2 Alens Dybde ved Kontrollør Seeberg“.

Dette bevirkede, at Rentekammeret ved Skrivelse af 25. Juni 1808 gav Bergkandidat Münster Ordre til snarest mulig at tage Stedet i Øjesyn og skaffe sig „Visshed om, hvor meget Salt saavel Strandsandet, som den under Overfladen befindtlige Jord- eller Lerart indeholder“.

Var „Stedets Jordbund og Udstrækning af den Beskaffenhed, at det kunde fortjene Indretninger, hvorved Tilvirkning af Salt i det store kunde foretages med Fordel“, skulde han fremkomme med Forslag hertil.

Münsters Undersøgelse gav naturligvis til Resultat, at Saltet, „som havde sat sig paa Sandet, var en tilfældig Virkning af en meget varm Sommer, da Havvandet ved

at gaa over den flade Sand og nogen Tid at blive staaende, ved den stærke Solvarme havde efterladt en Saltskorpe“.

* .

Dermed var Autoriteterne selvfølgelig færdige med Sagen, men helt „tilfældig“ var Fremkomsten af Saltet nu alligevel ikke.

2 Gange i Døgnet gik Flodbølgen ind over Sandfladerne, Aar efter Aar indsamledes betydelige Mængder Salt paa Værnsandene, som de nu kaldes, og det ikke alene af de nærmest boende, men ogsaa Folk fra Opsognene mødte i stort Antal for at forsyne sig med Salt.

Afdøde Mikkel Eriksen af Vostrup var født i Lønborg 1790 og havde mange Gange været med til at hente Saltskorpe. Han brugte det Udtryk, at naar der i Sommertiden havde været et Par Dages stærk Solvarme, samlede Folk fra fjern og nær, som til et „frit Marked“ for at forsyne sig med Salt.

Om Jacob Pedersen og Jeppe Thygesen i S. Bork fik en „liden Præmie til Pris og Ære“ kender jeg ikke. Det burde være Tilfældet, hvis det virkelig er dem, som har „opfundet“ at gøre Brug af Saltskorpen, hvilket Amtmand Rosenørns Fremstilling synes at gøre noget tvivlsomt.

Hvorom al Ting er, det var ubestridelig af betydelig Værd for Befolkningen i en stor Omkreds, at den selv formaaede at frembringe en saadan Nødvendighedsartikel, som Salt er. I Krigsaarene 1807—14*) var det jo overmaade vanskeligt at skaffe, hvad Landet ikke

*) Amsraadsmedlem K. L. Vestergaard har fortalt mig, at i disse Aar kom Folk inde fra Landet til Fjand for at hente Havvand, hvoraf de hjemme tilberedte Salt, og dette har rimeligvis været Tilfældet mange andre Steder.

selv frembragte, og efter Krigen var Folk saa forarmede, og Priserne paa, hvad Landmændene havde at sælge, saa usle, at der maatte spares, hvor spares kunde.

*

Omkring ved 1830 var denne Indvinding af Salt i Hovedsagen ophørt, men gaar vi noget længere tilbage, havde mange, endog fjerntliggende Sogne, skaffet sig Salt paa en anden Maade. Herom hedder det i en Indberetning fra 1768:

„Beboerne gjøre Salt af Tang saaledes: Tangen, som af Vandet opskylles, skal udstrøs ganske tynd, og saasnart det er tørt brændes til Aske, dog agtes herved, at der imidlertid ikke kommer Regnvand paa samme, om saa sker, er det forgæves hvad gjort er. Siden kjøres Asken hjem og lægges paa 2 Kar og lægges Tang paa Bunden af Karret ved Tapstangen, ligesom man behandler et Bryggekar; saa slaar man Vand paa Asken, og samme Vand bliver til Saltlage; Lagen af det ene Kar slaaes paa det andet, hvormed kontinueres, indtil Kraften rent er udtrukken af Asken. Bemeldte Saltlage kommes i 2 Gryder, som sættes paa Ilden i første Begyndelse paa Ebben, hvoraf den ene skal bestandig staa paa Ilden og være nærved at koge, og den anden koge kontinuerlig Nat og Dag, saa længe som Lagen varer; imidlertid opspædes den Gryde, som stedse koger, af den anden der staar paa Ilden. Tvende Gange hvert Døgn optrækkes Saltet af den Gryde, der stedse koger, hvilket samles paa Bunden i Gryden, dette Salt oplægges i en linned Pose, indsvøbes i nogle gamle Klude og lægges i varm Aske at tørres, hvilket er sket udi et halvt Døgn. Dog erindres ved Ilden, at der ej sættes for stærk Ild ved Gryden, thi det kan den ej taale.“

Naar Kogningen af Lagen skulde begynde samtidig med Ebben, har man naturligtvis ment, at Omdannelsen

fra Lage til Salt lettedes derved. Dette hænger rimeligvis sammen med den Indflydelse, man paa Vestkysten indtil for kort Tid siden har tillagt Tidevandet, at Børn fødtes ved Flod, og Folk døde under Ebbe.*)

Hvorledes en saadan Tro paa Tidevandets dragende Magt har kunnet opstaa og leve i lange Tider er ikke let at sige, men stammer maaske fra den lagttagelse, at opkommer Tordenvejrs over Havet, trækker denne altid ind over Land, hvis Vandet stiger, aldrig naar det falder. Dette er en Erfaring, og saa ligger det jo nær at slutte som saa: kan Flod og Ebbe trække en saa vældig Kraft som Lyn og Torden, saa maa Tidevandet have Tiltrækningskraft over saavel levende som livløse Ting.

*) I England har man haft den samme Tro, i det mindste hvad Døden angaar; i hvert Fald lader Dickens en af sine Personer udtale: „Folk kunde ikke dø her paa Kysten (Yarmouth) undtagen ved Ebbe“. David Copperfield II.

RINGKØBING-LÆGEN
CHRISTIAN HANSEN LEGARDT
FH. KONGELIG LIVLÆGE

(Meddelt af Pastor IDUM, Føns, efter Landsarkivar G. S. WAD:
Dimitterede fra Herlufsholm. II Bind. S. 49 ff.)

Blandt Studenterne fra Herlufsholms lærde Skole for Aaret 1632 finder vi nævnt en Mand ved Navn *Christian Hansen Legardt*. Bag dette Navn skjuler sig en Vestjyde, og som selve Navnet antyder, stammer han utvivlsomt fra Gaarden Lægaard i Maabjerg Sogn ved Holstebro (Trap: Danmark VI, 334). Han er altsaa en Bondesøn, og det er værd at lægge Mærke til, at den adelige Skole Herlufsholm, stiftet 23. Maj 1565, allerede saa tidlig har aabnet sig for Borgeres og Bønders Børn. Han blev først sat i Skole i Holstebro (Pontopidan: Danske Atlas V, 800) og kom derfra til Herlufsholm. Om hans Studentertid ved vi intet, naar undtages, at han selv i en Ansøgning om Konfirmation paa sit Testamente (Jyske Indlæg 1677) fortæller, at han aldeles ingen Understøttelse har haft til sine Studeringer og Rejser fra sine „næstpaarørende Venner, men fra første Barns Ben har med Møje og Arbejde søgt sit Brød“. Dette synes han blandt andet at have gjort paa den Maade, at han har tilbragt nogle Aar — maa-ske en halv Snes Aar — som Præceptor for et Par unge Adelsmænd paa Udenlandsrejser. I Aaret 1649 studerede han i Padua, 1651 i Siena (begge i Italien),

senere har han vistnok opholdt sig i Paris, inden vi i 1659 træffer ham i Leyden. Nogle Penge har han vel tjent sig, hvad vi tør slutte ud fra, at han 1658 i Amsterdam af Oberberghauptmann B. Gedde købte $\frac{1}{10}$ i det Fossenske Jernværk (Brunnich: Kongsberg Sølvbergværk S. 139).

5. Juni 1659 blev Legardt immatrikuleret (indskrevet som Student) i Leyden; han kaldes ved denne Lejlighed Dr. medicinæ og angives til 40 Aar, hvad der vistnok er noget for lidt (jfr. Personalhist. Tidsskrift II, 201). Er Angivelsen rigtig, maa han være bleven Student allerede i en Alder af 13 Aar, hvad der nok kan være muligt, men næppe er sandsynligt. Han er vel nok født ca. 1614 eller 15. Et Par Aar efter er han kommen hjem til København og maa have haft et vist Ry som Læge. Han blev nemlig med Bestalling af 5. Maj 1662 antaget til Medicus hos Tronfølgeren, Prins Kristian (den 5.) paa dennes Udenlandsrejse; hans aarlige Løn herfor var 400 Rdl. (Rentekammerets Betalingsprotokol Nr. 6 a Fol. 66). Den 20. Maj rejste han tillige med Prinsen og hans Følge til Holland, England, Frankrig og Tyskland, hvorfra de vendte tilbage til København den 16. August 1663. Prinsen synes at have været vel tilfreds med Legardt; thi faa Dage efter Hjemkomsten, den 1. September tilsagde han Legardt 200 Rdl. til Kostpenge og Husleje foruden sin Gage fra Hjemkomsten at regne (Rentek. Betalingsprot. Nr. 4 a Fol. 132).

Hvor længe Legardt har været i Prinsens Tjeneste, kan ikke afgøres, men det har næppe været mere end et Par Aar. Enten han er bleven ked af Hoffets og Hovedstadens Larm, eller han har følt Længsel efter sin Hjemstavn Vestjylland — nok er det: den tidligere Hoflæge trak sig tilbage til en af Landets mest afsides

Byer, nemlig Ringkøbing. Her fandt han sig en Hustru i *Ingeborg Pedersdatter*, Enke efter Borgmester *Jens Jensen*,*) som var en Slægtning af Legardt; den 5. Januar 1666 fik Parret Tilladelse til at indgaa Ægteskab og til at vies i Huset uden Trolovelse og Lysning (Jyske Registre XIV, 404). Ved denne Tid maa man altsaa antage, at Legardt er flyttet til Ringkøbing. Her fik han ikke blot Ægteskabets Lykke, men ogsaa en Del Bryderier. I en — udateret — Ansøgning til Kongen, indgivet i Maj 1667 — klager han nemlig over, at Byens Borgmestre og Raad paalægger hans Hustru samme Skat, som hendes salig Mand — der var en færdig og flittig Trafikant (som han anden Steds, nemlig i en Forestilling af 20. Novbr. 1666 til Byens Magistrat siger) — havde svaret af sine Midler og Trafik, skønt der var skiftet efter ham, hvorved hun havde faaet den sletteste Part: en Del unyttigt Løsøre, gamle Huse og Markjord; hendes Mands Handel var væsentlig gaaet over paa andre Hænder, saa hun nu kun ved en Tjener drev en ringe Handel, af hvilken hun selvfølgelig var rede til at skatte. Hvad ham selv angik, bad han om at forundes lignende Privilegier som andre Medici og være fri for Byens Skat, i Særdeleshed for den Skillings Accise, som Borgmester samme Steds nyligen haver erlanget „til sin og Raadmændenes Profit, helst efterdi min Hustrus salige Mand og hans Fader for hannem i mange Aar haver været Borgmestre, som begge haver tjent Byen med stor Flid og Omsorg til deres egen Skade og Omkostning og ingen Vederlag af Byen derfor nogen Tid nydet“ (Jyske Indlæg 1667).

Den sidste Del af Ansøgningen ved man blev ikke bevilget; derimod blev hans Hustru fritaget for at sæt-

*) Borgmester i Ringkøbing Jens Jensen er ifølge Byens Kirkebog jordfæstet 2. November 1664.

tes højere i Skat, „end hvis hun pro quota efter den borgerlige Næring og Haandtering, som hun nu bruger, med Rette kan tilkomme“. (Jyske Tegnelser XV, 456 3/8 1667). Dette var Magistraten næppe tilfreds med, idet den havde erklæret, at „eftersom hver Mand i denne fattige og ringe Menighed havde for sig sin Byrde at bære højere, end som de vel kan taale, saa vidste de ikke at kunne samtykke, at Doktor Legaard kunde gøres noget Afslag paa hans Skat og lægges paa Byen, eftersom hans Huses Middel og Næring var saa god efter sin Maade som nogens af Borgerskabet“ (Jyske Indlæg 1667).

Legardt havde ogsaa økonomiske Bekymringer af anden Art, hvad han maatte dele med flere af de Mænd, der den Gang tjente Staten: han kunde nemlig ikke faa sin Løn. Det var ingen lille Sum, Staten eller — Kongen — skyldte ham i Aaret 1670, altsaa 3—4 Aar efter hans Afsked. Dette fremgaar af følgende — udate-rede — Ansøgning (Kopi i sjæll. Indlæg 1670 B.):

Stormægtige Konge, allernaadigste Arveherre!

Eftersom jeg Aar efter andet paa Skatkammeret haver anholdet om min ringe Restancer til et Aars Dag 1667, som da beløb sig efter rigtig Afregning, dateret Skatkammeret den 12. Januar samme Aar, 2038 Rdl. 6 Sk., hvoraf jeg aldeles intet haver bekommet, og som jeg fornemmer, Kapitelsgods overalt med Eders Kongl. Majestæts allermildeste Samtykke udlægges til Betaling, saa søger udi allerdybeste Underdanighed, mig maatte paa min naadigste Restance af Skatkammeret Udlæg udi nogle smaa Enge, som min Hustru for mig og endnu udi Leje haver, hvoraf Riber Kapitel med nogle tilliggende Boliger aarlig hidindtil haver nydt 10 Rdl., hvilke 10 Rdl. dog vi vare forpligt til at erlægge aarlig, om saa behager, til samme Kapitel, dersom jeg fornævnte

Gods til Betaling og Ejendom allernaadigst maa nyde. Herudi giver Eders Kongl. Majestæt en gammel tro Tjener stor Soulagement, paa sin Alderdom, som og inderlig skal ønske E. K. M. en glædelig og bestandig Regering.

E. K. M. allerunderdanigste Tjener.
Christian Legardt."

Resultatet blev et kongeligt Missive af 15. Juni 1670 til Kammerkollegiet om at afgive sin Betænkning herover (Sjæll. Tegnelser XXXIX, 100). Men videre synes Sagen ikke at være kommen. Mange Aar senere ansøgte nemlig Legardts Enke, da hun nok saa, at det var tvivlsomt, om hun nogen Sinde fik betalt sin Mands Fordring, der var løbet op til 2169 Rdl. 2 Sk., om i Stedet derfor at faa Kongetienden af Horne Sogn og jus patronatus til Faaborg og Aal Kirker samt et Stykke Jord, kaldet Lønne Toft. Hendes Ansøgning kendes for Resten kun i Udtog; der er i Rentekammerets Resolutionsprotokol XVII, Fol. 518 under 9. April 1689 givet den Paategning om, at Kongen ønsker Kammerets Erklæring derover. Men da var Enken død; thi i Ringkøbing Kirkebog findes hun anført som begravet den 16. Maj 1687 i sit 59. Aar. Det ser ud til, at hendes Ansøgning har henligget et Par Aar, inden Kollegiet gjorde noget ved den. Mere findes ikke om Sagen.

Legardt selv maa vistnok være død inden 1686. Hans Dødsfald findes nemlig ikke anført i Kirkebogen, der først begynder Pinsedag 1686.

BURE KIRKE

VED ALFRED JEPPESEN

Det hører til Sjældenhederne, at en fattig Kirkebygning i et lille vestjydsk Hedesogn har en Historie, der indeholder Ting ud over det helt almindelige, og som tør gøre Fordring paa særlig Behandling. Heller ikke i Bure (Bur) Kirkes Historie er der vel noget særligt, der kan gøre Fordring paa almen Interesse, men dog indeholder den en Del, som maa antages at kunne interessere den stedlige Befolkning.

Faa og sparsomme er de Beretninger, der stammer fra Bure Sogn, og det er saa at sige umuligt nogen Sinde at komme til fuld Klarhed om Sandheden af Kirkens allerældste Historie. Den Dag i Dag staar den lille og uanselig paa et Højdedrag ned mod Stor-Aaens Enge; men mangt og meget tyder paa, at den efter ældre Tiders Bestemmelse skulde være blevet en anderledes Kirkebygning, hvis Taarn skulde kunne øjnes, og hvis Klokker skulde kunne høres i Miles Omkreds.

Sagnet beretter, at blandt Hardsyssels fire ældste Kirker er Bure den ene; de tre andre angives at være Rom, Staby og Skjern. Efter alt at dømme er den opført i Slutningen af det 12. Aarhundrede. Ind i Kirkens Historie spinder sig imidlertid Beretninger om Bure Kloster, som Sagnet anviser Sted, der hvor nu Sognets største Gaard, Burgaard, er beliggende. Der har ingen Sinde været et selvstændigt Kloster med egen Prior.

Hvad der derimod lyder langt mere troligt, er den Forklaring, at Tvis Kloster har haft en Filial i Bure i Lighed med Skærum Kapel i Ulfborg Sogn. Burgaard har da været en Ladegaard med tilhørende Bøndergods, der bestyredes af Brødre fra Moderklostret. En rimelig Forklaring paa Kirkens Oprindelse er da den, at det er disse Munke, der har ladet den opføre. Men hele Kirkens Arkitektur tyder paa, at de har haft store Planer med dette deres Byggeforetagende og villet rejse et Guds-hus, der kunde synes vidt. Hvorfor Planen ikke er blevet realiseret, er det umuligt at dømme noget om. Selve Egnen har muligvis — da det kom til Stykket — afskrækket dem.

Hvis virkelig Kirkens Bygmestre stammer fra Tvis, kan vi derigennem faa en rimelig Forklaring paa Sognets mærkelige Navn. „Tuta vallis“ Stifter var den fra Folkevisen saa meget omtalte Hertug Buris, hvis Navn Munkene har villet udødeliggøre gennem Bure Sogns Navn. I gamle Dokumenter tales der om „Buri“ Kloster og „Buri“ Kirke. 1638 skreves „Bure“.*)

Et Sagn fortæller, at Kirken først skulde have været bygget ved Kjeldal ca. 1000 Al. vestligere, „men at Troldfolket nødte de første Kristne til at fortrække til det nuværende Sted“ (efter Ewald Tangs Beretning til Bur Kirkeprotokol). Beretningerne er modstridende og vanskelige at rede ud fra hverandre. Visse Ting synes endog at tale for, at Kirken virkelig har været langt

*) Forstavelsen *Bur* findes i mange Stednavne, især Skovnavne, f. Eks. Burlund, Burskov, Burholt og Buris (nu Sognavnet Borris). I Skaane findes Stednavnet Burløff. Bur synes da ikke at have noget med Personnavnet Buris at gøre, men snarere er det et nu ukendt Navn paa en Træart. Bur har forøvrigt ogsaa i ældre Dansk Betydningen Landsted, Bolig og Hytte. Som sidste Led findes det i Navne som Jomfrubur og Fadebur.

større og mægtigere end nu. En Fælle ved Kirken kaldes endnu Møborg Øgfælle, skønt Møborg og Bur aldrig har hørt sammen, og et andet Sted kaldes Møborg Gade, hvor Vognene holdt i Rækker om Søndagen. Folk maa være kommen kørende dertil langvejs fra, saa Kirken maa have ejet et vist Ry.

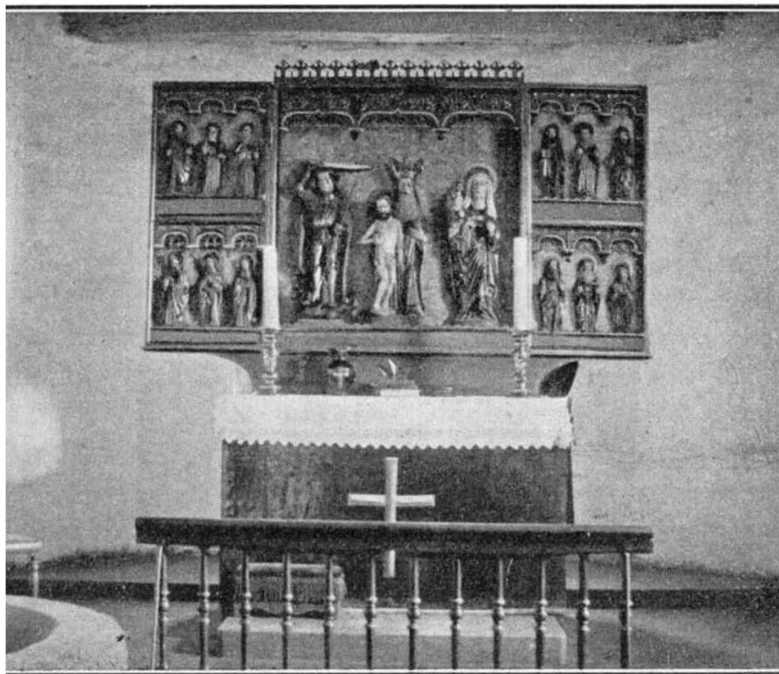
I en Fortegnelse over Ribe Stifts Kirker 1340, hvori Klosterkirkerne ikke er optaget, nævnes ogsaa Buræ, der da altsaa har almindelig Sognekirkes Benævnelse.

Egentlig skulde Bure Kirke efter kongelig Bestemmelse forlængst være jævnet med Jorden. I Christian den 3.s Klemmebrev af 1555 trues den nemlig med Nedbrydelse, idet det udtrykkeligt hedder: „Burre Kirke skal ødelægges oc komme til Hiælp at bygge Wemb og Gjörding Kirker mett“. Befalingen blev dog af en eller anden Grund ikke efterkommet, og Kirken fik Lov til at staa. Senere blev den en Del af Tresognskaldet Gjörding, Vem og Bur.

Kirken ejedes indtil 1710 af Kronen, der dette Aar solgte den tillige med Gjörding og Vem Kirker ved offentlig Auktion i Ribe til Frantz Linde til Pallesbjerg. Senere kom den med hans Datter, Sophie Linde, som Medgift ved hendes Ægteskab med Henrik Leth til Nørre-Vosborg. Under dette Gods hørte Kirken indtil 1911, da den blev selvejende.

Bure Kirke er lille og lav. Nogle Tal, som her angives efter Maalinger, E. Tang lod foretage, viser nok som dette. Dens Højde er 26 Fod, udvendig Længde indtil Absis 45 Fod og Bredde $25\frac{1}{2}$ Fod. Baade Skib og Kor, der er opført af tilhugne Kampesten, gaar indvendig ud i ét. Mod Øst er tilbygget en uforholdsmæssig stor Absis, der er ikke mindre end 12 Fod dyb. Alt taler for, at hele Kirken er et forlænget Kor, der senere ved en spidsbuet Triumfbue er blevet delt i Høj-

og Lavkirke. En smuk Sokkel findes om Absis og omtrent Halvdelen af den øvrige Kirke, hvor den pludselig hører op og fortsætter med en sædvanlig Fod af Kvadersten. Mod Nord er der i en nyere Tid tilbygget et

Altertavlen i Bur Kirke.

lille Vaabenhus. Loftet er fladt og af Træ, Taget er af Blyplader.

I Aaret 1842 satte den daværende Ejer, Etatsraad Tang, et Klokkespir paa den vestre Ende, „men da dette ved Lynild blev beskadiget, og da det fandtes, at det ved at hvile paa Kirketaget beskadigede samme, lod E. Tang det helt ombygge, saaledes at der udenfor Gavlen opførtes en fast Mur, det kunde hvile paa, og Kirken fik da sit nuværende ranke Spir“. Hvor tarveligt og enkelt dette Klokkespir end er, pryder det dog

meget den lille Kirke, paa hvis Udstyr der ellers ikke er ofret meget.

Et saare smukt og sjældent Stykke Inventarium ejer Kirken imidlertid i sin Altertavle, der er et herligt Udskærerarbejde fra Slutningen af Middelalderen. Den bestaar af en Midtertavle og to Sidefløje. I Midten ses Gud Fader, til hvem den blødende Kristus hælder sig, St. Jørgen, der væbnet med Sværd træder en frygtelig Djævleskikkelse under Fode, og endelig Jomfru Anna, der bærer Himmeldronningen, i hvis Skød Jesusbarnet hviler. Paa Fløjene er de tolv Apostle udskaarne.

Da Kirken i 1832 fik en Hovedreparation, blev den gamle Altertavle opmalet og opforyldt, og i 1908 er den atter blevet istandsat under Nationalmuseets Tilsyn. Ellers findes der i Kirken en romansk Granitdøbefont og en smuk Prædikestol i Renæssancestil, skænket af Bendt Christensen 1634, den samme, der har foræret Kirken dens to Alterstager.

Kirkegaarden har kun faa gamle Gravsten. I ældre Tid var der flere over Burgaards Ejere. E. Tangs ældre Broder, Justitiarius ved Viborg Overret C. N. Tang, tilbragte som 11 Aars Dreng en Dag med at granske de utydelige Indskrifter paa Bure Kirkegaard. Han afskrev syv, som han paa Opfordring senere meddelte sin Broder. De kan læses i Bure Kirkeprotokol.

TILSTANDEN I HARDSYSSEL PAA CHRISTIAN VI's TID

MEDDELT VED CHR. CHRISTENSEN

Som en Fortsættelse af de tidligere i Vendsyssel og Aalborg Amts hist. Aarbøger samt i Jydske Samlinger udgivne Indberetninger fra Christian VI's Tid om Tilstanden henholdsvis i Vendsyssel, Himmerland og Thisted Amt, skal her meddeles, hvad der foreligger af de tilsvarende Indberetninger for Hardsyssels Vedkommende.

Ved Forordning af ²⁵/₆ 1735 blev der paalagt Stiftamtmandene i samtlige Landets Stifter at indsende til Kongen „Relationer“ om de økonomiske Forhold m. m. i de dem underlagte Byer og Amter, og til Brug ved Udfærdigelsen af disse Relationer lod Stiftamtmandene igen af de forskellige Retsbetjente, Toldere og andre Embedsmænd i deres Stift udfærdige specielle Indberetninger, i hvilke hver Embedsmand for sit Embedsomraade og for Byernes Vedkommende undertiden den derværende Magistrat gjorde Rede for de i nævnte Forordning nærmere opstillede Spørgsmaal, der var følgende:

„1) Angaaende ethvert Amts Tilstand, Beskaffenhed og Produkter.

2) Hvorudi enhver By og Distrikts Handel, Negocie (Storhandel), Haandtering og Næring bestaar.

3) Om samme har aftaget eller tiltaget og hvad dertil kan være Aarsag.

4) Ang. vores ved Søen beliggende og til Vands negocierende Provincier og Byer maa i Særdeleshed indhentes Efterretning om de ind- og udgaaende Varer ved egne eller fremmede Skibe blive ført, hvorledes ethvert Steds Skibsfart er beskaffen, hvor mange og hvor store Skibe ved hvert Sted befindes, hvor deres Fart egentlig gaar hen og hvorudi deres Befragtning frem og tilbage bestaar. Ligeledes skal og indberettes, hvad egentlig føres til og fra Landstederne.

5) Om nogle og hvad Slags Fabriquer eller Manufaktur*) det være sig under hvad Navn det vil, udi enhver By, Amt og Provincie befindis. I hvad Stand de er, om der tilforn har været andre og hvad Slags, og af hvad Aarsag de have aftaget eller ere ganske udgangne.

6) Om hvorledes og til hvem Privilegiae i saa Maade er udgivne, af hvilken Beskaffenhed, om de er monopolske eller exclusiva, hvilke der ere paa en vis Tid, og hvilke der ere bestandige.

7) Hvilke og hvor mange Societeter**) og Laug enhver By og Provincie har, saavel som og Tallet paa Kjøbmænd, Kræmmere, Haandværksfolk og alle dem, der driver Handel, samt omtrent deres Tilstand, saavidt vides kan, om Haandværksfolk fattes dem og hvad Slags.

8) Om der er Indbyggere nok til at dyrke Landet, om Landvæsenet og Agerdyrkelsen ikke kunde være at forbedre, og hvad begge Dele maatte fattes.“

I den Samling af Relationer fra 1735 der findes opbevarede i Rigsarkivet, nemlig under Kommercekolle-

*) Væverier og Spinderier osv.

**) Selskaber.

giets Arkiv, findes der for Hardsyssels Vedkommende desværre kun Indberetningerne fra Købstæderne, hvorimod alle Herredsrelationerne mangler, hvilket dog ikke har udelukket, at man gennem de foreliggende faar en Del Oplysninger ogsaa om Forholdene paa Landet. Til Til Gengæld har vi fra Hardsyssel en anden Række ret fyldige Relationer, der danner et godt Supplement til Rækken fra 1735 og som for en enkelts Vedkommende ogsaa omhandler et Landdistrikt, nemlig Skodborg-Vandfuld Herreder. Denne sidstnævnte Række, de saakaldte „Jessenske Relationer“, hidrører fra 1743—44, blev affattet paa Foranledning af Oversekretær i det danske Kancelli Grev Johan Ludvig v. Holstein og indsendt til Kancelliet i Henhold til kgl. Befaling. Deres Øjemed var at tjene til Brug for Sekretær i samme Kancelli E. I. Jessen ved Udarbejdelsen af en Danmarksbeskrivelse, der dog aldrig naaede at blive fuldført.

De Jessenske Relationer, der tildels omhandler de samme Emner som de fra 1735 og adskilligt flere som f. Eks. Sundhedstilstand, Antikviteter, Sprog, Navneskik m. v., vil her blive udgivet i Forening med disse, dog saaledes, at der udelades, hvad der kun vilde medføre Gentagelser, og iøvrigt hvad der i nærværende Forbindelse maa forekomme ligegyldigt som Indlednings- og Slutningsformularer o. l.

Hvad endelig angaar den sproglige Side af Udgivelsen, er det tilstræbt saa meget som muligt at bevare Tidens Duft og Farve, omend en Del Affilinger har været nødvendige for at gøre det ofte knudrede og besværlige Sprog nogenlunde læseligt og forstaaeligt*) Ved Stednavne og Slægtsnavne er dog ikke foretaget nogen Ændring i Stavemaaden.

*) Ved mange baade Sætninger og enkelte Ord, særlig Fremmedord, der til Tider er stavet paa den besynderligste Maade, har man ondt ved at gætte sig til Meningen.

SCHODBORG HERRIT *)

(1743).

1. Fra *Otte Sund*, som er et lidet Færgested, imellum Thyeland i Aalborg Stift og dette Land, som er Harsyssel, ungefærlig en Fjerdings Vej over Vandet Limfjorden. Færgegaarden ligger i Thyeland, mens det yderste Sted paa den Side, der ligger ud paa et Stenref, kaldes Piin Huus i *Humblum Sogn*, hvilket Sogns Kirke med Taaren paa ligger paa en Bakke høit, hvorføre de Sejlene i Limfiorden til og fra Aalborg af samme Kirke formedelst Grunde i Fiorden har deres Mærke og Gising. I samme Sogn er en Herregaard kaldes Weiberg eller rettere Weierberg formedelst den ligger paa en

*) Denne Indberetning, der tillige omfatter Vandfuld Herred og Lemvig Købstad, er dateret Lemvig, den $30/8$ 1743 og indgivet af By- og Herredsfoged Søren Jørgensen Faber, der fik Udnævnelse som saadan d. $25/9$ 1722. Han var fra Korsør, hvor han d. $27/7$ 1715 ægtede Enken Karen Rasmusdatter, der fødte ham to Døtre, Birthe Cathrine og Birthe Kirstine (f. henhv. 1716 og 1721). Han synes at have været Skipper eller Handelsmand, thi i August 1717 blev han „ved Fjendehaand berøvet Skib og Gods“, og dermed al sit timelige Velfærd, saa han med Hustru og sine 4 smaa Børn kom i den yderste Armod. Han befandt sig ved den nævnte Lejlighed selv ombord paa Skibet og blev af de Svenske ført til Gøteborg, hvor han en Tid blev holdt fangen. I sin Ansøgning om Embedet og senere paaberaaber han sig denne Begivenhed og minder Kongen om, at denne har lovet ham „et Stykke Brød“, uden hvilket han med sin Familie vilde hjemfalde til den bitre Nød. Det „Stykke Brød“, han derefter fik, var ikke af de største, og i Kopskattemandtallet af 1743 angiver han sine aarlige faste Indtægter til 30 Rdl. og ansætter Fogedkornet til en aarlig Værdi af 46 Rdl. Han ejede et Hus i Lemvig til en Værdi af 120 Rdl. (herunder dog indbefattet 24 Lod Sølv) mens hans Gæld var 100 Rdl. I Aaret 1747 trak han sig paa Grund af „en ham paa hans Alderdom tilslagne Maleur“ tilbage fra sin Embedsvirksomhed og døde d. $14/12$ 1752, 70 Aar gl. Hans Enke døde 1755 i en Alder af 78 Aar (begr. $13/9$).

Bakke og Limfjorden vesten, norden og østen om sig, saa det mindste Vinden rører sig, er den incomederet meget af Veiret. Dens Bygning bestaar af Bindings-tømmerarbeide med Straatag, nu tilhørende Madame Ingeborre Sal. Hans Jørgensens *) Noch en ucomplete-rit og tiendefri Gaard, kaldes Strandbye, som ligger i den øster Kandt af Sognet ved Limfiorden, hvortil er noget Kratskov, som formedelst Skovgræsset er mere skadeligt (i Henseende til Qveget, som deraf bliver sygt og faar Blodgang) end gavnligt. Bygningen er Bindingsværk med Straatag nu tilhørende Sr. Mads Stabye**). Begge Gaarders saavel***) Sognets Marker er sandet og skarp Rugmark, som er deres meste Sæd; thi de saaer lidt Hør, mens mindre Byg. Synder i Sognet lidet Hede, hvorpaa de graver deres Ildebrand.

2. *Resen Sogn*, som er Hovedsognet til bemeldte Humblum, dens Kirke har et rund Taaren med et lidet Spir, hvilket Sogns Marker er sandet og skarp Rugmark. Synder i Sognet ere Dale og Bakker med noget Hede, som grænser ud til Kiergaards Mølle (hvor falder en liden Strøm udi den saakaldte Killen eller Limfiorden), som er i Hierum Herrit.

3. Øster fra ovenstaaende Humblum ligger en Fier-

*) Ingeborg Mulvad, E. e. Hans Jørgensen, der havde købt Gaarden 1732 og døde 1740; hun boede der til sin Død 1758.

**) Prokurator Mads Christensen Stabye til Gudumkloster, boede 1727 og følgende Aar paa Landting i Hanning Sogn, men forpagtede senere Gudumkloster, som han købte 1732. „Strandbye“ eller rettere Strandberggaard afhændede han 1749 til Niels Sørensen Hallebye. Han døde d. 18/8 1756, 71 Aar gl., og hans Hustru Anne Marie Wornicke (eller Wornich) den 9/10 s. A. (Disse og andre Oplysninger om Prokuratorer er mig velvilligst meddelt af Hr. Postexp. H. Hiorth-Nielsen).

***) Dette Ord anvendes af Faber baade her og i det følgende i Stedet for „saavel som“.

dingveis over Vandet en liden Ø, kaldet Wenøe, som er under Schodborg Herrets geistlige og værslige Jurisdiction men betienis af Præsten i Hierum, som fra Struer i Gimsing Sogn til bemeldte Wenøe lader sig i beqvem Veierlig med en Baad over sætte paa samme Land, hvor Indbyggerne skiftes til at age ham fra Vandet til Kirken, som er liden og uden Taaren. Landsstrækningen fra den norderste, som kaldes Nørskou, til synderste, som kaldes Synderskou, er en sterk Mil. Mit paa Landet ligger ved Kirken Wenøe Bye, bestaar af 12 Beboere. Det lengste tvers over Landet er nordøst paa en god Fierdingvejs, hvor der er Hede, og det smalleste synder, en half Fierding. Ganske Landets Grund er stenet, skarp og sandet Rugmark. Naar tørre Sommer indfalder, avler de knap ikke det, de saa. Paa Landet er og nogle faa Harer, item Ræve og lidet Smaafuglevildt.

4. Næst efter foranførte Resen er *Gudum Sogn*, dedsens Kirke er uden Taarn og ligger tæt ved Herregaarden, som kaldes Gudum Closter, der og i gammel Tid har været et Nune Kloster, dedsens Borgegaards Bygning er Bindingsværk, teglhængt, Ladegaards Bygningen, som ordinaire med Straatag; tilhører nu Sr. Mads Stabye*). Samme Gaard tilhører en stor Hede, kaldes Closterhede, som strækker sig med den sydoust Side langs med Angelands Mose i Sydvest ungeferlig 2 Mile, af hvilken Hede den største Del Herredernis Beboere faa deres Lyng for Betaling. Ved benævnte Angelands Mose paa den væster Side er en Høj, som siges K: Angeland skal være begravet. Merbemeldte Gaard saavel Sognets Mark er god og beqvem til alle Slags Sæd, Rug, Byg og Haure. Strax ved Gaarden er en Vandmølle, som faar sit Vand

*) Ejede G. 1732--51. Han afhændede den til sin Svigersøn Johan Frederik Vedel.

fra nogle Vældsteder i Bakken synden for. Norden i Sognet ved Limfiorden (hvor en Del Sognets Mark paa-støder ligesaa vel som næst for benevnte Humblum og Resen Sogne med den vester Side) ligger en liden Vandmølle, kaldes Aae Mølle, som maler ved samme Strøm som ovenanførte Gudum Closter, og Vandet har sit Udløb i Limfiorden. I Sognet er fornemmelig en stor Høj, hvorpaa i Krigstider Baunet har været rejst, derfor endnu kaldes Baunehøj.

5. *Faberg*, som er Annexet til bemeldte Gudum, hvis Kirke er med Taarn. Synder i Sognet Hede og Rugmarksland, mens nær i Sognet grøn Markjord. Her er 2de Vandmøller, som har sit Vand østen fra sig oppe i Heden; den ene kaldes Neps Mølle, den anden Væster Mølle; begge gaar ved een Strøm, som har sit Udfald forbi Flynder Mølle, hvorom i den 10de Part skal meldes.

6. *Nør Nissum*, hvis Kirke har Taarn og ligger paa en Bakke høi. I Sognet er en Herregaard, kaldes Kongensgaard, som Saldshusen med øvrige Borgegaardsbygning alt med Bindingsværk og teglhengt, Ladegaards-husene ordinaire Bygning med Straatag, tilhørende Hr. Kammerraad Mathias Pettersen *). Gaardens saavel Sognets Mark er grøn Markjord, beqvem til Rug, Byg og Haure. Nordersiden af Sognet grenser til Limbfiorden, hvor er en Del Dale og Bakker, mens god Græsning og Fægang.

*) Søn af Købmand Peder Madsen i Lemvig, hvor han i Aaret 1716 havde Dug og Disk, da han ved Ægteskab med Maren Madsdatter, Enke efter Kongensgaards forrige Ejer, Jens Lauridsen Wandberg, tilgiftede sig denne Gaard, som han ejede til sin Død 1745. Iflg. Mandt. p. Formue-, Kop-, Heste- og Karosseskat 1743 var han ogsaa da bosiddende i Lemvig, hvis rigeste Mand han var; han holdt da ogsaa baade Tjener og en Chaise (jfr. iøvrigt O. Nielsen: Skodborg og Vandfuld Herreder S. 76 f.)

7. *Lemb Sogn*, som ligger næst væsten til forbemeldte Nissum, og er Annexet til Lemvig, dens Kirke med Taarn ligger højt, strax ovenfor bemeldte Kiøbsted. Nør i Sognet grenser til Limfiorden, og er en Herregaard, kaldes Cappel, dedsen Boregaards Bygning er Bindings-tømmer, teighengt, Ladegaarden ordinaire Bygning med Straatag, tilhørende Sr. Niels Jacobsen, Kiøb- og Handelsmand i Lemvig*). Herved et lidet Krat, dog ej af nogen Bonetet. Gaardens saavel Sognets Mark er grøn Markjord, beqvem til Rug, Byg og Haure, dog mest af de 2de sidste Slags.

8. *Mæborg* (hvortil forestaaende Gudum Closters Hede og Ejendom grenser synder paa), dens Kirke med Taarn ligger højt. I samme Sogn er en Herregaard, kaldes Holmgaard, hvis Boregaards Bygning er grundmuret, teilhengt med et lidet Taarn paa med Blyteknig, Ladegaardsbygningen Bindingsværk med Straatag, som tilhører velbr. Christian Linde**). Gaardens Mark nogenledes, mens Sognets sandet og skarp Rugmark, hvilket Sogns Sydvestside har en stor Hede, hvorpaa de graver en Del Tørve, hvormed ej alene Kiøbstedet Lemvig, mens endog andre for Betaling bliver forsiunet, og Bonden for samme sit Arbeide

*) Købte 1741 ved Auktion Kappel, der senest havde tilhørt Peder Wandborgs Enke. Han overdrog 1759 Gaarden til sin og Hustru Ane Marie Jensdatter Wandborgs eneste Søn Jens, der s. A. blev adlet med Navnet Stjernhjem. Han var 1743 den rigeste Mand i Lemvig efter Kammerraad Math. Petersen.

***) Søn af Christen Linde til Volstrup, ved hvis Død 1706 han arvede Gaardene Bækmark og Ulsund, medens han 1731 erhvervede Holmgaard ved Køb af Fru Sophie Gyldenstiernes Arvinger. Han døde 1752 og ligger tilligemed sin Hustru, Ane Marie Poulsen, begravet i Nees Kirke, til hvilken de 1730 har skænket en anselig Lysekroner, der bærer deres Vaaben. Til Flynder Kirke lod de bekoste et „Bryst-Støch“ (Knæfald) til Kirkens Beprydelse og Menighedens Nytte.

haver nogen Hielp til kgl. Skatter og andre Udgifter. Her løber en Aa, som har sin Begyndelse øster fra Angelands Mose og kaldes Møeborg Aa, som skiller mellem Hierum og Schodborg Herrit og (har) Udløb til Fiorden ved Nees og Minden i Fialtring Sogn.*)

9. *Nees Sogn*, som er Annexet til næst forestaaende Møeborg, hvis Kirke er uden Taaren; her i Sognet er en Herregaard Ulsund kaldet, hvis Bygning overalt er ordinaire Bindingsværk med Straatag, tilhørende velbr. Christian Linde. Gaarden saavel Sognets Mark er skarp og sandet Rugmarksjord, og synder i Sognet som kaldes Skaldstrup er nogen Hede, hvoraf Gaarden og Sognets Beboere har deres Ildebrand. Dette Sogn er næstendels runden om med Vand og Fiorder omringet, hvilket har sin største Tilløb ved en Aas Begyndelse i Hammerumherret, der har sit Løb igennem Kiøbstedden Holstebro, videre væster paa ned under Schjørnum Brod udi den ene, som kaldes Synderfior, saavel forestaaende Møeborg Aa tilligemed Beckmarck Aa, hvorom siden skal meldes.

Nørfiorden, hvor Sognets Beboere (i begge), naar de fra Hovarbeide og deres egen Gierning kan have Lejlighed og Tid, fisker nogle smaa og faa Flynder, hvoraf de til Sognets Fattige giver deres foresatte Andel. Fanges og undertiden om Foraaret, naar Mindet er oven og

*) I sin Beskrivelse af Herredet (1795) fortæller C. Dreyer om Møborg Aa, at Vandet deri efter et Sagn „er af den særegne Beskaffenhed, at ingen deri kan synke, hvorpaa anføres til Bevis adskillige gamle Kiellinger, som der ere trufne flydende. Vel indestaar Forfatteren ikke for Rigtigheden heraf . . . imidlertid skal nok Aarsagen og Sammenhængen være denne, at Vandet ved den søndre Side af Aaen har en Slags opbærende Kraft, saa at om et Menneske falder ud, gaar han dog ei til Bunds, skønt Aaen er dyb, men svømmer ovenpaa, hvorpaa dog virkelig nogle gamle Kiellinger skal have været et Bevis“.

har sit Udløb i det store Vesterhav, nogle faa Lax, ja nogle af Sognets Beboere farer med deres Baade over forbenevnte Synderfior til det saakaldede Klitten i Syndernissum Sogn i Ulborg Herret, hvor de om Sommeren bygger en Jordhytte*) og der forbliver til St. Hansdag, da de imidlertid søger lidet Fiskende i det store Væsterhav til deres Husbehov, hvilke Fisk bestaar den største Del i Hvingler eller saakalde Koller, nogle faa Torsk, Rokker eller efter Fiskernes Talemaader Skader og nogle Skulder eller store Flynder.

10. *Flynder Sogn*, hvis Kirke har Taaren, hvor der i Altergulvet op til Muren paa den nordre Side staar en stor fuldkommen Ligsten med Jærnkere fastsat, hvorpaa er udhugget et Corpus med en Commandostav i Haanden, som efter gamle Folks Beretning siges, at der sammesteds i Kirkegulvet er nedsat en Juel, som i gamle Tider har ejet forestaaende Holmgaard i Møeborg Sogn**). Denne sal. Herre skal forlængst ført Commandoen paa hans Mai.st Orlogsflaade. Paa samme Sten findes ved hans højre Fod udhuggen en Hunds Efterlignelse og dens Navn med fulde Bogstaver Sepriis. Denne Hund skal have været med paa hans Herres commanderende Skib, da Floden har lagt forankret ved Natte-tider, og været i Cajutten; da Hunden lugtet eller, efter jydsk Talemaader, veiret noget at være i Vente og paa Færde, hvorefter den formedelst sin Giøen og Larmen blef udlat, da den straxen skal have løbet fremmest i Skibet og der sterkere med sin Giøen taget paa, hvorved Folkene blev var, at Fjendernes Flode kom ansættende, saa bemeldte Herre, der førte Commandoen tillige-

*) En saadan Fiskehod (fra Klitterne ved Nymindegab) findes paa Frilandsmuseet ved Lyngby.

**) Chr. Juel til Ustrup. Jfr. om denne Ligsten. O. Nielsen: Skodborg og V. Hrdr. S. 310 ff.

med de øvrige andre Skibe maatte cappe for des snarere at komme under Seil og til at hindre Fiendens Foretagende, hvilket skal have givet ham Kierlighed til Hunden, at den og dens Navn paa hans Ligsten skulde hugges. I samme Sogn er en Herregaard kaldes Bechmarch, hvis Borgegaards Bygning bestaar af Bindings-træ og teglhængt; Ladegaarden ligeledes Bindings og Straatækning, der tilligemed de 2de næst foranførte tilhører velbr. Christian Linde. Gaardens saavel Sognets Mark er sandet skarp, og deres meste Sæd Rug. I bem.te Sogn er endnu en ucompleteret og tiendefri Gaard, hvis Mark grendser tæt til Holmgaard, Møeborg Sogn, der iligemaade tilhører velb. Christian Linde. I Sognet er og nogen Hede, hvoraf de graver Lyngtørve, og Moser, hvori de graver Skoetøre. Der findes og en Vandmølle, som har sit Vand fra de Møller, hvorom er talt under Nr. 5, og har sit Løb under Bechmarks Broe, som skiller imellem Møeborg og dette Sogn, ned i Nees Fiord og videre ud i Minden.

11. *Bøufing*, som er Hovedsognet til næst foregaaende Flynder, dens Kirke med Taaren. I samme Kirke Friherre Hr. Baron Juel til Ryssenstein har sit Begravelsessted, og findes oppe ved Alteret staaende et halv Corpus, som skal være Baron Ryses Efigies, udhuggen i Allabast.

Her i Sognet findes Ryssenstein, som er Friherrens Residents (eller Bøufing, af hvilket sidste Amtet kaldes Bøufing Amt) nu tilhørende Hr. Baron Ove Hendrich Juel*) dedsens Borggaards Bygning, som ligger noget

*) F. 1685, Søn af foregaaende Indehaver af Baroniet Ryssensteen. Baron Christian Juel, var Ejer af Ryssensteen, Lundbæk, Pandum og Udstrup. 1696—98 gik han paa Ridderakademiet i København, blev 1702 Kornet ved 1. sjæll. nat. Rytterreg., afsk. 1703, hvilket Aar han ægtede Ida Anna, Grevinde af Rantzau, i hvilket Ægteskab han havde 7 Børn. Han døde 1749 og blev begravet i Bøvling Kirke.

fra Ladegaarden, er ny Bindingsværk, teglhængt; Lade-
gaarden ordinaire Bygning med Straatag.

Strax ved bemeldte Ryssenstein falder Birkeretten om
Fredagen i et dertil indrettet Hus for Friherrens egne
Bønder og Tiener*).

Til bemeldte Ryssenstein saavel som Sognet er overalt
skønne store Marker og Engbierring, er ogsaa en Mølle
kaldes Faar Mølle, som har sit Vand oppe fra Romb
Lumborg i Kron-Heeden og Udløb under Geedebro
ned i Fiorden og udad Minden. Samme Aa skiller
mellem Bøufing og Flynder Sogn.

12. *Lomborg Sogn*, dens Kirke med Taaren. Sognets
nordere Del bestaar af grøn Markjord og den sønder
Part er sandet og skarp Rugmarksland. Paa nordere
Side er saakaldede Stoeren, hvorefter de har noget Ilde-
brand, og deres Fædrift. Søndene for Sognet ligeledes
Hede, som kaldes Kron Heeden hvori ligger et lidet
Hus men har et stort Navn og kaldes Cronborg.

13. *Romb Sogn*, som er Annexet til næst foregaa-
ende Lumborg, hvis Kirke har Taaren. Her i Sognet
er en Gaard kaldes Ørts, hvorefter den halve har sit
completterede Hartkorn og Herregaardsprivilegier, hvil-
ken er Hr. Baron Juel tilhørende, den 2den halve, ucom-
pletterid og tiendefri, tilhører Cabbels Ejer Sr. Niels
Jacobsen, Kiøb- og Handelsmand i Lemvig, fra hvilken
sidste halve Ørts, Cappel Gaard og dedsen Ejere skal
have deres Ildebrand. Samme Ørts Mark med de øv-
rige af Sognet er fuld med Sten, skarp og sandet, hvor-

*) Ryssensten Birk hed oprindelig Bøvling Birk og eksisterede
allere i Middelalderen. Da Kongen 1668 stadfæstede Ribe Bi-
skops Birker, strakte det sig „paa Længde fra Fjaltring Aas til
Brørup Bro og paa Bredde fra Sønderfjord til Ramme Sogn“.
(O. Nielsen: Skodborg-V. Hrd. S. 277). 1735 var Birkefogden
Laurs Sørensen Rømer og Birkeskriveren Anders Andersen Mørck.
Birket indgik d. 17/10 1821 under Herredernes Jurisdiktion.

for dedsens meste Sæd bestaar i Rug, lidet Havre, mens mindre Byg.

14. *Heldum Sogn*. Er en liden Kirke uden Taaren. Sognet bestaar af sex Gaarde, hvis Mark er god grøn Markjord, dog noget Hede, sønder i Sognet, som kaldes Stoeren, hvor de har deres Fædrift og noget Ildebrand.

15. *Tørring*, som er Hovedsognet til næst bemeldte Heldum, dens Kirke ligger højt og haver Taaren. Her i Sognet er en Herregaard, kaldes Waschergaarden, hvis Bygning overalt er Bindingsværk med Straatag, som tilhører en Bonde ved Navn Olluf Madsen. Gaarden saavel Sognets Mark er god grøn Markjord, hvori saaes Rug, Byg og Haure. Sønder i Sognet Hede, som kaldes Stoeren. Nordoust i Sognet og fornemmelig ved Præstegaarden er Bakker og Bierge. Imellem næst forestaaende Heldum og dens Præstegaard er en liden Sø kaldes Horen Søen, som har sit Udløb øster paa ved Molbeck Hus. Endnu en anden Sø norden for Waschergaard imellem samme Sogn og Hygum, som kaldes Wascher Søe, mens i begge er ikke andet end smaa Skalle og nogle Græsgjæder*), hvorfor ejheller nogen vil gjøre Bekostning paa Waade eller sinke sig og sine Folk, allerhelst det ikke kan betale sig.

16. *Harboeøer*, hvis Kirke er med Taaren. Samme Sogn er det norderste i Riiber Stift. Skellet imellem Aalborg og dette Stift har Friherre til Ryssenstein og Stamherren Hr. Major Moldrup til Westervig i Aalborg Stift for nogle Aar siden paa ny ladet opkaste. Det sønderste og nærmeste Stæd ved samme Skiæl i Aal-

*) „Et Slags smaa Giedder, som fanges om Foraaret i Kiære og smaa Bække, hvilke ere grønagtige og æde Græs“ (Vidensk. Selsk. Ordb.)

borg Stift kaldes Thyboe Røn, og det norderste og nærmeste Sted ved Skiællet i Riiber Stift er Nør Langer i dette Harboeøre Sogn, og er fra Vesterhavet ved samme Skiæl tvært over Landet til Limfiorden en half Fierding Vej. Bemeldte Harboeører Land er et lavt Land, har lidet Sædemark formedelst Jorden er vaad og kold, som ofte ved en stærk Nordvæst, og skadeligste Vind for Korngrøden saavel som Høbierring, der jevnlig her blæser og derved ofte Gange forvolder Havets Overgang, bedærver deres Sæd og paafører Folkene ikke liden Fare og Forskrækkelse. Samme Land er i Strækning fra den sønder Ende næst op til Ferring Sogn og til det nordeste Skiæl som meldt 2de Mile. Den største Del Sognets Beboere nære sig (ja ofte med Livsfare) af Fiskeriet paa det store Vesterhav om Foraaret saavel som om Høstdagene, hvor de fisker Torsk, Hvilling, Skader, nogle store Flynder, der kaldes Skuller; undertiden faaes en Helleflynder, Makrel, Sild, ja naar de derfor vil gjøre sig Umage, kan vel og bekommes nogle Hummer.

Sønder paa Landet ud mod Havsiden findes nogle Sandbierge paa norden Side, som vel med Klittag og Maregræs er begroet mens dog ved den stærke Nordvæst flyer og bedærver saavel Agerjorden med Sæden som endog Græsset og Engbunden. Ved Sønder- og Syd-outsiden af Landet er Limbfiorden langs med, hvoraf Landet med en stærk Østen og ofte tager Skade ved høj Vandflod.

VANDFULD HERRIT

i bemeldte Bøufing Amt begynder fra det sønderste at gaa nær paa.

17. *Fialtring*, hvis Kirke har Taaren. Sognets Mark

er nogenledes, men formedelst det store Vesterhav, hvortil Marken paa vester Side grænser, bliver Korngrøden saavel Høbierringen de fleste Aaringer af den stærke Norden og Nordvæst, ja undertiden af den saakaldede Havsuge*), eller rettere at sige faldende Dug, bedervet. En Del Sognets Beboere, naar de har Frihed fra Hove og deres egen Bondearbejde, nærer sig af Fiskeri paa Havet.

Sønder i samme Sogn er det Minde, som, naar det for Stormvinde af stærk Norden og Nordvæst kan holdes aaben, har sit Udløb af 2de Fiorde. Saa er og i samme Sogn en liden Sø, som ligeledes har sit Udløb til bemeldte Minde, og naar det da er aabent, lader Friherren til Ryssenstein ved sine Bønder og Tiener om Foraaret fiske nogle Sild og faa Laxe, hvilket Fiskeri dog er af og til, thi somme Aaringer faas ikke det, som kan betale Vaadene og Redskabet, mindre noget for Arbeidet, og de fleste Aaringer ganske lidet eller slet intet.

18. *Trans Sogn*, som er annexerit til næst fornævnte Fialtring, hvis Kirke er med Taaren. I bemeldte Sogn er en ucompleterit Sædegaard, kaldes Herpinggaard, Friherre Hr. Baron Juel tilhørende; dens Bygning overalt er Bindingsværk med Straatag. Samme Gaards Mark saavel Sognets er grøn Markjord, der ligesom Fialtrings Mark grænser med Væstersiden til det store Væsterhav, hvorefter deres Kornavling med Høbiering ofte tager Skade af den stærke Norden og Nordvæstvinden saavel af Havsuen og den faldende Dug, og findes ud ved Væsterhavsiden Sandbierge og Bakker med Klittag og Margræs begroet, medens dog deres Mark ved Stormvinde bederves, og skiærer Havet Aar efter Aar en stor Del bort af deres saavel forestaaende

*) Havsuge: 3: Havgus.

Fialtrings Marker. Endelig falder her og en Strøm, som har sit Tilløb fra Dybe forbi Herppinggaard og ud i Havet ved Nørdybaa, Trans, hvilken Strøm gjør Skiæl imellem begge Sogner, som undertiden om Vinterdage er ganske besværlig at komme over helst for Præsten, da han ofte Gange med Livsfare maa kiøre ud i Havstokken.

19. *Ferring Sogn*, hvis Kirke har Taaren, der tilligemed Præstegaarden ligger ganske nær ved det store Vesterhav. I Sognet er ligesom i næst tvende forrige grøn Marksjord, mens har samme Skiebne af Havet og Stormvinde som de. Det sønderste Mark i Sognet grenser til Fialtring, som det for de seilende naunkundige og i Søkortet bekiendte høje Bouberg ligger.

En Del fattige (af) dette Sogns Beboere bruger Havet med stor Livsfare, hvor de fanger Hvilling eller de saakaldte Kuller, Torsk, Rokker, Makril, Sild, en enken Helleflynder, ja vel og undertiden nogle Hummer, og og har dette Sogns Mark paa nogle Aar af Havet blevet meget udskaaren.

20. *Engberg*, som er Hovedsognet til Harboør, er under den giestlige Jurisdiction til Schodborg Herrit, mens Almuen paa Landet sorterer under Friherskabet Rysensstens Birk. Dens Kirke med Taaren ligger højt, hvoraf de Seilende i Nordsøen tilligemed forestaaende Bouberg har Landkiending. Sognets Mark er grøn Marksjord, mens meget Sæd er Haure og Byg, lidet Rug. I samme Sogn findes nogle Bakker og Høje. Iligemaade er en liden Sø norden fra næst foranførte Ferring, kaldes Ferring Sø mens er dog Flig af Limfjorden, som med Østen-Nordoust har sit Indløb ved Steenaede i Hygum Sogn. Samme Sø ligger imellem det sønderste paa Harboøre Land (og) dette Sogn Engbjerg, og er ikke uden et Bøsseskud fra den væster Side fra samme Sø og til Væsterhavet, mens om Sommeren er dets Udløb

næstendels til Søen ganske tørt. I samme Sø fiskes nogle Skalle og andre Fisk, som Fiskerne paa Havet bruger at sætte paa Kroge til Mading, ellers paa deres Sprog kaldes Beed.

21. *Hygum Sogn*, dedsens Kirke har et skikkelig høi Spir. Sognets Jord er grøn Mark og grenser med den nordoust Side til Harboeøer Land (hvor de har noget Engbiering som kaldes Ploet), og med den østre Side til Limfiorden. I samme Sogn findes og nogle Høje og Bakker, hvilket Sogn er det norderste i Vandfuld Herret. Hvad Steenaæde angaar, som ligger østers(t), da er det her Limfiorden har sit Indløb til den i Engberg beskrevne saakaldede Ferring Sø.

22. *Houe Sogn*, hvis Kirke er med Taaren. Sognets Mark ligger den største Del lavt, men er god grøn Marksjord, undtagen sønder i Sognet, grenser ind til en Hede, som kaldes Stoeren, hvor de har deres Fædrift og noget ganske slet Ildebrand. Sognets meste Sæd er Haure og Byg, ganske lidet Rug.

23. *Wandborg Sogn*, hvis Kirke er med Taaren. Sognets Mark er god grøn Marksjord, undtagen sønder sydoust er derved Hede, Stoeren, hvor dette Sogn har Fællig og Fædrift samt noget ringe og slet Ildebrand. Dedsens Mark grenser med den væster Side til Væsterhavet, hvoraf der Aar efter Aar bliver meget bortskaaren, og tager stor Skade paa den matriculerede Ejendom. Sæden er der ligesom i næst forrige Sogner mest med Byg og Haure. Er ogsaa en liden Græsmølle*), som om Vinteren har sit Vand fra Moser og Kiær mens om Sommeren maa aabne Stiboerene og derfor ikke kan maale. Samme kaldes Wandborg Mølle.

24. *Dybe Sogn*, hvis Kirke er med Taaren. Sognets Mark er god grøn Markjord, undtagen oust nord oust

*) Vandmølle, som kun maler om Vinteren.

har Sognet Fællig og Fædrift i benævnte saakaldede Stoeren, i hvilken Stoeren, saavel i Dybe Sogn er en Del Moser og Kiære. Dedsens Sæd er mesten Byg og Haure undtagen 2de Gaarde, som har Rugmark.

25. *Ramme Sogn*, hvis Kirke er med Taaren, og findes her en privilegeret Herregaard, Rammegaard kaldet, tilhørende Friherre Hr. Baron Ove Hendrich Juel, hvor han undertiden residerer, naar han fra en hans anden Gaard, Lundbech kaldet, i Aalborg Stift her paa Væsterkanten opkommer. Samme Rammegaard Borregaards Bygning er Bindingstømmerværk med Teil hængt, Ladegaardsbygningen er ordinaire med Straatag. Ved samme Gaard findes et lidet Krat eller Lund, hvor det bedste Træ ikke er 2 Sk. værd og desaarsag ej af nogen Betydenhed. Mens ved samme Gaard er et vild Vandspring, hvis Bonited er her i Eignen det bedste Vand, hvilket og i sig selv er sundt. Saa findes og 3de Møller, først Over Mølle, som ligger strax ved Gaarden, 2det den saakaldte Mellum Mølle, hvilke begge har sit Vand af en Strøm, som har sin Oprindelse fra de Moser og Kiær, under Nr. 24 i Dybe Sogn beskrevet er, hvilke samles i en liden Damme østen til Rammegaard og det ommeldte Budskasie, den 3die, Wæster Mølle kaldet, har sit Vand fra det saakaldede Rammegaard Kiær, der samles i en Damme ved Møllen og har sit Udløb med næst anførte 2de i den saakaldede Fialtring Søe, der videre avangerer (!) til Minden som under Nr. 17 i Fialtring Sogn er forklaret. Gaardens saavel Sognets Mark er sandet og skarp Jord, hvorføre dedsens største Sæd er Rug, lidet Haure og mindre Byg. Sydoust i Sognet findes nogen Hede til fornøden Ildebrand, som dog er ganske slet og ringe, mens hvad Ildebrand der behøves til Ryssenstein som Rammegaard, item *)

*) ligeledes.

Præsterne i Vandfuld Herret og Friherrens egne Bønder i samme Herret, bierges i den saakaldede Cronheden. Romb Sogn betegnet med Skiæl grenser ret om til Flynder Sogn, hvor det yderste Hus Cronborg i Lomborg Sogn er beliggende, og nær paa til bemeldte Lomborg Hede og øster til Romb Sogns Hede afvender. I samme Hede strax ved Romb findes en Dal, (hvorudi strax ved Landevejen findes en stor Hule, hvori en Charet med Heste kunde holde og ikke ses af de, som passerede med Vejen, hvilken Hule gamle Folk beretter, at deres Forfædre for dennem haver sagt i gammel Tid at have været en Tørvekule), som løber hel ned sønden til Lomborg, og Vandløb, som samles ved Faar Mølle.

Dette Herret haver ikke uret Navn, idet det kaldes Vandfuld Herret, thi en fremmed og ubekjendt kunde ikke om Vinteren paatage sig ene at reise her igiennem, formedelst det da næsten overalt staar med blank Vand ligesom en Sø, saa en fremmed var det umuligt at finde, siden der ingen almindelige Veje er, thi det ikke aleneste her i Herrederne er som i Sælland eller paa Østerkanten, hvor næsten ganske Sognerne kan være i Begreb af 1, 2 a 3 Byer, mens her paa Væsterkanten ligger hver Sted og Gaard for sig, som har sig Mark og Ejendom tæt ved sig, hvilket er en stor Lettelse for Bonden, at han ikke skal slæbe sine Creaturer langvejs med Grøden og videre hans Avlings Fortsættelse.

Post 1.

(Henviser til det foregaaende).

Post 2.

Korn avler den største Del af Bønderne ikke mere, end de til egen Husholdning kan have fornøden, mens vel de Proprietarier findes, som kan sælge, hvad de ikke

har nødtigt til deres egne Bønder at forsyne med Sædekorn og Sommerføde.

Post 3.

Her falder ganske ingen Slags Træfrugter, som den haarde Nordvest og Haugsue forårsager.

Post 4.

Her koges intet Salt.

Post 5.

Ingen Dyrhauger.

Post 6.

Paa Herregaardene holdes Stutterier, alt efter kgl. allernaadigste Bydende derom *).

Post 7.

Ingen Bihauger, aleneste en Bonde, en ung Karl eller Pige kan legge en Stade til Yngel, og hvad der deraf bliver, tages ved Michaeli ligesaa snart den gamle som den nye op, hvilken Honning de undertiden selv (for Voxets Skyld, som de da bedre kan sælge) blander og undertiden bortsælger til Kiøbmanden.

Post 8.

Ingen Slags Mineralia, alleneste ved Havsiden af Haufgassierne, deres Børn kan findes i Havstokken noget Røgerav og sielden et Stykke af Størrelse til et Ærme knap.

Post 9.

I Herrederne er nogle faa Harer, item Ræve (Ulve, som for nogle Aar siden, da den smitsomme Syge, Skab, paa Faarekreaturerne grasserede, hvoraf de døde

*) Ved Frd. 1°/₆ 1686 blev det paabudt, at Grever, Friherrer og Proprietærer, „som havde Lejlighed“, skulde holde Stutteri, og Hopperne være mindst 9¹/₂. Hingstene 10—11 Kv. høje. Sædegaarde med 1500 Tdr. Hartk. og derover skulde holde 12 Hopper, de med 1000—1500 Tdr. 10, med 600—1000 Tdr. 6 osv. (jfr. nærmere C. Christensen (Hørsholm) Agrarhist. Studier II S. 69).

paa Marken, blev derved forgivne, saa man da i de sidste 4 á 6 Aar ej haver fornummet at giort nogen Skade). Fuglevildt af Brochfugl, Bechesiner, Gæs og Ænder ere og nogle.

Insecter har denne Egn gudskelov ingen Hinder af.

Post 10.

Landmanden lægger her mest Vind paa Kiør, dels for Melkens Skyld, som de bruger til deres Føde, dels for Smørrets Skyld, hvilken de nøie samler og sparsommelige holder sammen for at selge til Kiøbmanden. Item Stude og Plage, hvoraf de har den største Fordel*).

Post 11.

(Henviser til det foregaaende).

Post 12.

Her er i Herrederne ingen Mile afsat og derfor ej heller nogen Milepæle.

Post 13.

Luften er her Gud være lovet sund og frisk. De for Grøden mest skadelige Vinde er Nord og Nordvæst, som mest her blæser, dog tjenlige for Menneskene i Henseende til det renser Luften. Den frugtbareste er Sønden med mild Reign.

Post 14.

Store eller smitsomme Sygdomme har her i de sidste 20 Aar ikke været. Skulde nogen Lægedomsurter findes, er de for de fleste saavel mig hidindtil ubekient.

Post 15.

Landmanden inclinerer først for**) sin Agerdyrkning, hvilket de med al Flittig- og Arbeidsomhed obagter, derhos elsker paa deres unge Stude og Plage at opføde.

*) I Rel. 1735 angives som Landmandens Indtægtskilder: Heste, Stude, Fedevarer, Flæsk, Smør, Talg, Voks, Fæhuder og Skind m. v.

**) c: lægger mest Vind paa.

Hvad Tallet sognevis kan være paa Folkene, kan ieg ikke egentlig forklare, siden Friherrens Tienere, der sorterer under Birket, i Sognene er med Herretsbønderne beblandet.

Post 16.

Her findes ganske ingen Skov.

Post 17—20.

(Henviser til det foregaaende).

Post 21.

Ingen mærkværdige Kilder.

Post 22.

(Henviser til det foreg.)

Post 23.

Det mærkværdigste Klippe eller Berg er her Bouberg, som ligger ved Væsterhauet i Ferring og Trans Sogner.

Post 24.

Her findes ingen Couriossiteter.

Post 25.

Ingen Haune uden Lemvig.

Post 26.

Toldsteder er her ingen.

Post 27.

Ingen kongl. Slotter.

Post 28.

Bemeldte Schodborg Wandfuld Herreders Ræt administreris om Torsdagen og holdes i Lemvig.

Post 29.

Ingen Rytterdistricter.

Post 30.

Ingen Grevskaber, alleneste Baroniet Ryssenstein, . . . og om endskiønt jeg nøje har ladet mig indformere om, hvo samme Gaarde haver ligget eller om de tilforn haver haft andet Navn, saa har det ikke været at udfinde, ja end ikke hos itsige Gaardes Ejere, hvor ieg

havde ment at skulle finde nogle gamle Breve som derom kunde give nogen Oplysning; alleneste Bøuling, hvoraf Amtet har sit Navn, som nu kaldes Ryssenstein, som skulde have sin Oprindelse af Ryse, som da haver ejet det.*)

Post 31.

Ingen Antiquiteter findes her i Herrederne, ejheller vides nogen Author eller andre Skribenter i saa Maade at sige.

Post 32.

Ingen rare Ord eller Talemaader i Sproget kan gives nogen fuldkommen Oplysning om, alene helst de her og nest ved Haufsiden ere underskedelige**).

Post 33.

Af nomina propria***) findes her ingen uden almindelig.

LEMVIG

Post 1.

I forbemeldte Schodborg Herret er den liden Kiøbsted Lemvig beliggende næst væsten til under Nr. 7 anførte Lemb Sogn, norden til Nr. 13 Romb Sogn, østen til Nr. 14 Heldum Sogn og sydoust fra Nr. 15 Tørring Sogn.

Byen paa den østre, sønder og væster Side med Bierge og faste Bakker omringet, allene paa den norder Side

*) Hollænderen Henrik Ruse indkaldtes 1661 af Fr. III og fik Bestalling som Generalkvartermester og Overinspektør over Fæstningerne, fik 1664 Skøde paa Bøvling Slot m. Gods, der 1671 blev Baroni, idet Ruse, der allerede 1664 var bleven adlet, blev Baron og fik — ligesom Baroniet — Navnet Ryssensteen (Rusenstein), jfr. nærmere D. biog. Leks. XIV S. 464 ff.

**) forskellige.

***) Egennavne.

er den væsterste Ende af Limfjorden, som gaar ganske tæt til Byen.

Kirken har nu et lidet Taaren, mens i forrige Tider har haft en Spir saa høj, at den kunde ses 2de Mile fra Byen, da den dog, som før er meldt, ligger imellem høje Bakker, hvilken Spir ved Guds haarde Straf og Tordenslag 1683 blev ruineret og afbrendt.

Samme Kiøbsted er ringe og liden af Distance, slette Bygninger, alt med Bindingsværk og Straatækning, undtagen 3 a 4 Huse, som til Gaden er teihengt. Straks sydøst for Byen er en liden Sø, hvorved i forrige Tider har staaet en liden Græsmølle men af Mangel for Vand er bleven øde. Fra samme Sø løber i Nør til Limfjorden en liden Rendebæk, mens i Søen er ej nogen Fiskeri, som kan betale Fiskeredskabet og Umagen.

Post 2.

Denne Kiøbsted er den norderste i Riber Stift, som efter bekiendte deres Udsigende skal være herfra til Ribe 24 Mile, mens fra det norderste Sted paa Harboøre, som sees ved Nr. 16, hvor Skiellet imellem Aalborg og dette Stift er, er her til 2de Mile, som da gjør derfra og til bemeldte Ribe 26 Mil.

Mens hvad Betydning det haver, at denne Kiøbsted kaldes Lemvig, har jeg ikke kunnet udspørge anderledes, end det har sin Oprindelse og Navn af Limfjorden, som her har sin væster Ende og lige saa snart kunde kaldes Limbvig.

Post 3 og 4.

(Henviser til det foreg.

Post 5.

Til denne By er liden Avling, som bestaar af Rug, Byg og Havre, hvoraf intet sælges mens mere kiøbes, thi her desværre er flere, som intet Jord ejer, end de, som noget haver, hvilken Avling bruges med

stor Bekostning og Besværing formedelst de store Bakker.

Post 6.

Frugthauger er ingen af nogen Værdi uden hos 2 a 3 Stæder de bemidleste, som der ikke er af nogen Betydenhed.

Post 7.

Salt gøres her ikke mens købes fra Kiøbenhafn og andre Steder.

Post 8.

Ingen Dyrhauger.

Post 9.

Ingen Stutterier, thi de Bæster, de her haver, bruges alt til deres Kiørsel og Avlings Drift.

Post 10.

Ingen Bihauger, mens vel nogle faa af Byens Indvaanere har et Par Bistader, som de om Høsten optager og deraf sælger Honningen til Kiøbmændene, saa de fleste alene kan have 1 Stok til Vinter.

Post 11.

Ingen Minneralie eller Naturalie.

Post 12.

Paa Byens Mark lader sig undertiden se Harer, Ræve, Ænder og Brockfugle, dog lidet af hver Slags.

Post 13.

De, som her have Avling og Græsning, indkøber dertil Stude og Heste, mens nogle faa have 1 a 2 Kiør til deres Huses Fornødenhed.

Post 14.

Af Haufvet, som er væsten og norden her fra Byen, er til enhver Sted 1 Mil; der fiskes af de vedboende Hvilling, Torsk, Skader, Skuller*), Makril, Sild, faa Hummer og Helleflynder, hvilket Fiskeri er hel van-

*) c: en Art store Flynder.

skelig, thi somme Aaringer faar de knap det, hvormed de kan betale Redskabet, og har intet for Arbeidet og deres Liv, de sætte i Vove.

Post 15.

Her er ingen Mile Pæle . . .

Post 16.

Her er Gud være lovet sund og frisk Luft. Nordvæst Vind er her jevnlig og mest skadelig for Korn, Græsning og de faa Hauger og Træer, her i Eignen findes.

Post 17.

Smitsom Syge har her i Byen eller Eignen Gud være lovet ikke grasserit i nogle Aar undtagen Børnekopper, hvoraf dog faa ere døde. Skulle her findes nogle nyttige Urter, da er de hos de fleste ubekient.

Post 18. *)

Indvaanernes Egenskaber: Sær 4 a 5 Stykker, som trafiquerer med Smør, Flesk og andre Bondens Varer, som de igjen paa sine Steder afsætter. Den øvrige og største Del ere Haandværksfolk, som nærer sig i armelig Stand ved deres Haandværk, og er Tallet paa alle Byens Indvaanere gejstlige og værdslige, smaa og store 298 Personer, hvoriblandt er umyndige Børn 71. Fødte i de sidste 3de Aar: 18, og døde: 19.

Post 19.

Her er ikke Skov paa 12 a 14 Mile nær.

Post 20—23

indeholder ikke Oplysninger af Interesse, hvilket ogsaa gælder Posterne 25—28, 30 og 33—35.

Post 24.

Ingen Kilder; alleneste væster i Byen er et Vældspring, kaldes Damstrøm (hvoraf mange har sit Navn), hvilket Vand er det bedste her i Byen.

*) Nærmere Oplysninger om Indbyggerne og Næringslivet findes i de nedenfor gængivne Relationer af 1735.

Post 29.

Ingen Toldsted, men losses og lades, hvad de trafi-
querende fra og til Aalborg maatte bekomme og af-
sende.

Post 31.

Schodborg-Wandfuld Herreders Ræt, som tilforn ha-
ver været holden en Fierdingvej her fra Byen mens
formedelst Mangel der af Husly og Stalderum er nu
med Proprietariernes Villie og Øvrigheds Approbation
tilladt at holdes her i Lemvig, som er en Torsdag, og
Bytingsretten holdes her om Fredagen.

Post 32.

Ingen Rytterdistricter.

Post 36.

Her i Lemvig er ikke uden en Kierke, som har Navn
af Vor Frue Kierke. For 3de Aar siden har været en
Latinskole, hvorudi 1 Rector og 1 Hører, som nu efter
kgl. allernaadigste Villie er afgaaen. Skolens Bygning
holdes endnu vedlige paa Kirkens Bekostning*).

Saa er og et Hospital, hvori er 6 fattige Lemmer,
dedsens Bygning er ganske brøstfældig og forfalden**).

Saa viser og hostrøgte Zignette tillige Byens Vaa-
ben, men om dedsens Sombulum (!) kan ieg ikke give
anden Oplysning, end det skal have sin Oprindelse af,
at 1684, som var næste Aar efter, at Spiren paa Kier-
ken ved Tordenslag brendte, brendte ej alene nederste
Kierken mens endog den ganske By, saa det derfor

*) Den brugtes paa D. Atlas' Tid (1769) til Byens danske
Skole, hvortil Kammerraad Mathias Pedersens Enke havde skæn-
ket 500 Rd.

***) Det blev genopført 1749 med 7 Fag og Plais til de 6 Lem-
mer, der nød fri Bolig, Ildebrændsel og 1 Mk. ugentlig (Hofm.
Fund. IV. S. 643 f.)

rettelig kan siges, som Symbulumet formelder *). Den fattige er alle Veigne at finde, ligesom den største Del deraf siden 1707 ved Ildsvaade er hiemsøgt.

Post 37.

Kongebreve eller Privilegier som denne By har været benificeret med, skal i den store Brand tillige være brendt, og siden den Tid har ingen været eller bleven søgt.

Post 38—40.

Her er ingen Antiquiteter, ingen rare Ord eller Talemaader. Her findes ingen nomina propria uden, hvad almindeligt er **).

NÆRINGSLIV OG INDBYGGERE ***)

Siden min Ankomst til Byfogedtienesten nu paa 13de Aar siden har Byen ej forbedret sig, mens mere aftaget, en Del fordi 1 eller 3 alt for hort beriger sig af Ansumptionen, foruden 200 Sldr. som dessens Betienter nyder til aarlig Løn, hvorved de øvrige Byens Invonere bliver fortrøgt, en Del den Overflødighed af Landprangere og Landets Fordærvere, som iligemaade inskrænker Byens Opkomst, en Del Byens Overdrift, som af forrige Byfoget Sal. Knud Lang †) er fra Byen bortsolgt, saa det fattige Borgerskab og en Haandværksmand ej har mindste Græsning til et Faarhøvede.

Til Lemvig er ingen Skibsrom eller Skibsfart, und-

*) Indskriften lyder saaledes:

LEMBVIG.

PAUPER. UBIQUE. IACET.

1698.

**) „Kuriositeter“ var der heller ingen af, men det sete afhænger jo af Øjnene, som ser det.

***) Meddelt efter Byfoged Søren Fabers Relation af 20/8 1735.

†) Byf. i Lemvig 1686—1722.

tagen i Limfjorden, hvor de med nogle Kaage fragter og lader føre hid fra Aalborg Tømmer, Hør, Hamp, Jærn, Tiere, Salt etc., og dertil igjen en stor Del Flæsk og Smør som videre fra Aalborg til Leverantsen i Kiøbenhafn bliver transporterit. Den øvrige Rest af Fødevarer vognes 7 Mile til Ringkiøbing; hvorhen eller med hvad Skibe det videre føres, er mig ubevist. Ligeledes bliver ved Vogne ført til bem.te Ringkiøbing sort Uld, Vox, Tallig, Røgekiødmad, Lærret, Vadmel, Svinebøster, Hareskind, som til Ambsterdam bliver ført og forhandlet. Og atter derfra hidføres Vin, Brændevin, Specier, Sukker, Sirup, Tobakpiber, Sæbe, Porcelliner med andet Stentøj og videre Kræmmerkram, hollandske Klæder og de saakaldede Lussekramsklude.

Fabriquer eller Manufakturer er her ingen af eller har været.

Privilegerede er ingen uden en Guldsmed som forgangen Aar allernaadigst er bleven privilegerit.

De her værende fattige Handværksfolk har ingen Laug, og kunde vel behøves en Farver her ved Stæden, som meget vel kunde subsistere, allerhelst de her omkring liggende Sogner har ej nærmere dermed (hvor de kan finde sig fornøjet) end til Ringkiøbing, som er for nogle Sogner 7, 8 á 9 Mile. Saa og en Hattemager, item en Handskemager, som begge vel kunde nære sig, ved Markeder tillige og (ved) Landmanden, til hvem de deres Arbeide kunde afsætte.

Hvad Lemvigs Jorder er angaaende, da er ej videre, end de ejende det selv vel kan drive og dyrke.

LEMVIGS INDBYGGERE

1. Classe.

Welbr. Hr. Commerceraad Mathias Pettersen*, Sr.

*) Ejer af Kongensgaard, se der.

Lemvig 1767 (efter Pontoppidans danske Atlas)

Laurits Peder Wandborg, og Sr. Niels Jacobsen *). Disse 3de ere Oufficianter og bemidlede, som ere de eneste, som har nogen Middel her i Byen, ejer den største Del Byens Jorder, og derfor har Handel og Aftræk med Heste og Stude, item bruges stor Handel med Fødevarers Indkiøb foruden anden deres Kiøbmandskabs Afsættelse, bestaaende af Salt, Tiere, Tømmer, Humble Jern m. v.

2. Classe.

Sr. Jens Pedersen har Krambo med alle Slags Kramvarer, derforuden har Handel med Fødevarer.

Sr. Olle Peiter Cabel, ligeledes Krambo m. v. Kiøbmandsskab af grove Varer, som de begge afsætter til Bondens Nytte.

3. Classe.

Christian Roede, Peder Munck og Morten Hardberg. Disse 3de rejser en Gang om Aaret til Ambsterdam, hvorfra de hiembringer hollandske Klæder og de saakaldede Lussekramklude**) Specerier m. v.

4. Classe.

Mette, sal. Christen Baadsgaards, Olle Weyrum, Peder Eskelsen Høiland og Frands Ombeck. Disse har nogen Næring med Øl og Brændevinssalg saavel i som uden Huset og hycker***) med noget lidet Kiøbmandsskab.

5. Classe.

Johan Broch, Anders Riiboer, Peder Christensen Thor og Jens Nielsen. Disse ere Skræddere og lever som de kan, thi deres Handværksnæring betages dem meget ved Løsgængere og Omløbere paa Landet.

*) Ejer af Kappel. se der.

**) Antagelig gamle Klæder eller Klude. „Lusekræmmere“ kaldte man dem, der handlede med saadanne Varer.

***) ∩ : høkrer.

6. Classe.

Andreas Clauesen, Mads Pedersen Slyck, Peder Lauridsen og Claus Lauridsen. Disse ere de bedste Skomagere her i Stæden. Noch Olle Jacobsen, Niels Skuogaard*) og Gregers Hiort, ere fattige Skomagere, som lever ved Flekeri.

7. Classe.

Mathias Graas og Jens Henrik Graas, tvende Sadelmagere, lever af deres Handværker, som de paa Herregaarde og ved Markeder afsætter.

8. Classe.

Daniel Christensen Graae, Guldsmed af Profestion (!) Jyfver Jensen Rafndal, Feldbereder, og Jørgen Christian Beier, Maler, alle 3de unge Mænd og nylig nedsæt sig.

9. Classe.

Peder Skaftsgaard og Niels Nielsen, tvende Grovsmede, den første gift, den anden Ungkarl.

10. Classe.

Hans Povelsen, Peder Rafndahl og Søren Armas, Tømmermænd og tillige lader sig bruge som Snekere.

11. Classe.

Børge Christensen er Glarmester og derforuden nærer sig af Brændevinsbrænden og et Stykke Haugejord med Jordfrugt. Friedrick Jensen hykker med Træsko, Sortgryder, Kalk og Tøndebaand. Laust Rafn, fudsker noget med Parykker at gjøre. Jens Bager, ligeledes fudsker paa Murarbeide.

12. Classe.

Christen Madsen Slyck, Peder Jensen, Mads Nørgaard, Jens Graversen, Laurits Jepsen Kiær og Povel Smed. Disse haver Heste og Vogn, bruger nogen Avling ved eiende og leiende Jorder, derforuden nærer sig ved noget Brændevinsbrænden. Jep Ollesen Cabbel, en gl.

*) c: Skovgaard.

Mand, bruger nogen Avling og er det stemplede Papir til Forhandling her ved Steden betroet.

13. Classe.

Bendt Lassen*), Gabriel Hendriksen, Søren Bandahl, Niels Rafn, Jens Frissing, Hans Clausen, Villum Reesen, Niels Bertelsen og Haune Thomsen. Disse ere alle nogle fattige Folk, som lader sig bruge som Daglønner.

14. Classe.

Morten Spend, Peder Skonning og gl. Niels Skræder, 3de gamle, fattige og forarmede Indvøner.

15. Classe.

Sr. Mathias Cappel er Kirkens Værge og desuden lader sig bruge som Procurator. Hendrik Christian Trans**) en gl. fattig Ungkarl, er Hospitalsforstander.

16. Classe.

Byfogden Søren Faber og Byskriveren Laurids Olsen Roede***) har lidet eller ingen Fortieneste i Byen, ej-

*) Var efter Mandt. f. Kopsk. 1743 „en af de svenske Fanger“.

**) Begr. 27/2 1748, 66½ Aar gl.

***) Han blev Byskriver i Lemvig d. 26/3 1734, ved hvilken Lejlighed han havde indgivet følgende Ansøgning til Kongen: „Deres kongl. May.ts haver behaget at forflytte forrige Byskriver i Lemvig Johan Krag, formedelst samme Tienstes Ringhed til at være By- og Raadstueskriver i Warde og Herretsskriver til Westerherrets Ting. Allernaadigste Konge, det er samme liden Kiøbstad, hvor ieg fattige Mand er fra, og nu snart i 4 Aar haver opholdt mig her udi Kiøbenhafn og ved mange mine udgivne Suppliquer allerunderdanigst søgt og bønfulden hos Eders kongl. May.ts om et og andet lidet Støcke Brød, som i værendes Tid er falden vacant, til mig, Kone og mange smaa Børens Subsistance, som nu destoværre formedelst et og andet Sted, som vi udi Forpagtning haft haver, er geraaden i slet Tilstand . . .“ etc. Han henviser ivrigt til anbefalinger fra Amtmand Teilmann og sin Sognepræst, nu Professor, Marcus Wøldicke, saavel om skikkeligt Levned og Fødsel som om Habilitet. I Lemvig levede han i fattige Kaar, boede til Leje og havde kun en aarlig Indtægt af 20 Rd. fast og gennemsnitlig 12 Rd. i uvisse Indkomster. Han døde 1751 og blev begr. 23/12, 63 Aar og 11 Mdr. gl.

heller der nyder mindste Skillings Løn, mindre en Fods Jord for Embede tillagt i Marken som andre deslige Bientere i Kiøbstæderne her omkring; og som Indkomsterne ere faa og ringe, saa er Tilstanden desværre kun slet.

17. Classe.

Maren Klokkers, Margrete Rafndal, Otte Heeds Enke, Mette Roede, Margrethe Trans, Sal. Niels Wilsens 2de Døtre, Else Jensdaatter, Dorthe Slyck, Laurids Lykkes Enke, Karen Christensdatter, Karen Jesper Skomagere, Sal. Laurids Nielsens Enke, Laurits Heeds Enke, Karen Svendsdatter og Margrethe Blickfeld, alle fattige Enker, som nærer sig ved deres Spinderok.

— — —
Af alle foranførte Lemvigs Bys Indvøner er ingen, som har eller kan anses at have nogen Middel, undtagen de 3de første, som anført er.

RINGKJØBING *)

Ringkjøbing er tilforn kaldet en Sø- og Handelssted, men kan nu ikke i Henseende til sin Næring bære Navn af en god Landsby. Den ligger i Bøufing Amt, Hind Herred, i en Afkrog paa 2 smaa Mile nær Vesterhavet, er omgivet med Fastland til Norden, Østen og Sydøst, men til Sønd og Sydvest til Vesten med en stor Fiord, kaldes i Almindelighed Ringkjøbing Fiord, og Vest Nordvest er og lidet Fastland paa et Par Flinteskud fra Byen at regne, som afskiæres ved en Strøm, kaldet Wonaae, der løber af Ringkjøbings i Stadel Fiord og gjør Skilsmisse imellem Ringkjøbing og det saakaldede Holmsland.

*) Indberetningen er dateret Ringkjøbing, den $\frac{26}{9}$ 1744 og underskrevet af Byens Magistrat, nemlig Borgmester Niels Kiær samt Raadmændene, E. Rude og N. P. Bierg.

Ringkøbing 1767 (efter Pontoppidans danske Atlas)

Byens Mark er Indvaanernes Ejendom, bestaaende af Agerland og lidet Engbund, tilsammen Hartk. nye Matricul 68 Tdr. 1 Skp. 2 Alb., jevn og slet, foruden Bierge og Klipper. Til Byen eller paa 10 a 20 Mile deromkring er ingen Skov. Den største Del af Agerjorden og fornemmelig det, som ligger nest Byen, er god til alle Slags Kornsaed, saasom Rug, Biug, Aure, Ærter Valing eller Vaarrug, men det, som ligger længere fra Byen, er ikke vel tienlig uden til Rugsæd, saasom samme er skarp og sandig, hvorfor og en Del deraf, omtrent 2de Rebs Jord, i sidste Krigstider formedelst de deraf gaaende Skatter af Ejerne er forladt og nu ligger øde og i Hede. Men da de allerfleste af Indvaanerne have stor Mangel og Trang for Markjorder, siden det er snart nu det eneste, de har at leve af, saa tviles om, at samme øde Jord kunde være Umagen værd at bringe under Avlingsdrift i Henseende Kostbarheden med Giødningens Udførsel saa langt fra Byen og den deraf gaaende store Jordskyld og Tiende, som i gammel Tid paa Skieppen er acorderit, thi ellers var det ufejlbar for lang Tid siden prøvet af de trængende Indvaanere.

Af særdeles Jorder findes her ingen, ikke heller Flyesand eller Sandflugt her paa Marken.

Post 5.

Her paa Byens Mark vokser allene Rug, Biug, Haure, Ærter og Vaarrug af god Mængde i frugtbar Aaringer og i Proportion af Udsæden, men det kan ikke til 10de Del forslaa til Indvaanernes Underholdning.

Post 6.

Her er ganske faa og snart ingen Frugttræer, thi formedelst den stærke Vest- og Nordvestvind, som mest blæser her, bliver Træerne fordærvet, og den liden Frugt, som end derpaa kunde ventes, bliver gemeenlig, naar

de staar i Blomster, af Havsus beskadiget, hvilket har betaget Indvaanerne Lysten at beflitte sig derpaa.

Post 7.

Fattige Folk brænder undertiden noget saakaldet „sort Salt“ af frisk Tang eller Havgræs, som de samler ved Fjordsiden og deraf lægger en Lage at salte deres Fisk udi men tiener ikke til andet og er af liden eller snart ingen Betydning.

Post 8 og 9.

Her ved Stædet er hverken Dyrhauger eller Stutterier.

Post 10.

Her i Byen findes ingen, som med Rette kan kaldes Bihauger. Vel kan nogle faa af Indvaanerne have 2, 3 a 4 Bistokker i deres Hauger, men til liden Fordel formedelst Vesterhavets Kuld i Vaaren eller Foraaret, naar de fornemmelig skulde søge deres Forfriskning i Marken, thi kan de ikke udkomme af Stokken eller Kuben, men maa dø af Mangel for Ophold.

Post 11.

Af Mineralia og Naturalia findes her intet uden alene noget lidet Rav ved Vesterhavet, og paa visse Tider af Aaret findes udi Østers og Skilfisk*) nogle smaa Perler; om de ere ægte eller uægte, ved vi ikke, thi ingen lader sig dem være angelegen.

Post 12.

Her paa Marken eller Byens Grænser falder intet firfødet Vildt uden allene Harer, som fra andre Steder kan blive indjaget, men om For- og Efteraaret findes i Fiorden stor Mængde af de saakaldede Rojgæs**) og Vildænder og paa visse Tider om Aaret ses og Vildgæs i abundance***) flyver frem og tilbage over Byen lige

*) Skaldyr?

**) Rajgæs?

***) ∘: paa Træk.

saa Svaner om Vinteren, og undertiden ses og mange i Fjorden. Paa Marken er og Agerhøns, Hjejler og Brokfugle.

Af skadelige Creaturer, saasom Ulve, Ræve og deslige, er her ingen, uden de fra andre Sted bliver indjaget; ikke heller findes her mange Rovfugle, saasom Ørne, Høge, Ravne og Krager; thi da her ingen Skov er, finder de ingen Skiul. Af Rotter er her slet ingen, thi de kan ikke leve her paa Landet, men af Mus og andre Insecter (!) som Bremser, Fluer og Myg er mangfoldige. Snoge eller Hugorme ses her heller ingen af, men derimod i langvarig Tørke eller tør og hed Vejr findes her mange smaa skadelige Orme, som æder Løvene af Træerne, Bladene af Kaalene, ja undertiden gjør stor Skade i Roden saavel paa Kornet, som i Engene paa Græsset. Oldenborre, som i Skovegnen æder Oldene af Træerne tillige med Bladene deraf, findes ingen her.

Post 13.

De tamme Dyr eller Creaturer, som Indvaanerne her ligger størst Flid paa, er Kiør og Faar, hvorefter de haver deres meste Ophold. Vel haver og nogle de bedste Indvaanere og største Lodsejere nogle Hester og Stude, som de bruger til deres Avlings Fortsættelse, og deres Foders Udtærelse, men dette Tal er ikkun lidet imod Kiørerne, thi det er en meget fattig Mand, som jo haver een Ko enten til Leje eller Eje.

Post 14.

Af Vesterhavet kan i For- og Efteraaret for en billig Pris have store Rokker eller Skader, Helleflynder, store Hvillinger, Skulder, Flynder og Makrel i god Mængde, som Indvaanerne køber af Fiskerne paa Holmsland og Klitten, som de dels salter og dels tørrer til Brug i Husholdningen Aaret igennem. Af Ringkiøbing Fiord fisker en Del af Indvaanerne selv Sild, Flynder, Horn-

fisk, Aal og Helt, som somme Aaringer falder gode og i Mængde men undertiden ikkun maadelig, hvilke Indbyggerne selv bruger i deres Husholdning uden noget deraf til fremmede at sælge. I samme Fiord er og et Østersfangst, som Ryssensteens Ejere er tilhørende men af liden Betydning, saasom det i de strenge Vintere er bleven fordærvede og overskyllet med Sand. Skilfisk og Krabber fanges og i Fiorden, dog ikkun i smaa Partier.

Post 15.

Milepæle er ikke paa mange Mile her omkring og vides ingen uden paa Landevejen fra Aalborg langs igennem Landet til Kolding og længer sønder paa.

Post 16.

Luften er gemenlig meget kold her om Vinteren formedelst Vesterhavet, snart ligesom i Norge; om Sommeren er den her som paa andre Steder. Vestnordvest og Norden er de Vinde, som mest blæser her og ere de skadeligste baade for Mennesker og Frugter. Derimod Østen og Sønden de mildeste, frugtbarste og behageligste, men blæser her sielden uden sommetider om Sommeren.

Post 17.

Her paa Stedet grasserer Gud ske Lov ingen store, farlige eller smitsomme Sygdomme. Det, som mest incomoderer Indvaanerne, er gemenlig Skiørbug og til dels Brystsygdom samt de for nogle faa Aar siden opkomne og saakaldede Friesler*). Hvad Rødder eller Urter derimod egentlig bruges eller kan være tienlig, ved vi ikke, thi Patienterne betiener sig gjerne af Doktorer, Feltskiærer og deslige, hvilke efter den almindelige Maade skriver deres Recepter med Characterer**),

*) Svedfeber („den engelske Sved“)?

**) c: Tegn.

paa det samme altid kan blive uforstaaelig for andre, at de ikke ellers skulde ske nogen Indpas i Fortienesten af deres Kunst.

Post 18.

Indvaanernes Egenskab og Inclination er meget vanskelig at beskrive . . . Dog kan det siges om dem i Almindelighed, at de ere godtgjorendis, høflige, arbejdsomme og flittige, men tillige ambitionerede*) og fattige. Her regierer Gud ske Lov ingen udvortes grove Laster, men Indvaanerne mellem dem selv lever fredelig og skikkelig.

Post 19 og 20

indeholder ingen Oplysninger.

Post 21.

Ringkiøbing Fiord, som gaar lige op til Byen, strækker sig i Længden derfra og i Sydsydvest til Nyemindegab 4 Mile, og i Bredden fra Østen og i Vesten til Holmslands Klit $1\frac{1}{2}$ a 2 Mile og kan være 9 Mile i sin ganske Omkreds. Den haver sit Ind- og Udløb af og i Vesterhavet igiennem Nyemindegab, 4 Mile sønden og sydvest for Ringkiøbing og Communication med Stadelfiord, som ligger en liden Mil nord for Ringkiøbing, og det ved tvende Strømme. Den ene eller vesterlige Strøm kaldes Sanden, som løber imellem Holmslands Klit og det faste Holmsland; den anden eller østlige Strøm kaldes Wonaae, som gjør Skilsmisse imellem Ringkiøbing og bemeldte Holmsland; begge løber i Sønder og Nør. Den første, nemlig Sanden, er mange Tider om Sommeren saa tør, at man kan gaa tørskoet derover, men derimod igjen mange Tider, fornemmelig om Vinteren i Storm og Tøbrud, ganske inpassabel. Over den anden Strøm, nemlig Won Aae, er et saakaldet Færgested imellem Ringkiøbing og Holmsland, hvor

*) ærgerrig.

gaaende Folk bliver oversat paa en Baad, men de, som er kiørende eller ridende, maa tage $\frac{1}{2}$ Fjerdingsvej omkring i Fjorden igennem Vandet ad et Kiørested som med Vidsker eller Visere er afsat. Samme Omkiørsel er endda ikke alene om Vinteren ganske ukiørbar, undtagen naar Isen er saa stærk over Strømmen, at den kan bære Heste og Vogn, men endog mange Tider om Sommeren i Højvande og Storm, da ingen kan komme derover enten frem eller tilbage med Hester, Vogn eller andre Creaturer, hvilket er en stor Skade saavel for Ringkiøbings Indvaanere som fornemmelig for Holmlands Beboere og andre fremmede.

Post 22.

Udi Ringkiøbing Fiord løber 3de ferske Strømme. Den første og nærmest her ved Byen kaldes Werner Aae, den anden i Midten kaldes Staufning Beck, den tredie og sidste kaldes Schiern eller Lønborg Aae, som er en stærk og bred Strøm, rig af Laxørreter og andre smaa Fisk, hvilken Herlighed tilhører fornemmelig Lundensæs og nogle andre derpaa stødende Lodsejere.

Post 23—25.

Heromkring findes hverken smaa eller store Søer, ikke heller nogen mærkværdige Kilder og heller ingen Bækker, Moratser, Kiære eller Elvemoser*).

Post 26.

Ikke heller Klipper, Bierge eller Dale uden Strandbiergene, som ligger langs med Havet, hvoraf Blaaberg i Lundenis Amt og Bouberg i Bøufing Amt ere de største og navnkundigste, thi de skal kunne ses mange Mile udi Søen, og fortælles det, at der i gammel Tid skal have strandet en engelsk Printz under Bouberg.

Post 27.

Af Curiositeter og mærkværdige Ting findes her al-

*) Ellemoser?

deles intet af i, ved eller omkring Byen. Dog ved denne Lejlighed anføres dette som noget mærkværdigt, at i strenge Vintre, naar Fiorden med Is er tillagt og igjen ved Sønden- og Sydveststorm brækkes, kan hun indskyde paa Byen store Isdynger højere end som Husene, og i forrige Tider er deraf mange Gaarder og Huse ganske nedbrudt og borttaget, og Folk, som endnu lever, kan huske, at der har staaet Gaarder og Bygninger, som de nu kan sejle med Baade, ja Vandet af Fiorden i stærk Storm, voxer og undertiden saa højt, at det gaar op i Byen og gjør Skade. Det er ellers en gammel Tradition, at der skal have været en stor Skov vesten for Byen, hvor Fiorden nu har udbredt sig, og at der fra Gammel Sogn paa Holmsland og lige til Wellinge Kirke skal have lagt en Stenbro, som er en stor halv Mil tverts igiennem Fjorden. Hvad Sandhed samme kan føre med sig, lader vi staa ved sit Værd; nok er det, at Indvaanerne saavel i Ringkiøbing som paa Holmsland i Lavvandene har opgravet baade Træer og Sten af Fiorden og Vandet eller rettere Isen om Vinteren endnu driver store Stene til Landet.

Post 28 *).

Ved Ringkiøbing er ingen Havn, heller ingen Skibe bruges, som stikker dybere end 7 a 8 Fod, formedelst Ind- og Udseilingen igiennem Nyemindegab. Ellers ligger Skibene i Vinter lige under Hauervig, 3 Mile fra Ringkiøbing, hvor de ligger sikker og i Læ for Havbiergerne.

Post 29.

Ringkiøbing er et Toldsted, men tilladelige Lade- og Lossepladser derunder ved vi ingen uden allene paa Reeden for Byen og apparte ved Schudbølland 3 Mile til sønder fra Byen indenfiords. Tolddistriktet strækker

*) Jfr. Relationerne af 1735 nedenfor.

sig ellers til Nyemindegab 4 Mile sydvest fra Ringkiøbing og i Nør til Bouberg 6 Mile fra Byen.

Post 30—35

er ikke besvarede.

Post 36.

Udi Ringkiøbing er ikkuns een Kirke, har ingen anden Navn end kaldes Ringkiøbings Kirke, af Brandtmur med et Taarn og Spir derpaa samt en Korskirke ved den nordre Side. Spiret samt den søndre Side af Storkirken og Choret er tækket med Blye, men Korskirken og den nordre Side af Storkirken med Tagsten. Taarnet, Storkirken og Choret indvendig med Hvælvinger, men i Korskirken er Fæelloft. Er ellers en maadelig stor Kirke med Orgelværk og smukke Ornamenten prydet.

Her i Byen er ogsaa et gammel forfalden Raadhus bestaaende af 8 Fag Mur og Bindingsværk, teglhængt, hvorudi Raadstue og Bytingsret hver paa sit Sted holdes*). Endnu et latinsk Skolehus paa Kirkegaarden af Mur og Bindingsværk, tækket med Straatag, som Kirken holder vedlige, og nu siden den latinske Skole blev reducerit**), bruges og beboes af Cordeignen, som læser for de fattige Børn. Flere publique Bygninger er ikke i Byen.

Ringkiøbing Byes Vaaben. — Af hvem samme er givet, paa hvad Tid eller hvad det skal være for en Fugl, der staar i Signetet, det har vi ikke, i hvor stor Møje man end derfor har gjort sig, enten af Historierne kundet læse eller af andre udspørge, ikke heller i hvad Felt Fuglen skal staa. Men det fortælles, at denne By i gamle Dage skal være kaldet Ørnborg, hvoraf det præsumeris, at Byens Vaaben, nemlig Fuglen i Signetet,

*) Dette Raadhus laa paa Torvet.

**) 1/1 1740; jfr. om denne Latinskoles Hist. Frost's Beskr. af Købst. Ringkjøbing S. 142 ff.

skal være en Ørn, hvilket og bestyrkes derved, at udi Fløjet paa Kirketaarnet, som 1602 efter Aarstallet er opsat, findes en Fugl af Lignelse efter en Ørn.

Post 37.

Paa Raadstuen befindes efterskrevne gamle Kongebreve saasom *):

1) Kong Christophers Confirmation paa de Privilegier Byen af Kong Valdemar forhen givet ligemed Wiborg By, dateret Aar 1443

4) En Dom mellem Woldberg Ejere paa den ene og Ringkiøbings Borgere og Gammel Sogns Beboere paa den anden Side angaaende Fiskeriet i Waan eller Worneaae af Kong Christian den 3die afsagt Palme Søndag 1537.

5) Ligesaa en Dom af samme Dato, at Ringkiøbings Markjorder, være sig Kongens, Kirkers, Klosters eller Hospitalers, som ligger inden deres Markskiæl, skal rebes, lignes og deles imellem Byens Borgere og Indvaanere saaledes, at enhver skar Fyldest og Jevnet.

6) Endnu mere højstbemeldte hans kongl. Mayst.'s aabne Brev paa en Torvedag hver Løverdags i Ringkiøbing samt et fri Market hver Sanct Boelsdag, dateret 1542.

Post 38.

Her i Byen eller omkring i Egnen findes ingen Antiquiteter, som os er bekiendt.

Post 39.

De Ord og Talemaader, her bruges, er almindelig.

*) Registraturen omfatter ialt 16 Dokumenter, hvoraf de ikke her nævnte er senere Bekræftelsesbreve paa Privilegiet, og almindelige Privilegier og Forordninger Købstæderne vedrørende, hvilket findes omtalt i D. Atl. og andre trykte Kilder.

NÆRINGS LIV OG INDBYGGERE

Om Næringslivet meddeles følgende i en Relation, dateret Ringkøbing Toldkammer den ²³/₇ 1735 *).

1.

Til ind- og udgaaende Vare her ved Toldstedet**) betiener de negotierende og Indbyggerne sig af vore egne Bys Skibe og ej behøver nogen fremmed, saasom her er lidet at bestille siden Øxenfarten her for nogle Aar siden er bleven nedlagt af Aarsag den store paa-buden Told, som udi Holland af et Par Øxen ved Indgaaende skal betales, nemlig af Parret 20 Rd., som er en stor Skade for Landmanden saa og for Søstæderne i Jylland og mest i denne Egn.

2.

Hvad Skibsfarten er angaaende, den er ringe og slet, den største Fart her fra Toldstedet er paa Norge, hvorefter føres lidet Kramvare og Tømmerlast, derved undertiden noget Jern og Stenkul tilbage igjen. Paa Holsten og Oldenburg med kgl. Magazinkorn, paa Holland nu en Par Aars Tid med graa Kampsteen og ellers 1 a 3 Skibe om Aaret med Pagaciers og lidet Stykgods, som her i Landet falder, nemlig Talig, Vox, Vadmel, Hestedækner, Sembsleder***), Svinebørster, Pennefjer, sort Garberuld, røget Flæsk og Flæskeskinker, Kalvskind, Æg og undertiden nogen Kornvare. Fra Holland føres tilbage lidet Salt, Tobak, fransk Vin, fransk Brændevin, Spetserier, The, Farverier, saavidt maa indføres, Pautlæder †), Tran, Olie, Hør, Hamp, Blaar, gl. Tov til Drift,

*) Underskrevet af Tolder Poul Søtoft og Kontrollør E. Rude (jfr. nedenfor).

**) Jfr. Post 29 i Relationen af 1744.

***) Blødt Læder („Sømslæder“, „Semslæder“ etc.)

†) Punlæder = Saalelæder.

gl. Lapper af Klude, Kalk, Mur- og Tagstene, Møllestene, Slibestene, m. m. som her kan behøves. Til Hamburg et Par Skibe om Aaret med ungefæhr halv Ladning af Korn, Flæsk og Smør, tørre Flynder og saltet Aal, mens som Smørret er ej af den Bonité, at det andensteds kan afsættes og forhandles, er de negotierende benødiget at lade det der henbringe, og siden den allernaadigste Forbud skede med Handlen paa Hamborg, ej nogen Vare derfra her i Riget at maatte indføres, haver de saaledes tvungen de negotierende her ved Stedet, at hvis Fedevarer, de der kan have didsendt, haver henligget et halvt ja helt Aar omkring, førend de med dennem kunde komme til Handel og endda den meste Tid ej kunde naa efter første Indkiøb, som er 3 Mrk.(?) Pundet af Smørret, mindre naa der paa gjorde Omkostninger, hvorover Kiøbmændene aarligen forringes, og Bonden maa lide derunder, idet de Fedevarer, som Bonden kan samle, skal være til Vederlag og Betaling for, hvis han af Kiøbmanden aarligen til sin Hus' Fornødenhed kan behøve. Fra Altona og Holstein føres undertiden tilbage lidet Mel og Brød, Hvidkaal, Æbler og Mursten.

3.

Skibene her udi Byen hiemmehørende er udi Tallet 8 Stkr., nemlig:

Skipper Christen Thyboes førende Smakke, dr. 18 Læster, Peder Poulsens do. 15 L., Laurits Larsens do. 12 L., Peder Erichsens do. 10½ L., Berent Køsters do. 10 L., Jens Erichsens do. 10 L., Peder Arentsens do. 8 L., og Christen Jepsens Tialk 8 Læster, hvoraf nogle af de største maa ofte gaa andensteds hen og søge Fragt formedelst Negotien her ved Stedets slette Tilstand, som nu paa nogle Aar mærkeligen har aftaget, Aarsagen at de Varer, herfra bortsendes er udenrigs udi saa slet og ringe Pris, at de negotierende lidet eller intet

derved kan profitere. Derforuden haver sig en Del af de bedste udenbys Negotianter, nemblig af Viborg, Holstebro, Nykiøbing, Schive og nogle af Lemvig, apsentet sig her fra Toldstedet, da dog dette Toldsted er dennem nærmere beliggende end nogen anden, og kan de virkelig profitere de $\frac{2}{3}$ af Vognleie herfra med deres Varer over Landet at hiemføre fremfor fra andre Steder, hvor de nu lader deres Varer indbringe. Hvad Aarsag de dertil maa have, er dennem self bekiend, og er samme iche en liden Skade for denne Bys Indvaanere men og en temmelig Afgang i Toldintraderne her ved Toldstedet.

— — —

I en Relation af s. Dg. fra Ringkiøbing Magistrat *) meddeles yderligere **):

Byen er nu i saa slet Tilstand, som den ingensinde har været, og ingen, som nu lever, kan erindre i de sidste 70 Aar. Aarsagen dertil er dels af den slette Negotie særdeles med den store Landprang***), dels og med ulykkelige Tilfælde baade til Lands og Vands, item den Anno 1727 af en Glarmester navnlig Anders Silberg Byen paaførte Konfiskationssag . . . Det er og en stor Afgang for de negocierende med det saakaldte Luskrum, som føres, som skulde være Klude af adskiligt Silke og Ulden; men de, som dermed handler, ikke

*) Borgmester Peder Boesen samt Raadmændene Anders Stauning og Anders Andersen,

***) Det øvrige af denne Relation indeholder intet væsentligt udover hvad der indeholdes i den fra Toldkamret.

***) Om dette hedder det i Relationens 2. Post: „ . . . Ligeledes Handel bruger en Del her i Nærværelsen boende Proprietarier, saa og en stor Del her omkring boende Bønder, saa frit og fræk som de bedste her udi Byen . . . Samme Landprangs Misbrug tiltager aarlig, og bliver det ikke betids alvorligen hemmet og ren afskaffet, er denne By snart over dette og mere hel ruineret“.

alene fordærver Handelen, men endog med de medtagende Kommissioner for uden- og indenbys Proprietarier, Præster og andre velhavende Folk, som de hiemkiøber alle deres Sager for, hvis de i Husholdningen behøver, saa de, som ellers skal leve af Handelen, ruineres, og derved de Folk, som bruge samme Luskramhandel, kan desforuden vel fortjene deres Brød, saasom de fleste af dem ere mest Handværksfolk.

Her i Byen haver ingensinde været nogen Manufactur eller Fabrique. Ingen er eller haver været, der har haft Privilegier.

Societeter og Laug er her i Byen ingen uden alene for Baadførere, som hans kgl. Majst. allernaadigst har confirmeret 1733 d. 20. Juni. Kiøbmand kan ingen kaldes af de, her bor i denne By, mens de af dem, som nogen Handel og Kiøbmandskab bruger, ere efter herved følgende Liste: Seigr. Laurs Rindum, den bedste og derfor alene til den 1ste Klasse indsat. Og de, som ere næst efter, anført i den anden Klasse, hvorefter følger al den hele Bys Indvaaneres Næring, Brug, Vilkaar og Tilstand, saa vidt os muligt og vitterligt kan være, hvoraf og ses, her kunde behøves en Par gode Skomagere, som haver noget til bedste til Læder at indkiøbe, deris Handtering dermed at fortsætte og holde udi Stand.

Listen paa denne Bys Indvaanere ere følgende:

Højædle og velbyrdige Hr. Obristlytnant Bømmel Mand*), Velædle og velbyrdige Hr. Lytnant Andreas

*) Johan Peter Bümmelmann. — Efter at have været Fændrik i den danske Hær traadte han i hollandsk-engelsk Krigstjeneste i Braband og deltog i Juni 1709 i Indtagelsen af Tournay og den 11/9 s. A. i Slaget ved Malplaquet, ved hvilken Lejlighed han blev saaret, gik det følgende Aar paany i dansk Tjeneste som Secondlt., blev 1711 forsat til Livgarden til Fods, Premierlt. 1716, Kapt. i fynske gev. Indf. Reg. 1720, forsat til Livg. t. Fods 1726, Oberstlt. i jyske nat. Inf. Reg. 1733 og d. 18/10 1737 forsat til Kronprinsens

Kray *), Regimentsfeltskierer Mons. Geert Gerritz**), som alle staar under det sønderjyske National-Landregimente. Velædle og velbyrdige Hr. Cancellieraad Laurits Pedersen Heldwad***), velærværdige og høj lærde Hr. Magister Hans Allerop †), velærværdige Hr. Otto Høyer, Cappellan ††) Ærværdige Hr. Rektor Iver

Regim. Han døde $10/3$ 1738. Han blev 1724 i Flensborg viet til Maria Margrethe Hempings. (Hirsch. Saml.)

*) Anders Kray (Krey) blev 1727 Prmlt. i det Riberstiftske nat. Inf. Reg., i det sønderjyske nat. Inf. Reg. 1733 og fik Afsked $7/6$ 1740, hvorefter han (iflg. Mandt. p. Kop-, Formue-, Heste- og Karossek. 1742) i Ringkøbing drev lidt Handel „men formedelst Vandheld og paakommende hitsige Sygdomme“ blev ruineret. Han var g. m. Johanne Nyeland († 1753) med hvem han havde en Mængde Børn, deriblandt en Søn, Laurits Nyeland (f. $11/1$ 1742).

**) Han fik Ansættelse som Feltskær i det Riberstiftske nat. Inf. Reg. og 1740 forsat til holstenske gewb. Reg. (Hirsch. Saml.) 1742 boede han endnu i Ringkøbing efter at være afskediget og havde da intet at leve af uden en ringe Formue. Med sin Hustru, der døde i Ringk. 1748 (begr. $20/6$) havde han Døtrene Birgitte Cathrine og Giertrud Marie samt Sønnen Herman Christian, alle f. i. i Ringk. henholdsvis $29/9$ 1729, $15/1$ 1732 og $29/10$ 1737.

)) Blev $28/11$ 1699 Amtsskriver i Lundenæs og Bøvling Amter og fik $25/9$ 1705 Titel af Amtsforvalter. Han blev 1716 Ejer af Vennergaard i Velling Sogn, som efter hans Død gik over til hans Søn, Kammerraad Nicolaj Heldvad.

†) Sognepr. til Ringkøbing og Rindum 1721—44. Født i Sneum 1666, Magister 1708, Provst over Hind Herred 1742, g. 1706 m. Maren Jensdatter Taulow († 1718), g. 2. G. m. Barbara Margrethe Lauritsdatter Thura († 1738). Han døde d. $7/10$ 1744 og skal have været baade kundskabsrig og virksom.

††) Otto Offersen Høyer blev Kapellan her 1726 og 1739 forflyttet til Hee, hvor han blev Sognepræst. Han var en Præstesøn fra Uldum og født der den $29/1$ 1695. Hans første Hustru var Christence Taulow, med hvem han havde 13 Børn; hun døde 1739, hvorefter han giftede sig med Mette Sørensdatter Bering, E. e. den foregaaende Sognepr. i Hee M. Lauge Berentsen Wedel. Han døde $17/9$ 1757.

Hemmed *), ærværdig Hører Jens Back, Borgmester Peder Boesen **), Raadmand Anders Pedersen Stau-ning ***), som bruger en liden Kiøbmandskab og udi temmelig god Tilstand (dog i Gield), Raadmand Anders Andersen †), som og bruger en liden Kiøbmandskab og udi temmelig god Tilstand, ædle Hr. Byfoged Jacob Møen ††), ædle Hr. Tolder Poul Søltoft †††), ædle

*) Iver Hansen Hemmet var Rektor i Ringkøbing fra ca. 1720 til Skolens Nedlæggelse 1740. Han boede 1742 endnu i Byen og omtales da i Skattemandtallet som en gammel „med en særdeles Svaghed i Hovedet behæftet“ Mand, der levede af sin ringe Formue og den Pension, som Rektoren i Ribe aarlig betalte ham.

**) Blev Raadmand her d. 10/1 1718 og Borgmester d. 29/12 1725. 1737 afstod han Embedet til sin Svigersøn Niels Mikkelsen Kier, hos hvem han boede og havde sit Underhold indtil Kiers Død 1749, hvorefter han levede af en Pension fra den næste Borgm. Niels Jensen Bergh. Han døde 1758.

***) † 5/12 1738. Raadm. 1725.

†) † 25/8 1742. Raadm. 1726.

††) Var i sin Tid Underprovianskriver ved Flaaden, blev derefter Fuldmægtig over Post- og Landevejene i Bergen Stift, 1730 Herredsskriver i Fjends Herred og 1734 Byfoged i Ringkøbing samt Herredsf. i Bølling Herred. Her synes det ikke at være gaaet ham saa heldigt, og han maatte allerede i 1736 trække sig tilbage — efter hvad hans Eftermand Niels Chr. Iversen anfører i sin Ansøgning — „dels formedelst hans slette Conduite, Opførsel og Kræfter, dels formedelst en over ham ved Nørre Jyllands Lands-ting paa 60 Lod Sølv Bøder m. v. for ulovlig Forhold udi hans Dommerembede afsagt Doms Efterlevelse“. Selv anfører han, at han „formedelst mangfoldige Reiser og Viderværdigheds Besværligheder i mange Aar“ nu neppe mere saa sig i Stand til at varetage sine Forretninger.

†††) Gjorde i 11 Aar Tjeneste ved Flaaden som Under- og Over-skriver og var 1729, da han søgte Herredsfogedembedet i Ulfborg Herred Skriver paa Batteriet „Tre Kroner“. 1735 blev han Tolder i Ringkøbing og døde her 1762 efter at være bleven ophøjet til Kammerraad. Hans aarlige Embedsindtægter angives 1742 til ialt 160 Rdl.

Hr. Controlleur samt Byens Vejer og Maaler Eschel Rude*), By- og Raadstueskriver Niels Bierg**), bruger og en liden Kiøbmandskab (dels paa Credit) er udi nogenledes god Tilstand.

Edle Madame sal. Thommes Pedersens fra Østertoft, som sig her i Byen opholder, skal være af gode Midler, mens ikke Byen vedkommer***).

Præste Enker:

Edle Madame sal. Hr. Magister Johan Ejlers †), lever af hendes Pension.

Edle Madame sal. Hr. Christen Aggerholms††), lever af det lidet hun nyder af Enkekassen efter tilforne giort Indsats.

Af Kiøbmands Stands

1. Klasse:

Seigr. Laurits Nielsen Rindom, som har den bedste

*) Blev udnævnt til Kontrollør her 1721 og havde da i 17 Aar „været i Livré hos Prinsesse Sofie Hedevig“. Han blev 1739 tillige Raadmand i Ringkøbing.

**) Niels Jensen Bergh blev $1\frac{2}{3}$ 1735 By- og Raadstueskriver i Ringkøbing, 1741 tillige Herredsskriver i Bølling Herred, 1742 Raadmand og 1749 Borgmester. Han var g. m. Anna Jørgensdatter, der døde d. $2\frac{1}{2}$ 1743 efter at have født ham Sønnen Jens Jørgen. 1744 ægtede han Md. Margrethe Kirstine Raun, der døde 1763.

***) Karen Riegelsdatter, g. 1. G. m. Raadmand Christoffer Mogensen i Kalundborg, g. 2. G. (1721) m. Amtsskriver Thomas Pedersen efter hvis Død hun 1731 solgte Østertoft med Gods og Tiender til Fru Christine Fuien for 3000 Rd. (Jfr. nærmere P. Storgaard Pedersen: Hind Herred S. 59).

†) Maren Jensd. Bagge, E. e. Mag. Johan Christopher Jacobsen Eilerts, Sognepr. i Ringkøbing 1690—1720.

††) Dorthea Berthelsen Taulow, E. e. Mag. Chr. Andersen A., der var Kapellan og Rektor i Ringk. og døde 1725. (Mindetavle over ham i Rindum Kirke).

Næring af alle Slags fremfor den hele By og er derved en velhavende Mand*).

2. Klasse:

Sr. Anders Møller, som bruger nogen liden Handel, sidder udi temmelig god Tilstand, dog udi Gield og anden Vidtløftighed. Sal. Laurs Noes Enke, Maren Iversdatter, sidder udi temmelig Stand, dog i Gield. Ib Jørgensen er af samme Beskaffenhed. Christen Jensen Graae ligeledes. Rasmus Nøhring, som bruger ganske liden Handel uden alene, udtapper Øl, Vin og Brændevin, saa han ikke for nogen Middel ansees. Peder Andersen Beesk har en ganske liden Husnæring og undertiden tapper Øl. Hans Pedersen Møller sidder til Leje udi et Kammer hos Skipper Chr. Thyholm, er Ungkarl, har nylig begyndt med lidet Kræmmeri, saa hans Tilstand endnu ei kan vides. Sal. Jørgen Larsens Enke Anne Stauning bruger ganske liden Handel, er en gammel Kone, skal ejheller være af nogen Middel. Peder Lakjer har hidindtil brugt en temmelig Handel, men formedelst store Forliser ved Ildebrand i Wieborg og andet mere baade til Lands og Vands, saa har og hans Creditorer faldet ham paa, saa han nu ikke andet har at nære sig af, end han med Tapperie af Øl, Vin og Brændevin kan fortiene. Johannes Kray, en gammel Ungkarl, er fra Amsterdam hidkommen for at leve sin øvrige Tid her i Byen, ved sin Brodersøn Hr. Lytnant Kray; bruger intet at beregne uden lidet smaat Sager til at fordrive Tiden med. Hans Tilstand er os ellers ganske ubekjendt.

3die Klasse

ere de som farer med Luskram:

Laurs Joensen, der og holder Værtshus med Tapperie.

*) Han blev Ejer af Hovedgaarden Holmgaard i Lem Sogn som han købte 1741. Han døde 1753 efter 1750 at have skødet Gaarden til sin Søn Niels.

Oluf Andersen, er derved Bødker. Jan Petersen, tapper og Brændevin. Jep Knudsen, er og Slagter. Christen Thomasen, tapper og Øl og Brændevin. Jens Jacobsen er dermed og en Handskemager. Jens Jensen Hoste, tapper og Brændevin, Olle Jespersen, er og Skrædder. Olle Aastrup er Ungkarl og sig nylig nedsat. Peder Isager er og Ungkarl, sig nylig nedsat, som allesammen beklager sig at være udi Gield; ejheller kan de af os ansees at være af nogen Middel. Laurits Jørgensen, der er en fattig Mand og ikke mulig han sine Creditorer kan betale.

Her foruden af Fruentimmere, som og bruger denne Handel: Mette Pedersdatter, som er Paul Pedersen Vognmands Hustru, Maren Poulsdatter, Pouel Sadelmagers Hustru, Anne Giertrud, Consumptionsbetientere Christen Frank hans Hustru, Ane Jespersdatter er en fattig Enke, Dorthe Andersdatter, ugift og opholder sig ved hendes Søster, Margrethe Laursdaatter, ugift og er hos hendes Moder, Kiersten Nielsdatter, ugift og er hos hendes Moder. Alle disse udi denne Klasse beklager sig at være udi Gield og faar Penge til Laans hvert Aar mestendel uden Byen; dermed ogsaa nok skal være i Sandhed, og naar deres medhavende Commissioner fragaar hvad de har medbragt, har de lidet tilbage eller kan profitere synderlig noget med alle deres Umage og i saa Maade ejheller kan anse den største Del for mere, end de daglig kan fortære.

4de Classe (Skipperne):

Berent Coster, derved bruger og liden Kiøbmandskab, er og en Mand som er i temmelig god Stand, Peder Erichsen, Christen Thyboe, Peder Pouelsen, Peder Arentsen, Laurs Laursen, Jens Erichsen, Christen Jensen, som fortjener det her ved ind- og udskibende Varer falder, som i den 4de Posts Besvarelse meldes,

mens som det er sket for de negotierende saa er det og for Skipperne, hvorfor de og andensteds undertiden maa hensejle og søge Fragt, hvor træffes kan for Brødet at vinde, mens ej af nogen Middel kan indsættes, thi hvis de har, bestaar mest udi dieris førende Skibssrommer af de fleste.

Haandværksfolk ere følgende:

Guldsmede:

Jens Friis, som haver nogenledes det daglige Brød og ellers af ingen Middel, Jens Marchussen Listo er nu en fattig Mand.

Klejn- og Grovsmede:

Christen Pedersen, Christen Jensen Torsk, Rasmus Nielsen, Thomas Eriksen, der er Kordegn tillige, alle udi Gield og Vidtløftighed, saa de udi ingen Maade for nogen Middel kan beregnes.

Skræddere:

Jens Grumstrup, Thomas Folmersen, Thomas Nielsen, Niels Netrop. Disse haver nogenledes det daglige Brød, dog ikke af nogen Middel at beregne. Iost Madsen Skræder, Poul Andersen, Christen Jepsen; men disse ere gamle, fattige og ganske ringe og i slet Tilstand.

Tømmermænd:

Christen Lauridsen Kiær, Ole Hansen Hee, Niels Ollesen Wiborg, Lauritz Iversen Flencher, som ved dagligdags Arbeide har deres Brød, sidder dog udi Gield og intet videre har til bedste.

Skomagere:

Hans Christian Helmer, Peder Westesen, Peder Holender, ere alle saa fattige, at de ikke har Læder til et Par Sko mens maa kiøbe det her i Byen til hvert Par. Arbejder, efter som de kan afsætte, og i saa Maade intet andet end Fattigdom dem at tilskrive.

Sadelmagere:

Poul Christensen, ernærer sig nogenledes, hans Hustru reiser til Holland, som den 3' Classe ommelder, og efter deris Stand har det nogenledes godt. Hans Jensen er fattig og sig nu i dette Aar først har nedsat.

Rebslaar:

Christen Andersen, Peder Andersen, sal. Claus Rebslaars Enke, hvilke alle 3de ere udi Gield og ganske liden Fortjeneste.

Murmestre:

Hans Laurissen, Johan Svenske, begge ganske slette af Vilkaar og vinder dog deres daglige Brød og ikke mere.

Vogenmænd:

Poul Pedersen Holm, ernærer sig af sit havende Markjorder, samt hans Hustru, som reiser til Holland om Luskrum; er nogenledes i Stand. Laurits Madsen, Lars Pedersen, begge fattige og udi Gield, saa intet eller ganske lidet er tilovers.

Baadførere:

Anders Stadell, Jens Stadell, Niels Kørremand, Jens Hollem, Johan Berent, Niels Nielsen, Jep Poulsen, Anders Beesk, Anders Holm, alle ere fattige Folk og ernære sig ogsaa af Fiskeri, kan dog neppelig fortjene dagelig Brød, ja meget tyndt for nogen af dem og de bedste endog udi Gield saa ganske intet er dem at tilskrive.

Glarmestere:

Niels Christensen Holm, en husarm Mand, Mads Justesen, en ung Karl og hos hans Forældre, der synes vel har daglig Brød, men intet tilovers.

Ordier.*) Krohuse

Mads Husted, Mads Pedersen Rindum; Christian

*) ordinære?

Holm, Peder Bølling, Josep Siv, Sergians Søren Borch, som alle sidder udi en ringe Tilstand og er udi Gield.

Møllere:

Laurits Frandsen, har det daglige Brød men er dog udi Gield og ganske lidet evner. Knud Christensen Bruen, er for 5 Uger siden kommen her til Byen, dog vel vidende, han er af en meget slet Tilstand.

Hattemager:

Jens Andersen er ogsaa udi ganske slet Tilstand og Vidtløftighed.

Feldbereder:

Hans Hillebrandsen, en gammel og fattig Mand, som ej kan fortiene sit Brød.

Bager:

Mathias Christoffersen, er Bælgetræder, bruger derved endog Slagteri, hvorved han og vinder sit Brød og intet tilovers.

Ferber*):

Christen Madsen Worgod, som har hans kgl. Majts. allern. Privilegium her i Byen at være Ferber, saa længe han det upaaklagelig forestaar, hvorved han og har sit Brød og og er nogenlundis velhavendis.

Mons. Olle Franck Studiosus**), opholder sig ogsaa her i Byen, leje Hus og Gaard og avler og dyrker hans Agere og Enge, som er en Del, og dermed sig ernærer, vil dog ikke svare eller contribuere ringeste til Byens Udgifter, haver arvet efter hans Forældre her

*) Farver.

**) Omtales i Worms Lexikon over lærde Mænd I, S. 321 og III, S. 321. Han var dimitteret fra Viborg Skole, blev senere Raadmand i Ringkøbing og 7/8 1753 Herredsfoged i Ulfborg og Hind Herreder. Hans Hustru var Helene Cathrine Agerholm, D. a. Christen Andersen A., Kapellan i Ringkøbing. Hans Forfatterskab bestod i Beskrivelse over Roms Stad og det romerske Folk i ældre Tider (Kbh. 1752). Han døde 1778.

i Byen, sal. Borgm. Niels Olesen Franck, over 5000 Rd., hvoraf det meste ved hans Udenlandsrejser skal være medgaaet.

Jens Pedersen Bierg, en gammel Mand, bruger ingen Handel mens af sit ejende Markjorder sig ernærer og og lever. Andreas Klit lever og saaledes bort af noget lidet Markjord, han ejer, hvorfor han dog er udi Gield.

Jørgen Møller, Organist, som nyder hans Kost her i Byen og har en liden Løn til anden fornøden Brug.

Peder Sørensen Prang, Byens Prokurator, har sit daglige Brød og intet videre.

Lowis Cannart, Byens Chirurgus eller Badskierer, er en gammel og fattig Mand og intet overskydende fra daglige Brød og Fortæring.

Peder Boldwig, danske og tyske Skoleholder, ikke af nogen Middel, mens udi temmelig Gield.

Boe Andersen Struch, Settefoged *), har det daglige Brød og intet videre.

Ennevold Pedersen, Byens Tambor, er udi slet Tilstand.

Post Reyter.

Iver Nielsen, Christen, som begge nogenledes har deres Brød og lidet tilovers.

Pligtarbejdere og Daglønnere.

Jens Lyngvig, Jens Christensen, Jost Hofman, Christopher Hansen, Christen Melchman, Jens Spillemand, Niels Fousing, Simon Poller, Christen Knudsen, Niels Cortsen, Pouel Skøtte, Christen Madsen, Laust Thombsen, Jens Jepsen.

Her foruden ere endnu, der sig her i Byen opholder; Christen Holm, som udi sidste Orlog *) har faaet Bleus-

*) o: konstitueret Foged (Fuldmægtig).

**) Krig.

jeur*) og mist sit ene Øje og nyder Pension af Kongen. Peder Brincke og Niels Lønborg, som har været Soldater og lever af deres Hænders Arbejde efter Frd. af Dato 1733.

Endnu befindes nogle fattige Enker her i Byen: Sal. Niels Pedersens Enke, Christen Sadelmagers Enke, Peder Harboes Enke, Jep Hauneverges Enke, Mads Jensens Enke, Peder Snedkers Enke, Ib Grauisens Enke, Gert Davidsens Enke og Bertel Skomagers Enke.

*) Blessure, Saar.

NAVNEFORTEGNELSE

A.

Agerholm, C. A., Rektor i Ringkøbing, 42, 149
Allerup, H., Præst i Ringkøbing, 147
Andersen, A., Raadmand i Ringkøbing, 145, 148
Andersen, Ole, Gæstgiver i Ringkøbing 19
Arnborg Sogn 81

B.

Back, J., Hører i Ringkøbing 148
Baden, C. H., til Nørgaard, 68
Bakken, Rektor i Ribe, 32
Bang, J., Hører i Holstebro, 76
Bech, H., Præst i Sdr. Lem, 12, 13, 20, 22
Bech, H., Rektor, 23
Bech, Joakim, Lensmand paa Bøvling, 55
Bech, Th. R., Borger i Holstebro 68
Behrendorph, H. N., 76
Birch, M. P., Rektor i Ringkøbing, 41
Birkedal, V., Kateket i Ringkøbing 11
Birkedal, Agathe, 19
Bjerg, Byskriver i Ringkøbing, 149
Bjerregaard, Niels, 63
Bjerregaard, Maren, 63
Boesen, P., Borgemester i Ringkøbing, 145, 148
Boldvig, P., Skolemester i Ringkøbing 155
Borch, C., Rektor i Ringkøbing, 38
Borchardsen, J., Biskop i Ribe, 55
Bording, L. C., Provst i Ulfborg, 79

Bornholmere 6
Brejninggaard 21
Brems, Poul, Rektor i Lemvig, 54 ff, 78
Broholm, H., Hører i Ringkøbing, 44
Brorson, Broder, Rektor i Lemvig, 60
Brorson, Hans Adolf, Rektor i Holstebro, 74
Bruhn, Th., Ejer af Rydbjerg, 11, 20
Bruhn, Frederikke, 22
Bruhn, Vilhelmine, 20
Bryske, Christence, g. m. T. Fastie til Vennergaard 44.
Buch, Chr., Rektor i Ringkøbing, 40
Bümmelmann, Oberstlieutnant, 146
Bure 96 ff
Bøvling 111, 139
Baadsgaard, J. M., Lærer i Sdr. Lem, 23 ff

C.

Cabbel, Mathias, Kirkeværge i Lemvig, 132
Cannaert, L., Kirurg i Ringkøbing, 155
Christiern, Biskop i Ribe, 27, 28
Christensen, Iver, Foged paa Voldbjerg, 45, 64
Christensen, Simon, Borgemester i Lemvig, 54
Cramer, H. B. J., Præst i Stavning, 14 ff

D.

Dahlstrøm, J., Lægprædikant, 6
Dejbjerg 1, 3, 6
Dejbjerglund 3, 10

Dorschæus, P. J., Rektor i Ringkøbing, 41
 Dorschæus, M. P., Rektor i Lemvig, 58
 Dybe Sogn 117 ff

E.

Eilertz, J. C. J., Rektor i Ringkøbing, 43, 149
 Elias, Biskop i Ribe, 27
 Engbjerg Sogn 116
 Ermandinger, Sophie Amalie, 74
 Eskesen, Christen, Præst i Velling, 39

F.

Faber, S. J., By- og Herredsf. i Lemvig, 104, 128, 132
 Fabjerg Sogn 107
 Fastie, Thomas, til Vennergaard, 39
 Faurshou, A., Kateket i Lemvig, senere Præst i Dejbjerg, 1
 Ferring Sogn 116
 Fjaltring Sogn 114
 Flynder Sogn 110
 Franck, Oluf, Raadmand i Ringkøbing, senere Herredsfoged sst., 154
 Franck, N. Olufsen, Borgemester i Ringkøbing, 155
 Friis, H. L., Rektor i Ringkøbing, 43
 Friis, D. P., Rektor i Holstebro, 72
 Fæster, Toldinspektør i Ringkøbing, 87

G.

Galthen, P., Rektor i Lemvig, 61
 Gerritz, G., Regimentsfeltskær, 147
 Gjerloff, L. T., Præst i Ulfborg, 20
 Gjødstrup, Niels, Rektor i Ringkøbing, 40
 Gjørding, K., Borgemester i Holstebro, 79
 Gudum Sogn 106
 Gyldenstjerne, Sophie, 108

H.

Hafve, Chr., Rektor i Ringkøbing, 41

Handberg, P. C., Rektor i Holstebro, 71

Hanning Sogn 3, 4
 Hansen, J., Præst i Husby, 19
 Harboøre Sogn 113
 Hassenfeld, Præst i Velling, 11
 Hee, Søren, Rektor i Ringkøbing, 42, 44
 Hee, Jens, Rektor i Lemvig, 59
 Hegelund, J. H., Rektor i Ringkøbing, 39
 Hegelund, H., Rektor i Holstebro, 39, 71, 75
 Hegelund, L. P., Rektor i Lemvig, 54
 Hegelund, N. H., Rektor i Lemvig, 56
 Heldvad, L. P., Amtsforvalter, 147
 Heldum Sogn 113
 Hemmeth, J. H., Rektor i Ringkøbing, 43, 44, 148
 Hertel, R., Kapellan i Velling, 18
 Hertsberg, B., Regimentskvartermester, 79
 Herpinggaard 115
 Holbech, O. J., Hører i Holstebro, 75
 Holm, J. J., Rektor i Lemvig, 55
 Holmgaard 108
 Holmsland 140
 Holstebro Bispegaard 61
 Holstebro, J. C., Rektor, 72, 75
 Holstebro, K. N., 75
 Hove Sogn 117
 Husted, A. C., Købm. i Ringkøbing, 22
 Husted, Thyra, 22
 Hviid, C. J., Rektor i Holstebro, 71
 Hviid, M. J., 71
 Hygom, Rektor i Lemvig, 56
 Høst, S. P., Rektor og Præst i Holstebro, 71
 Høyer, Otto, Kapellan i Ringkøbing, 147

I.

Ibsen, Jørgen, Rektor i Holstebro, 71

J.

Jakobsen, H., Hører i Holstebro, 74, 75
 Jakobsen, Niels, Købm. i Lemvig, 108, 112, 130
 Jelling, P. J., Rektor i Lemvig, 108, 112, 130.
 Jensen, J., Borgemester i Ringkøbing, 93
 Jersin, Dines, Rektor i Holstebro, 71
 Jersin, Jens Dinesen, Biskop, 71
 Juul, Chr., til Udstrup, 110
 Juul, O. H., Baron, til Rösensteen, 111, 112, 115, 118

K.

Kappel 53, 60, 108
 Kjelddal i Bur 97
 Kjeldsen, J., Rektor i Ringkøbing, 37
 Kjær, J. K., Præst og Provst i Skjern, 14
 Kragelund, P. J., Hører i Lemvig, 63
 Koefoed, A. C., til Aldershvile, 10
 Kongensgaard 107
 Kongetiende 34, 51, 53, 69
 Korsholm, L., 5
 Krag, Johan, Byskriver i Lemvig, 132
 Krag, Niels, Rektor i Ringkøbing, 37
 Kragelund, N. P., Rektor i Ringkøbing, 41
 Krarup, Ejer af St. Skindbjerg, 2, 10, 11
 Kray, A., Premierlieutenant i Ringkøbing, 149, 150-152.
 Kaalund, E. K., Rektor i Lemvig, 60, 61, 74
 Kaas, Niels, Rigsraad, 52

L.

Lange, Mette, til Rindumgaard, 34
 Lassen, H. G., Ejer af Aabjerg, 10
 Laugesen, Steffen, Rektor i Ringkøbing, 38
 Lavesen, Cl., Rektor i Ringkøbing, 40

Legardt, C. H., Læge i Ringkøbing, 91 ff
 Lem Nr. Sogn, 108
 Lemvig By 123 ff, Hospital 125, Latinskole 50
 Lemvig, S. L., Rektor i Ringkøbing, 38
 Lind, D. P., Præst i Skarrild, 83
 Linde, Chr., 75, 77, 108, 109, 111
 Linde, Frans, 98
 Lomborg Sogn 112, 119
 Longberg, Chr. S., Astronom, 65
 Lundenæs Kongsgaard 68
 Lunge, Karen, Holger Ulftands Enke paa Vosborg, 77

M.

Madum 28 ff
 Majgrevefest 47
 Marebæk, P. C., Rektor i Ringkøbing, 40
 Miller, A., Rektor i Ringkøbing, 41
 Molbech, J. C. H., Præst i Hee, 17 ff
 Mortensen, Claus, Rektor i Ringkøbing, 37
 Mulvad, Ingeborg, 105
 Munck, Peder, til Lemtorp, 51, 52
 Møen, Jakob, Byfoged i Ringkøbing, 148
 Møller, J., Organist i Ringkøbing, 155
 Møller, Ingeborg, 74
 Møller, M., Konsul i Lemvig, 1

N.

Nees Sogn 101
 Nielsen, Toko, Rektor i Holstebro, 70
 Nielsen, Villads, Rektor i Holstebro, 71
 Nissum Sogn 107

O.

Olai, Casper, Rektor, 37
 Olrik, J. C. F., Præst i Bølling, senere i Ølgod, 18
 Olufsen, J., Rektor i Ringkøbing, 41
 Olufsen, Thue, Raadmand i Ringkøbing, 46
 Overbech, C., Oberst, 79

P.

- Palladius, P., 29 ff
 Pedersen, Mathias, til Kongensgaard, 61, 66, 107
 Pedersen, Morten, Rektor i Ringkøbing, 37
 Pedersen, Thomas, til Østertoft, 149
 Plesner, C. F., Præst i Vedersø, 19 ff
 Pors, P. M., Rektor i Ringkøbing, 40
 Præstegilde i Ringkøbing, 34

R.

- Rakkere 8 ff
 Ramme Sogn 118
 Rantzau, Margrethe, til Tviskloster, 77
 Resen Sogn 105
 Resen, Hans Poulsen, 70, 77
 Resen, J. A., Rektor i Ringkøbing, 39
 Riber, J. A., Rektor i Ringkøbing, 42
 Rindom, N. L., Rektor i Ringkøbing, 40
 Rindom, Laurids, Købmand, 146, 149 ff
 Ringkøbing By 133 ff, 149 ff
 Ringkøbing Latinskole 33 ff
 Ringkøbing Kirke 141
 Roede, L. O., Byskriver i Lemvig, 132
 Rom Sogn 112, 119
 Rosenberg, Fr., Rektor i Lemvig, 56, 61
 Rosenkrans, Erik, til Rydbjerg, 39
 Rosenkrans, Jørgen, Rigsraad, 52
 Rosenørn, P. O., Amtmand, 84
 Rude, E., Toldkontrollør i Ringkøbing, 143, 149
 Rybjerg 20, 22
 Rûse, Henrik, Baron, 123
 Rûsensten, Baroni, 111, 112

S.

- Sand, C. N., Lærer paa Holmsland 84 ff
 Schougaard, Cl., Rektor i Lemvig, 61

- Skarrild 82
 Skeel, Christen, Lensmand, 51, 52
 Solgaard, N. S., Borgemester i Holstebro, 72, 78, 79
 Solgaard, Maren, 72
 Solgaard, Chr., 75
 Solgaard, J. Chr., Rektor i Holstebro, 72
 Solgaard, Chr. J., Raadmand, 71
 Solgaard, Chr. L., Raadmand, 71
 Spleth, H., Rektor i Holstebro, 76
 Stabye, M. C., til Gudumkl., 105
 Stadil, J. L., Rektor i Ringkøbing, 42
 Stauning, A., Raadmand i Ringkøbing, 145, 148
 Struch, Poul, Rektor i Lemvig, 55
 Søffrensen, Chr., Rektor i Lemvig, 51, 53 ff
 Søtoft, Poul, Tolder i Ringkøbing, 143, 148
 Sørensen, H., Hører i Holstebro, 76

T.

- Tillisch, Amtmand, 81
 Tisted, P. T., Rektor i Holstebro, 72, 76
 Toko, Jens, Rektor i Holstebro, 71
 Trans Sogn 115
 Trane, J. M., Rektor i Ringkøbing, 42
 Trnelsen, P., Rektor i Ringkøbing, 40
 Tyborøn 114
 Tyge, Biskop i Ribe, 27
 Tørring Sogn 113

U.

- Ulfborg, Kjeld N., Rektor, 40
 Ulf sund 109

V.

- Vadskærgaard 113
 Walchendorf, Christopher, 52
 Vandborg Sogn 117
 Vandborg, J. L., til Kongensgaard, 107
 Vandborg, L. P., Købmand i Lemvig,
 Vandfuld Herred 114, 119

- Vejbjerggaard 104, 105
Velling, G., Rektor i Ringkøbing, 40
Venø 106
Vennergaard 34
Vesteni, Regitze, g. m. Otto Kaas til Søgaard, 44
Wilse, J. N., Præst, 64
Wilse, N. B., Præst, 64
Wilse, P., Hører i Lemvig, 63, 64
Vilstrup, H. S., Præst i Borris, 18
Vind, C. Th., Rektor i Holstebro, 70
Vinkel, Nr. 63, 64
Wolf, J. J., Rektor i Lemvig, 63, 64
Vonaa 138
- Wornich, Anne Marie, 105
Worsøe, S. L. H. C. E., Præst i Stadil 20
- Ø.
- Ølby, K. O., Rektor i Holstebro, 71
Ørts 112
Østergaard, C. C., Præst i Husby, 19
- Aa.
- Aael, Jakob, Rektor i Ringkøbing, 4
Aagard, L. J., Præst i Velling 18
-
-

Uddrag af Regnskabet for Historisk Samfund for Ringkøbing Amt
for Aaret 1918—1919

REGNSKAB

Indtægt:	Kr.	Ø.	Udgift:	Kr.	Ø.
Beholdning fra forrige Regnskabsaar	824	77	Udgift til Aarbogen (1100 Eksemp.) . . .	1,675	00
Aarbøger, solgt i Boghandelen.	51	67	Tryksager og Fotografier.	51	00
Ældre Aarbøger, afhændet til Medlemmer.	205	00	Kundgørelser	97	53
Medlemsbidrag af 809 Medlemmer i Amtet	1,618	00	Medlemsbidr. til Dansk hist. Fællesforening	30	00
Medlemsbidrag af 86 Medlemmer udenfor			Arkivundersøgelser.	32	00
Amtet	172	00	Foredrag ved Aarsmødet og i Holstebro	57	95
Medlemsbidrag af 50 halvtbetalende Med-			Brandassuranse.	2	80
lemmer	50	00	Udlæg til Porto, Papir m. m.	34	77
Indvundne Renter.	25	27	Sekretærens Løn.	600	00
			Formue: I Landbobanken	332	93
			Kassebeholdning	32	73
	2,946	71		2,946	71

Revideret ovenstaaende Regnskab og intet fundet at bemærke.

Ulfborg, den 29. August 1919.

P. Bojsen.

P. Meldgaard.